

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
20. 11. 2013 ROČNÍK IX
ADVOJKA.CZ
CENA 39 Kč

24

BYDLENÍ PRO CHUDE

**rozhovor s Borisem Budenem
indie opera Bena Frosta
Goncourtova cena a populární literatura
Slavoj Žižek o Velkém sešitu**

24> Illustrace Punx23, 2013
ISSN 1803-6635
9 771803-663006

Třídní kompas a politický kaleidoskop

ONDŘEJ LÁNSKÝ

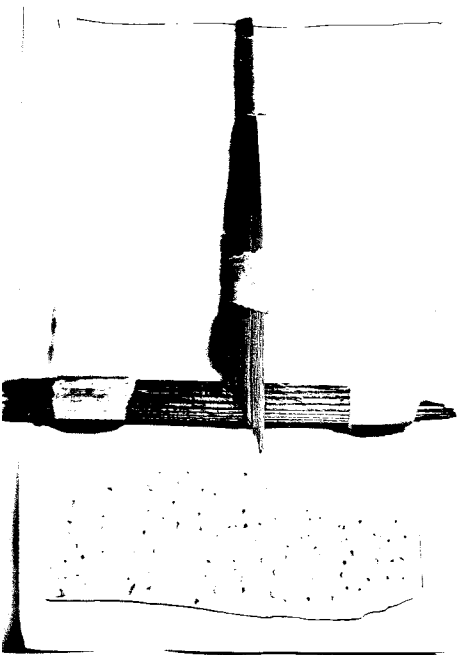
Volby jsou vyústěním moderního, institucionálního pokusu o praktické zprostředkování vztahu mezi společností a státem. Tomuto úzkému můstku mezi dvěma světy, do kterých je moderní člověk vržen, se říká politika. Co se děje se společností ve světě, kde lidé jako by abdikovali na možnost mluvit do politiky? Abdikace, o níž je řeč, se projevuje – slovy švédského sociologa Görana Therborna – ztrátou třídního kompasu, anebo dokonce tím, že volič už raději vůbec nevolí.

Pravděpodobně na konci roku 1843 napsal Karl Marx v narážce na Francouzskou revoluci, že konkrétní „třída si může osobovat nárok na všeobecné panství jen ve jménu všeobecných práv společnosti“. Onou skupinou obyvatel by měla být podle Marxovy analýzy taková sociální vrstva či třída, která je v daném režimu sociálně vyloučená, a která tedy tvoří jakousi část společnosti bez účasti, jak to nazval francouzský filosof Jacques Rancière. Ve své době identifikoval Marx toto vymezení s konkrétní třídou – proletariátem, který podle latinské etymologie původně označoval toho, jehož jediným bohatstvím byli vlastní potomci. Toto dynamické pojetí třídního konfliktu je samozřejmě nutné využít i dnes. Nerozumí totiž aktérům staticky, a neulpívá tudíž v praxi na jednou provždy vymezených skupinách. Takový náhled není potom vůbec závislý na tom, zda aktéři sami chápou svou situaci třídně. Současné politické strany by měly tuto matici neustále přikládat na konkrétní situace a posuzovat tak subjekt své politiky. A vzhledem k tomu, to subjektu také konkretizovat a doplňovat svůj program.

Osa levice-pravice vznikla v době zuřící sociální války mezi držiteli moci a těmi, kteří politickou moc neměli. V tomto smyslu na ní není nic archaického. Problém je v tom, že socialistické strany samotné toto vymezení svých základů v podstatě opustily. Přestaly používat kompas, který by

v politickém boji ukazoval, jak tuto analýzu praktikovat. Tak Václav Bělohradský v neděli po parlamentních volbách v televizním pořadu Otázky Václava Moravce hovořil o tom, že klasickou osu levice-pravice vystřídal kaleidoskop. Myslel to patrně v tom smyslu, že lidé nenacházejí v politických programech „klasických“ stran žádná řešení své situace. Avšak klíčová otázka je, zda ve chvíli, kdy tuto tezi vyhlášoval, přemýšlel Bělohradský o aktérech, nebo spíše o strukturách. Pokud mluvil o trendu spoučvajícíím v tom, že voliči nevolí na základě klasického vymezení pravice-levice, jedná se o komentář konkrétního jednání. S tímto názorem lze stěží nesouhlasit. Třídní identita se patrně rozpadla v rovině identity aktérů. To ovšem ještě nezpochybňuje její historickou evidenci jakožto nástroje strukturální analýzy praktik moci a vyloučení.

Tuzemská politická situace je dnes totiž v podstatě patová – jednoznačně

Kresba Přemysl Černý

z hlediska politických programů, které nejvíce uspěly. Dva nejsilnější subjekty navíc mají dohromady jen 97 mandátů, to znamená, že společně nedisponují ani polovinou hlasů. Zároveň není vůbec jasné, jaké politické ideje vlastně vyhrály. Na jedné straně stojí volební projekt miliardáře Andreje Babiše, který program buduje jaksi za pochoodu hlavně proto, že z velké části zřejmě vůbec nebude vyhovovat jeho voličům. A pak je tu sociální demokracie... Vraťme se ještě k puči Michala Haška. Co vlastně straně přinesl? Myslím, že především odklonil traumatický prožitek „výhroprohry“ této strany ve volbách. Není se čemu divit. Sociální demokracie nenabídla jasnou alternativu k vládě pravice a prohrála. Jelikož dlouhodobě – a to nejen v českém kontextu – sociální demokraté rezignují na kultivaci třídního vědomí, nemohou se divit, že každé jejich faktické či symbolické ukročení ke středu představuje další otočku směrem dolů po spirále historické sebemarginalizace socialismu.

Otázkou je, zda tato absence programu pro vyloučené skupiny je skutečně příčinou volebního neúspěchu. Bojím se, že nikoliv. Hnutí ANO přece také reálně nic nenabídlo, snad kromě étosu „státu jako firmy“ a aury úspěchu svého předsedy-podnikatele. Tak jednoduché to zkrátka není. Myslím, že se zde setkáváme s příkladem toho, jaké nebezpečí v sobě skrývá dlouhodobé opomíjení třídního kompasu socialistickými stranami v politické teorii, praxi i ve vzdělávání svých členů. Kaleidoskop je ve skutečnosti složeninou různých barevných sklíček, která vytvářejí iluzi barevnosti a plurality. Lárou světlo a tvoří korumpovaný obraz reality. Prvním krokem k jeho odstranění by bylo, kdyby sociální demokracie sestavila jednobarevnou vládu se socialistickým programem. A to i přesto, že by taková vláda zřejmě nedostala důvěru této poslanecké sněmovny. Mohla by se však zpříma podívat do tváří vyloučených.

Autor je sociální filosof.

editorial

Když začíná mrznout, řešíme, na kolik stupňů nastavit topení, případně kolik špalků hodit do kamen, aby teplota přes noc příliš neklesla a my ráno nemuseli vstávat do vymrzlého bytu. Někteří z nás se však zabývají mnohem podstatnějšími problémy – třeba tím, kam a jak ulehnout, aby vůbec vstali. Se začátkem ročního období, které je pro lidi bez domova nejméně příznivé, přinášíme ve spolupráci s Platformou pro sociální bydlení téma věnované bydlení pro chudé. Dozvíme se o neexistenci zákona o sociálním bydlení, neochotě k tomu, aby vůbec takový zákon vznikl, i o tom, proč se stát neumí nebo často jen nechce starat o ty, kteří se bez jeho pomoci nemají šanci obejít. Dočteme se o vytěšňování lidí a rodin na okraj společnosti, o problému dočasného a provizorního přežívání za zdmi „vyloučených lokalit“ a o kšeftování s ubytovnami, které mnozí mylně považují za náhradu sociálního bydlení. „Z paneláku se už odstěhovali skoro všichni. Někdo za lepším, někdo do ubytovny, někomu museli pomoci,“ poznamenává Roman Rops v netematickém, nicméně tématu překvapivě blízkém literárním zápisníku. Jak píše Lukáš Rychetský, riziko ztráty bydlení se snadno může týkat každého z nás. Od příštího roku totiž nabude účinnosti nový občanský zákoník, který omezuje práva nájemníků. Jaké problémy budeme řešit s příchodem příští zimy?

Karel Kouba

z obsahu

- 5 Avantgard už jsme měli dost. Goncourt a dobré zprávy pro populární literaturu / Sára Vybíralová
- 8 Chladná a krutá vášeň. Pravá láska ve Velkém sešitu Agoty Kristofové / Slavoj Žižek
- 9 Drogová válka robotů. Čínská krimi Johnnieho Toa / Antonín Tesař
- 14 Pocit fyzického ohrožení. Indie opera Bena Frosta / Anek
- 18 Ubytovny, nebo byty? Proč potřebujeme zákon o sociálním bydlení / Lukáš Rychetský
- 25 Přímá volba všech a všude. Varování z krajských voleb na Slovensku / Jiří Koubek
- 26 Tak kde je ta vaše společnost? S Borisem Budenem o elitách, umění a postkomunismu / Barbora Kleinhamplová, Tereza Stejskalová

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
4. PROSINCE 2013

PETER MACSOVSZKY 7 VŠEDNÝCH SITUÁCIÍ

Predstava, že niekto počul náš hlas
a dvere boli pritom zavreté,
nás, pravdu povediac, napĺňa pocitmi
neistoty. Predstavme si to.

Predstavme si to tak, že ten, kto
to tvrdí, počul hlasy z našej izby,
zdalo sa mu, že nás poznáva,
ale nie si je istý, či nám náhodou
nehralo rádio.

Aj to je možné, že sme tam neboli,
ale naše rádio hralo:
niekto iný ho zapol.

Ale ani to nie je vylúčené,
že sme boli tam, no rádio nehralo.

V ten večer sme teda boli
na dohovorenom mieste,
v danom uzavretom priestore.
Alebo nám hralo rádio.

Ak sme tam neboli a ani rádio nehralo,
tak sú na falošnej stope,
nie je pravdou, že nás niekto počul.
Dúfajme, že v ten večer sme boli.

Ešte aj vtedy, ak naozaj niekto hovoril
v našej izbe, ale my sme tam neboli
a rádio bolo vypnuté.

Báseň vybral Ondřej Buddeus

Vábení hasne, zbývá vábení

Postmoderní verše mladého českého básníka

Sklo, třetí sbírka Ondřeje Macury, obsahuje soustředěné a pečlivě komponované verše. Slovy kritika: autor umí psát. Obratně využívá jemnou ironii, pečlivě stylizuje formu, přesnost vyjádření spojuje s neprostupností básnického obrazu. Nejsilnější je ovšem tam, kde zazní přímočará metafora bez kalkulu básnické licence.

JAN ŠTOLBA

O čem píše básník, který, zdá se, dovede psát o všem? Třetí sbírka Ondřeje Macury *Sklo* se zdá být vyzrálá, vypracovaná, pročištěná. Nenarazíme už na místa, kde autor jen zkouší, kam až může zajít ve výrazu či literárnosti, nenajdeme místa působící poněkud školsky, parodicky či ohlasovitě. Macurovy dvě předchozí „prvotiny“ – jeho faktická prvotina *Žaltář* (2008) vyšla až po později napsaných *Indiciích* (2007) – působily i kusem své nezralosti, dychtivě i rozverně hledající roztěkanosti. Všelijaké propady, přebytky básnivě

Možná: „Jsi-li opuštěn a tvé tělo potí stesk/ měl bys obehnat svůj dům vysokou zdí,/ at víš, proč k tobě nikdo nechodí.“ Takhle by to mohl napsat i Vladimír Holan. V básni Tato zrcadla zase Macura dokáže jedinou představu – odraz pozorovatele ve skle okna autobusu – přemýšlivě rozehrát do prostoru celé básně. Výchozí smyslový vjem se nejprve přelíná v přesně i neurčitě teskně vyjádřenou meditaci: „Ale co když ten jemný dojem krásy/ je mnohem starší než svět,/ kterým se znaveně prodiráš?“ Tato sladce enigmatická

zmíněna třeba láska, anebo je jemně a prchavě zachycován plynoucí čas, cítíme, že souběžně s jedinečnou osobní zkušeností autor reflektuje i obecně sdílené obsahy těchto pojmů. Že se tu zkrátka mluví o lásce i o „lásce“, protože u Macury je tématem i sama kulturně-společenská rezonance daného pojmu. A kdo ví – možná přede vším. Tato těžko popsatelná, ale zřetelně přítomná dvojdomost hloubí a prolamuje kontury Macurových veršů. O lásce se zde mluví křehce osobně, což ale nevylučuje hravě teatrální distanci: „Přinášíme lásku; zatím jsme ji šoupli/ támhle pod stůl.“ Každopádně se zde na scénu uvádí obecně sdílené téma, předmět. Macurova poezie není zrovna snadno přístupná, přesto je díky výše zmíněné dvojdomosti zároveň docela otevřená a komunikativní – šťastná symbióza.

Podobně jako s motivem lásky se to má s motivy mládectví či jinošství: cosi velmi osobního je zároveň traktováno v podobě barevně strnulé, teskně hravé, napůl možná již sloupané antické fresky – tedy jako něco kulturně objektivizovaného, nikoli bezprostředně emotivního. Jemným prolínáním niternosti a odstupu je Macura schopen dosáhnout máměv křehkých, mytický podmanivých odstínů: „Podlaha pokryta střepy/ až ke kotníkům toho/ neopatrného boha/ jeho bosé nohy jsou pořezány,/ obličej zkřiven bolestí.“ Mladík cítí zvláštní nevolnost/ má-li se chvát.“ Tady se z osobní bolesti stal fragment radostně strnulé mytické „malby“. A obráceně: sám obrazný odstup od bezprostřední emoce byl identifikován jako nedílná součást niterného.

Malí zpěváci krutých písní

Tohle všechno jsou podstatné a cenné momenty Macurovy poezie. Přesto se ještě vrátíme k výchozí větě: O čem píše básník, jenž dovede psát o všem? Macuru jako by paradoxně pronásledovala přílišná snadnost doteku. Na co sáhne, to mu hned jaksi patří, to se hned podvolí jeho básnické zručnosti. Sbírkou *Sklo*, vedle svých silných stránek, o nichž byla řeč, zároveň místy působí i trochu nezacíleně, polétavě, neuchopitelně. Při tom všem ale i suverénně, trochu moc sebejistě a hladce na to, na jak nejistém podloží se pohybuje. Jinak řečeno, i hluchá místa jsou vykroužena s přehledem, jenž však o to víc nahlodává autorovu integritu. To si pak nad některými pasážemi říkáme: pořád dobré, ale nemohl být básník nakonec střídmější? Zaostřenější? Nemohl se veršům, nad nimiž visí hrozba hlušiny, přece jen vyhnout?

Jenže Macura je inteligentní autor, a tak nakonec i zmíněná neuchopitelnost a matoucí podloží jsou ve sbírce reflektovány jako silná témata. Jako „ostré hrany“ skutečnosti, jež básník odvážně a s rizikem ohledává. „Zázrak stvoření/ začíná právě v okamžiku,/ kdy si řekneš: planu/ a oplácáš si plané tělo/ mastí jménem chvění,/ kdy přijmeš nesoulad/ jako podobenku harmonie./ Ano, my, zrovna my, jsme malí zpěváci krutých písní./ Jsme něha a umělá hmota zároveň.“

A je to znova tady, formulované s přesností téměř instruktivní (což patří k věci): svět a jeho emoce proměněné v kosmetické působky, harmonie uskutečňovaná jako nesoulad (navíc nepřímou, prostřednictvím odstupu), nemožnost rozlišit „materiály“ jsoucna: něhu od plastu, autentický prožitek od pouhé kulturně-technologické skořepiny, právě já od „nebezpečného božstva“ ladtě váznoucího ve svých zraněních... Macura tento svět prozkoumává, mapuje jeho kontury i se v něm ztrácí, objevuje ho, ale i postuluje. Podléhá vábení – a sám vábí. Skoro se chce zvolat: starý dobrý Macura, jeden z mála opravdu postmoderních mladších básníků českých!

Autor je básník, literární kritik a hudebník.

Ondřej Macura: Sklo. Host, Brno 2013, 107 stran.

Opulent Oddities: Zápisky z cest do srdce temnoty, 2011

energie, asymetričnosti či jiná povlávání zde dostávaly svou sdělovací funkci.

Mladíci mají rádi zrcadla

Oproti tomu je Macurův třetí opus vcelku uhlazený, usazený, kontrolovaný. Při plném vědomí psaný a komponovaný. Jedná se o jednotlivé básně, roztříděné do čtyř oddílů. Jen dvakrát se mihne náznak delší, rozmáchanější skladby, například v básni Vábení: „A zejména v takových okamžicích,/ kdy hasne jakékoliv vábení (...) vás vábím.“ To je typický, měkce a zastřeně ironický Macura, jenž rád vábí především sama sebe. Vzápětí ale dovede vábení a matoucnost zajímavě a nenásilně sdílet, což činí jeho poezii pozoruhodně vrstevnatou a živou. Ale nepředbíhejme.

Macura umí psát. Má cit pro slova, pro básnické propojování věcí, včetně dynamických střihů věcných, situačních, významových: „Výbuch na druhé straně oken,/ sklenice cinkají.“ Dovede vystavět metaforu klasického střihu, přičemž ji však zasazuje do kontextu takovým způsobem, že obraz nevyvolává pouze dojem klasické, v běžných kolejkách zajeté lyriky. Vždy zde ještě působí faktor odstupu, stylizace, nadsazeného či posunutého úhlu pohledu: „Bouřka přímo nad sídlištěm (...) Náhle ozářený bleskem,/ příroda si mě vyfotografovala./ divoká turistka/ v betonovém skanzenu...“ Jindy je Macurovo metaforické myšlení sdostatek silné, že vystačí na jedinou myšlenkově důsažnou, v hloubce usazenou miniaturu. Takovou je třeba krátká báseň

věta, slibná i neprostupná, zčeří plochu básně až po křehce „antickou“ souhrnnou sentenci: „Mladíci mají rádi tato zrcadla.“

V nejlepších chvílích se ovšem Macurovi podaří metafora docela bezbranná, nádherně přímočará, tentokrát zbavená myslivého básnického kalkulu, metafora pouze odevzdaná něze obraznosti a spontánní citovosti: „Vlastně bych na tebe chtěl/ napadat jako sníh“.

Střepy a zvláštní chvění

Přes všechnu spontaneitu si však ve shora citované metafoře všimneme i toho, jak Macura dovede zručně vyladovat dikci svých veršů. Umí využívat jemnou ironii, nenásilnou teatrálnost a inscenovanost, umí mást a „vábit“ jemně rozprostřenou polyfonií. Dokonce bychom řekli, že Macurova poezie nabírá na působivosti a zajímavosti právě tam, kde autor začne zaplétat do hry jakoby cizí hlasy, kde začne báseň vědomě využívat jako scénu, na níž je složitě a vícehlasně cosi předváděno, kde zapojuje do hry jemný „voiceband“ měňavých rolí, intonací, nasvícení, bleskových mikropřevleků. „Ta naše povinnost zabydlovat svět/ a dělat to dobře, ne jen halabala,/ není nic dojemnějšího. Plakat! Šup!“

Různě dávkovaný a odstínovaný odstup je pro Macuru, vědomě, ale asi i bezděky, důležitou výpovědní hodnotou. Titul jedné básně je v tomto směru výmluvný: Hra na hru. Básník si je v pozadí neustále vědom, že se zde hraje hra – se světem, s pojmy, jazykem, lidskou reflexí všeho. Proto když je ve verších

Proti dobrému vkusu

Provokace, proklamace, halucinace Františka Vodáka

Nakladatelství Dauphin se nás snaží přesvědčit, že kniha *Abendland* aneb *Legenda o posedlosti* letos zemřelého spisovatele Františka Vodáka je kultovní dílo. Ačkoli to s její kultovností zřejmě nebude tak žhavé, nelze této těžko přijatelné obhajobě Západu upřít jistou zvrácenou uhrančivost.

JAKUB VANÍČEK

Málo známá samizdatová edice Auroboros, založená překladatelem, básníkem a ekonomem Jiřím Drozdem, obohatila naši knižní kulturu o přibližně třicet titulů, a to jak překladových, tak i původních. Často šlo o díla surrealistů a autorů se surrealismem spřízněných, mezi autory okruhu edice patřili kromě Drozda například Jan Misiarz alias T. B. Kulka nebo Alena Vodáková. Většina samizdatů z dílny Aurobora se dosud nedočkala nového vydání, některé ovšem krátce po roce 1989 přece jen vyšly – jedním z nich je kniha Františka Vodáka *Abendland aneb Legenda o posedlosti*, kterou na počátku devadesátých let vydalo nakladatelství Orbis a nyní znovu Dauphin.

František Vodák svůj spis napsal v první polovině osmdesátých let, a třebaže jej autoři Aurobora považovali za jeden z nejlepších, které v jejich okruhu vznikly, na oficiální vydání zralý rozhodně nebyl. Řekněme si hned na začátku proč: Vodák se v textu zcela nepokrytě projevuje jako hartusivý kritik socialismu, chrlící proudy argumentů na obhajobu mnohdy ultrakonzervativního stanoviska, jako rváč, jenž si rád dodá odvahy tím, že se chopí sukovitého klacku a vytáhne proti každému, kdo by snad chtěl hájit kulturní přínos Francouzské revoluce nebo její strůjce („ty usmrkané, uslintané, vyjevené, hanobící hordy, ponořené do tlachů, třeštíci bídnou blbostí“). Sotva by se tehdy našel šéfredaktor oficiálního nakladatelství, který by si vzal na triko formulace typu „intelektuální lůza, která koná každodenní masově politickou činnost“ či „intelektuál levičák většinou statečný, perfektní ničitel, vždy selhávající při rekonstrukci, zářící imaginací a samozřejmě doktrinářský blb“ a podobně.

Vodákovi tedy nezbylo než sednout ke stroji, založit do něj průklepový papír a jemu svěřit svou píseň o západní zemi, na jejímž severu se zrodila jedinečná kultura a tam pak také dospěla do své nejvyšší fáze. Úšklebky. Kde byla uzavřena smlouva s Bohem, umožní vší vznik kulturního prostředí, založeného

na hře a na konkurenci tvůrčích osobností. Úšklebky. Kde „katolická církev, společně s lenním systémem, vytvořila v naší civilizaci to podstatné. Projekt liberalismu...“

Neznámý autor v nepozorné době

Jak se můžeme dočíst na webu nakladatelství Dauphin, v devadesátých letech se z Vodákovy knihy stal kultovní spis. Podíváme-li se, co nám o autorovi praví příručky či internet, ukáže se opak – například redaktori *Slovníku české literatury po roce 1945* zmiňují *Abendland* jen in margine. Šířil se snad domnělý „kult“ podzemními proudy obtékajícími výhradně kotníky polistopadového loajálního neodisentu? Anebo nakladatel prostě jen zveličil historický význam spisu, aby podpořil prodej svazku, na jehož obálce je autor všeobecně naprosto neznámý? Platí-li druhá varianta, lze předpokládat, že v Dauphinu dobře tušili, jak to s *Abendlandem* dopadne – že se totiž ztratí mezi jinými knihami a k žádné hlubší reflexi jeho významu pro současné uvažování o Západě nedojde. To se víceméně potvrdilo. Za vše hovoří vřelá suplika Daniela Podhradského, publikovaná na webu iLiteratura.cz pod recenzí Petra Nagye: „Děkuji, pane Nagy, za vzácnou pozornost podstatnou v této nepozorné době. Nakladatel Abendlandu.“

Kdybych chtěl být hodně zlý, napsal bych, že některým knihám by i dnes svědčilo, kdyby se šířily samizdatem a dostávaly se do rukou jen vybraným čtenářům, vnímajícím jejich neobyčejnou krásu. Tisíc tak vzácných květů se v naší zemi nemůže nikdy prodat. Za prvé: jen trochu levicově smýšlející čtenář bude mít nejspíš co dělat, aby se nevzdal hned na prvních stranách. Nemůžeme se mu divit. V době, kdy se snažíme udržet kurs a hájit postkoloniální pozice či práva menšin, výroky typu „existují pouze dvě alternativy – Abendland a to ostatní“ nejsou stravitelné. Za druhé: pravičák zase stěží zvládne autorovy výpady proti volnému trhu, přilepené k textu v roce 2001. A za třetí: jde o extremistický, nesmlouvavý text.

Liberalismus a apokalypsa

Jenže. Nejlépe udělá ten, kdo se na Vodákovy provokace vykašle. Pokud totiž chceme v jeho *Legendě o posedlosti* najít nějaké jádro, musíme jít za proklamace konzervativního katolíka, který se i po Lutherovi ožene špinavým hadrem, aby mu vrátil všechno to zlo, které na naší kultuře napáchal. Pokud se nám to podaří a nezavřeme knihu hned na třetí stránce, možná nám před očima najednou poběží „onen velkolepý trek Abendlandu – reconquista... křižácké výpravy do žhnoucích písků Palestiny i do bezedných bažin východního Pruska... na ledové pláně Grónska... do halucinogenního pekla rovníkových džunglí... vodami všech oceánů... od pólu k pólu... ve jménu Kříže a věčné touhy“. Záleží na každém, nechá-li se strhnout Vodákovou vášní, posedlostí, přijme-li argumentaci, jež je možná někde vystavěna dosti účelově, nezřídka ale zaujme a snad i přesvědčí podivuhodnými obrazy.

Nejsou to nicméně jen obrazy a verva, s níž kolem sebe Vodák pálí proti dobrému vkusu. Proti sobě tu stojí dva silné momenty. Jedním je obhajoba liberalismu, která však pokulhává na obě nohy, neboť nezřídka narazíme i na pasáže, v nichž Vodák vyvrává proti „zamin-drákováným trubcům, výrostkům, lesbičkám, inženýrům“. Liberalismus tu hájí člověk, který sice tvrdí, že mu nejde o „pravdu“, ale přitom v jeho řeči je pravd jak naseto. Stačí jen, začne-li o Rusku nebo o marxismu, a meze jeho svobodného myšlení se rychle odhalí. Budiž, byl to muž vystavený nepřízni osudu, normalizaci, nesměl cestovat, a tak si doma potajmu stavěl tank s hodně předimenzovaným laufem.

Za druhé: proti liberalismu tu stojí oblíbené apokalyptické vidiny: děs a hrůza přicházejí z Orientu, děs a hrůza dřímají v nás, chtějí zničit velké dílo Okcidentu a jako jakýsi spodní proud strhávají vše dobré, co obyvatelé Abendlandu za dlouhá staletí vytvořili. Jedinou jejich jistotou prý je smlouva, kterou uzavřeli s Bohem. Těžko budu s autorem sdílet jeho přesvědčení – já jsem žádnou smlouvu neuzavíral, ani jsem se s ním nerodil. Co je jedinečné, je zarputilost, s níž se mě Vodák snaží přesvědčit o tom, že není východiska, že dokud nepřijmu jeho pravdu, jsem ztracen, jsem ničemný, jsem sígr, který nepochopil nic.

Slast Obce Zápaďanů

S ohromením zírám, jak autor mění rejstříky – dobývá čtenáře urážkami, aby je vzápětí škádlil a takřka milenecky šepotal o slastném milosrdenství Obce Zápaďanů. Jeho řeč je řečí domýšlivého básníka, který si osvojil encyklopedie a z faktů v nich sepsaných sestavuje ódy, je řečí pomatence, kterému se rozšiřují nozdry nad tratíšti židovské krve, bigotního katolíka dojatého nad zneuctěnou sochou svěťce. Je mi nanejvýš milá společnost tohoto nesnesitelně nespravedlivého vizionáře. Nejprve jsem nad Vodákovým *Abendlandem* skřípal zuby, s postupující četbou jsem ale stisk povolil – otevřme se aspoň na chvíli poryvům vášně, která autorem musela cloumat celá desetiletí a kterou musel zkrotit jazykem argumentace. I bezbožník se musí jeho dílu vystavit, aby zažil, co to je myslet, psát a nepodléhat věcným pochybnostem. S tak pevným přesvědčením o kulturní nadřazenosti Západu se dnes setkáme jen stěží.

Je mi proto opravdu líto, že mi knihu nepředal někdo v tajnosti například v Čáslavi ve výčepu, že mi ji nezasunul do tašky pod stolem a že jsem se pak cestou domů nemusel ohlížet, jestli se mě náhodou nedrží nějaký stín. Jistě by to byl někdo z nich: Rus, homosexuál, anebo dokonce islamista.

Autor je literární kritik a spisovatel.

František Vodák: *Abendland aneb Legenda o posedlosti*. Dauphin, Praha 2013, 144 stran.

Pro některé je kolonialismus stále šik. Foto Ide Owl, 2012

Avantgard už jsme měli dost

Goncourt a dobré zprávy pro populární literaturu

Nejvýznamnější francouzské literární ocenění, Goncourtovu cenu, letos obdrželo dílo, které výrazně vybočuje z řady dříve oceněných knih. Získal ho román Na shledanou tam nahoře od Pierra Lemaitra, jenž byl dosud známý jako autor detektivek. Po formálních experimentech a novátorských myšlenkách je zde popkulturní potenciál.

SÁRA VYBÍRALOVÁ

„Je to jako narození dítěte nebo jako svatba,“ drmolí čerstvý laureát Goncourtovy ceny Pierre Lemaitre a téká očima mezi kamerami, které se na něj lepí v těsném prostoru chodbičky pařížské restaurace Drouant. Udělení nejstarší a nejprestižnější francouzské literární ceny se neobejde bez emocí. Laureát získá šek na deset eur (určený k zarámování a vyvěšení v pracovně), hysterický zájem médií, díky zvýšeným nákladům nebývalé příjmy z prodeje a také záruku vývozu do zahraničí. Cena udělovaná od roku 1903 funguje jako certifikát kvality.

Pohřbívání války

Ačkoli ocenění Lemaitrovy knihy *Au revoir là-haut* (Na shledanou tam nahoře) nebylo zcela nečekané, protože už předtím se stala bestsellerem, zůstává přece jenom neobvyklé. Autor totiž donedávna psal výhradně detektivní série a současný román se jimi výrazně inspiruje – jde o dobrodružnou dobovou frašku s detektivní zápletkou. O tom, že volba nebyla snadná, svědčí i fakt, že Lemaitre byl zvolen až ve dvanáctém kole hlasování (pro srovnání: loňský laureát Jerome Ferrari byl zvolen ve druhém kole a předloni oceněný Alexis Jenni již v prvním).

Právě s Jenniho románem *Francouzské umění válečné* (2011, česky 2013; viz A2 č. 16/2013) má ten Lemaitrův na první pohled dost společného. Oba se týkají války, najdeme v nich „reportážní pasáže“ z fronty, oba charakterizuje přesný popis, spád a akce a v obou hraje podstatnou roli romantická postava vojáka-snílka, malíře nepochopeného autoritativním otcem a skicujícího si pokoutně do notýsku scény z vojenského života. Oba

spisovatelé vykreslují pasti smutného osudu zapomenutých válečných veteránů. Knižně debutující učitel biologie Jenni měl ale nepoměrně větší ambice – jeho syntetická freska s ironickým názvem je pojednáním o Francouzích ve válečných konfliktech 20. století a zároveň rozmáchlým pacifistickým gestem. Jenni kritizuje, angažuje se a zároveň ohromuje bohatým a vybroušeným jazykem. Lemaitre oproti tomu napsal soudržný a výborně vygradovaný thriller, jehož největší ambicí je čtivost.

Román *Na shlednou tam nahoře* začíná na frontě, ale jádro zápletky tkví v poválečných letech. Sledujeme paralelně osudy dvou válečných veteránů, kteří se pokusí podvodně přijít k majetku v oboru budování nekropolí a pomníků. Oba příběhy jsou přitom postaveny do naivního kontrastu – dobrosrdečný Albert obětuje vše, včetně své bezúhonnosti, aby vyhověl libůstkám svého

zmrzačeného kamaráda, zatímco padoušský kapitán Pradelle je představen jako vrah svých vlastních vojáků a málem také Albertův. Édouard, který Albertovi zachránil život, skončí jako zohavený obyvatel pokojíku pro chudé, závislý na morfiu a péči Alberta protloukajícího se ponižujícími zaměstnáními, zatímco mrzkého Pradella nemine úspěch a uznání. Oba osudy se neustále proplétají a nůžky mezi dráhou bezskrupulózního prospěcháře a obou idealistických chlapců se stále víc rozevírají – ovšem až do finále, kdy Lemaitrův deus ex machina učiní spravedlnosti zadost. I když Lemaitre splétá příběh skutečně mistrně a i když je děj plný zdánlivých zvrátů a překvapení, jeho shrnutí nakonec překvapivé není. Zlo je potrestáno a dobro odměněno. Samotné téma pohřbívání války, zneužívání poválečných traumat a hrdinů vlasti měnících se v mrtvolnou hmotu, na jejímž úklidu je možné postavit byznys,

je jistě zajímavé a novátorské, ale slouží spíše jen jako podklad příběhu.

Loutky ve fotografických kulisách

Lemaitre píše úsečně, stroze, v nápadně krátkých větách. Dokáže sice zkratkou výstižně charakterizovat postavu nebo situaci, ale příliš nenuancuje. Svižným způsobem líčení scén a spádem dialogů připomíná Stiega Larssona či Dana Browna. Jeho poválečná Paříž je velmi věrohodná, přizdobená realistickými detaily, aniž by byl čtenář obtěžován jakýmkoli poučováním. Některé scény působí jako svěží výstupy výzkumu o dějinách každodennosti. Škoda, že se této věrohodnosti vymykají ploché, „hollywoodské“ charaktery postav – celek pak působí jako loutkové divadlo ve fotografických kulisách.

Na shledanou tam nahoře je tedy výborně vyrobený produkt, a přistoupíme-li na žánrová pravidla, není mu co vytknout. Jenže od oceněného románu bychom toho mohli očekávat více. Třeba to, že bude originálnější, inovativní, myšlenkově hluboký, stylově zajímavý, nestereotypní, možná i něčím burcující. Sám Edmond Goncourt ostatně definoval cenu jako určenou „mládí, nevšednímu talentu, novým a odvážným cestám myšlení a formy“. V posledních letech ale ocenění žádný vyložený literární experimentátor nezískal. Oceněné romány jsou naopak většinou realistické, často se odehrávají v minulosti nebo zachycují delší časové období. Až dosud však šlo o náročnější díla. Letos poprvé získalo ocenění dílo, které si přečte i ten, kdo jen tak u nějaké knížky nevydrží.

„Goncourtova akademie v mém románu ocenila literární řemeslo, vycházející z detektivního žánru,“ přiznává Lemaitre a dodává, že „to je dobrá zpráva pro populární literaturu“. Akademie prý vzkazuje, že „i autoři detektivek jsou opravdoví spisovatelé“. Bylo ale „opravdového spisovatele“ třeba redefinovat? „Lemaitrovo dílo je populárním románem v dobrém slova smyslu,“ vyjádřil se jeden ze členů poroty. Zdá se tedy, že letos není burcující dílo, ale poselství ceny: spisovatel má umět řemeslo a literatura má být lidová. Avantgard už jsme měli dost.

Autorka je romanistka.

Pierre Lemaitre: *Au revoir là-haut*. Albin Michel, Paříž 2013, 576 stran.

Kresba Tereza Lochmannová

literární zápisník

Samomluva slušného člověka

ROMAN ROPS

Nejdřív jsme se sešli na Koncertě pro všechny slušné lidi. Byli jsme tam opravdu všichni, celý panelák kromě domovního důvěrníka, byl tam i Kryl a Hutka a Nohavica. Hrál se na kytary a v očích se odrážely plamínky svíček. Sounáležitost a tak. Ale to už ani není pravda. Tam se ustanovilo takové to prvobytné společenství nás všech slušných lidí, kde nebylo vstupních bariér. Kdo tam byl, ten byl s námi. Kyblík pestré paralelní polis se překotil do šedé společnosti a zbaven pevného špuntu, úplně ji přechlivil. Vítězi jsme byli všichni. I Goťák, myslím, s Krylem zazpíval. Tohle byl domov můj, tvůj, náš.

Jenže netrvalo dlouho a skoro ze dne na den jsme pochopili obrovitost problému, jaký

nám tu v podobě cigánů odkázal komunismus. Namítnete, že těch pár kriminálníků není nic, s čím by si slušní lidé neporadili. Však jsem ještě neskončil. Skíni by mi nevadili, vlastně jsme byli rádi, že aspoň někdo na tuhle otázku hledá upřímnou odpověď. Jenže když vymlátí cikány, dají se do důchodců, do cyklistů a tak dál. To je lepší jasně vymezit a udržovat mezi nimi a slušnými lidmi pevnou a neprostupnou hranici. Nebo třeba zeď. Protože tady je domov můj, tvůj, náš.

Po jedněch Vánocích vystěhovali tu familii z přízemí. Oba staří byli bez práce, nakonec dělali akorát bordel. Celé svátky byla u nich tma a jen se hádali. Jestli si dobře vzpomínám, jako jediní neměli stromek. V přízemí je to totiž pěkně vidět. Byly u nich vidět jen plamínky svíček po celém bytě. To my z vyšších pater paneláku jsme si svátky udělali hezčí. Prádlo se totiž má prát doma. Do přízemí se nastěhovali nějakí mladí, nevím teď přesně, jak se jmenují. S nikým se moc nebaví, svoje si řeší u sebe doma. Na schůzi domovní samosprávy ve sklepě sice taky nebyli ani jednou, ale co. Hlavně, že je klid.

Někdy, jak zemřel Kryl, se těm ze čtvrtého patra oběsil nejmladší syn. Ve vazbě. Do měsíce se odstěhovali taky a já se jim nedivím.

Ta ostuda. Jsou věci, o kterých slušní lidi nemluví. A slušní lidi si nepůjčují, slušní lidi nehrajou automaty a nechodí vybírat popelnice. Zvlášť ne v době, kdy jdu na ranní a musím odpovídat na pozdravy. Slušnost je slušnost, ale někdy to vyložené hraničí s provokací. Navíc ten nejmladší syn na schůzi, když se hlasovalo o odstranění laviček před domem, hlasoval proti. Aby ne, pořád tam vysedával s jemu podobnými. Ale lavičky jsou pryč a on taky. Tohle je domov můj, můj panelák, můj hrad.

Z paneláku se už odstěhovali skoro všichni. Někdo za lepším, někdo do ubytovny, někomu museli pomoci. Jako těm průkopníkům kdysi z přízemí. Já se pořád držím. Jsem strážce tohoto majáku. Dosáhl jsem toho tvrdým úsilím. A jsem teď velice slušný člověk – navzdory těžkým poměrům, navzdory sockám, které se potloukají kolem paneláku, navzdory tomu, že abych zaplatil daně, z kterých jsou oni živi, jsem i to auto musel prodat. Aspoň mi ho nepoškrábou. Odříkám si, stále odkládám spotřebu, je to moje ctnost. Říkám si, že je třeba někdy těžko, ale aspoň nám tu už nevládnou komunisti. S těmi slušný člověk nemá co mluvit. Ne jako Nohavica, ten udavač z Těšína, jak správně zpívá Hutka, který kvůli

jemu podobným musel do exilu. A co teprve ti staří zmetci, které jsme po Sametové revoluci vypráskali z jejich vyhrátých fleků a kteří by se ještě dneska celí zmrzlí rádi nacpali zpátky do tepla kanceláří. Našich kanceláří! Třeba zrovna do těch, které chodím uklízet, abych zaplatil nájem v tomhle majáku. To tak!

Držím tady osamělou vartu, ale jak si pořád říkám, že je těžká doba, někdy mě napadne i taková sebereflexe. Co se to s námi jenom stalo? Kde je ten senzační dav přátelských, slušných lidí z listopadových náměstí, kteří si dávali přednost a ochotně si pomáhali? Kam se poděly ty plamínky v našich očích? Kde je ten domov? A co je tu vlastně ještě moje?

Kde jsme udělali chybu? Sedím tady a bojím se zhasnout svíčku, kterou mám na stole před sebou. Bojím se, že až uvidí, že mám zhasnuto, přijdou sem. Všichni ti lidé, co jsou tam venku. Dělají před barákem ohně, dělají kravál, zpívají, mlátí do kytar a tancují. Čekají tam. Nejsou ve tmě dobře vidět, ale nevím, jestli jsem mezi nimi nezahlédl i toho oběšeného ze čtyřky. Všichni jsou venku a já jsem sám tady uvnitř, a přitom bych chtěl jenom jít klidně spát. Aspoň ještě jednou.

Autor je spisovatel.

Literatura ako sexy doplnok

Čo to znamená písať o Arménsku

Dívame sa oknom na výjev z bežného života. Fotografujeme. Někdo pokyne holičovi, ktorý si nás všiml. Foto Simone Trierder

Literárni reportáž slovenské spisovateľky a publicistky z arménskeho festivalu Literary Ark není pouze nahlédnutím do zákulisí mezinárodní akce, ale také inspirativním zamyšlením nad rozdílnou povahou a funkcí národních literatur a úlohou spisovatele v současné společnosti.

ZUSKA KEPPOVÁ

Holičský salón: polohovateľné červené kožené kreslá, drevené obloženie, vysoké zrkadlá a holič v bielom plášti. Dívame sa oknom na výjav bežného života. Fotografujeme. Niektorý zakýva holičovi, ktorý si nás všimol. Alebo sa len otočil a nezbadal nás, pretože vnútri je silné svetlo a vonku sa stmieva. Pouličné osvetlenie je možno príliš slabé na to, aby nás vykreslilo. Nevidí nás. Preto si na chvíľu pripadáme, že sa dívame na plátno. „Pozri sa na svoju minulosť,“ povie mi David Matevosyan, hlavný organizátor festivalu *Literary Ark*, chytí ma okolo pliec a ukazuje na vysvietený obraz. Obracia sa na mňa, pretože verí, že nás spája podobná trasa. Kráčame smerom k modernite, k Európe. Ja som akoby o pár krokov popredu a on mi tak môže ukázať minulosť. Sme v severoarménskom meste Gyumri, druhom najväčšom meste po Jerevane. V roku 1988 toto mesto zložilo traumatické zemetrasenie, ktoré na čas premenilo Arménsko na cieľ humanitárnej pomoci a pozornosti médií. Dnes hlavnému námestiu dominuje súsošie hrdinov, ktorí sa zaslúžili o arménsku identitu, ako sme sa dozvedeli počas fotografovania. V pozadí je svietiaci billboard napojený na niekoho osobný počítač, takže na obrazovke vidíme názvy priečinkov a dokumentov. Prekvapivo ma poteší plagát pri ceste, na ktorom Adriana Sklenaříková-Karembu predvádza svadobné šaty. David mal pravdu – túžime sa ukázať, dokázať to. Len občas nie je isté, že čo. A komu.

Skupina kartografov z Other Europe

V Gyumri strávime len pár dní v rámci deväťdňového pobytu v krajine. Sme skupina spisovateľov z tradičného Západu, čiže krajín Západnej Európy a Severnej Ameriky. Z takzvanej novej Európy, čiže z bývalých socialistických republík včlenených v posledných prístupových vlnách do Európskej únie, a tiež z Ruska a republík v oblasti na pomedzí vplyvu Ruska a záujmu Únie. Venujem tomuto výpočtu zón a hraníc veľa pozornosti, pretože samotný festival nás nútil rozmýšľať viac o kultúrnej a politickej kartografii než o akejsi nestrannej literárnej tvorbe. Sme teda skupinou kartografov a máme pomôcť správne zakresliť Arménsko. „Odkiaľ ste? Z Arménska. Z Arabska? Nie, z Arménska. Z Rumunska? Z Ar-mén-ska. Aha, ďakujem, poďte ďalej!“ uradník zaškrtol kolonku „Other Europe“ a nechal Davida postúpiť v rade. Je to veľmi dôležitá historka, aj keď povedaná len tak s hlavou smiešne vytočenou v minibus

alebo nad plným stolom: „Kto si dá kávu?“ Arménsku kávu, ktorú v Srbsku volajú srb-ská, v Bosne bosnianska a v Turecku, na Slovensku a v Čechách turecká.

V jerevanskom Múzeu písomností sme sa dívali na mapy vyvolávajúce úsmev aj začudovanie – Ameriky chýbali, juh a sever boli vymenené, Stredomorie podivne nafúknuté a Afrika zoseknutá na líbyjské pobrežie obtekajúce zdola južnými vodami, v ktorých zaznačili prítomnosť neznámych príšer. Možno dnes máme k dispozícii presnejšie geografické mapy, no tie mentálne sa stále podobajú tým na pergamene. Veľa času trávime dívaním sa. Na mapy, ukazujúce Arménsko rozkladajúce sa medzi Stredozemným, Čiernym a Kaspickým morom. Na monštrancie a relikviáre uchovávané kosti svätých, kus kríža aj dosku z Noemovej archy. Na vyprahnuté hory, ktoré sú náleziskami pradávnych známk civilizácie – najstaršia topánka sveta mi pripomína slukársky krpec.

Hľadať jazyk nových situácií

Veľmi sa túžim o tento dojem podeliť, no hlas superega ma poučuje, aby som si dobre strážila hranicu medzi vtipom a znevažovaním. „Máš presne taký humor ako ja, sme stará sedliacka rodina, je to typický sedliacky humor,“ hovorí belgická prozaička, s ktorou som sa podelila o svoje postrehy. Zároveň však po jej analýze zostávam v urazenom zamyslení: „Moji predkovia žili odjakživa v meste!“ Som presvedčená, že môj humor sa zakladá na viacgeneračnej mestskej skúsenosti. Bojím sa o svoj jazyk! „Čo je základom identity národa? Predsa jazyk!“ odpovedá si na položenú otázku zaslúžilý arménsky autor. Rakúšan Ludwig zavrtí hlavou a chce diskutovať, no autor mu doleje a umlčí ho prípitkom, v ktorom cituje Williama Saroyana.

Máme vidieť, vypočúť a potom rozpovedať. Očakáva sa od nás, že niečo urobíme. „Môže literatúra zmeniť svet?“ pýtajú sa usporiadatelia pri okrúhlom stole. „Ach áno, áno, áno a ako!“ volajú vo svojich príspevkoch zúčastnení domáci autori. Nestihla som sa zaregistrovať u moderátora, a tak svoj pochybovačný postoj zdieľam len s pár autormi, ktorí tiež netušili, že o slovo sa treba oficiálne uchádzať. „Nemyslím si,“ tvrdím a posúvam misu so šalátom s trhanými kúskami hovädzieho, „pretože slovenskí spisovatelia nedokázali ani len zmenu zachytiť, byť jej svedkami a kritikmi.“ Trhám plackovitý chlieb lavaš – zaslúžilý autor vyzýva španielsku poetku, aby na chlieb napísala svoje verše, ktoré on potom zje. „Možno

Pišťankove *Rivers of Babylon* alebo Klimáčko-vo *English is Easy, Csaba is Dead...* Ale kde sú všetky tie úžasné kúsky písané do zásuvky a slobodou prerastené písacky? Nemali jazyk odpovedajúci novým situáciám. Stále ho hľadáme, výraz, formu... odvahu.“ Prúd priamej reči sa tu mení na ponornú riečku vnútorného hlasu, ktorý slabne a prepadá sa v jaskyni nedokončených myšlienok. Pripodobenia odrážajú moje nasýtenie krajinnými výjavmi. Rozosielam blízkym pohľadnice s pohorím Ararat.

Kozmické či sexy písenníctvo?

Vytrvalé stretnutia autorov však potvrdzujú, že na písaní a spoločenskom postavení autorov stále čosi je. Status spisovateľa ponúka možnosť zmeniť si život. Nie svet, krajinu, ale život. Nie bytie, existenciu, ale ten život, ktorý zachytávame v curriculum vitae. Je to sexy doplnok k obvyčajnej kariére v čase, keď sa maľovanie, fotografovanie či zbieranie starožitností stáva primárnou kategóriou, cez ktorú sa predstavujeme svojim známym. Prešli sme si časmi, keď písanie bolo trápny príživníctvom a skutočný lesk mal job v reklamke. Dnes sa písanie vracia tak, ako sa vracajú staré písacie stroje, vysoké šnurovacie topánky a zvuk gitary. V Arménsku však rezonoval odlišný prístup k písaniu. Písanie ako poslanie, služba väčšej myšlienke, nadindividuálnemu celku ako spoločnosť, národ, ľudstvo. A tak je aj drobný verš súčasťou monumentálneho projektu písomníctva – hodný vystrelenia do kozmu či aspoň prehltnutia zaslúžilým autorom.

„Študenti nás počúvali, išla im španielčina, mali na nás otázky!“ hovorili nadšene španielske poetky Jolanda a Raquel po stretnutí na Jerevanskej univerzite. A Belgičanka Anne rozvinula ich nadšenie smerom k zamysleniu, že v prednáškovej sále počas svojho vystúpenia nezaregistrovala typický predposledný rad hlasov, ktoré by znevažovali jej slová, obracali ich na posmech a poukazovali na trápnosť akéhokoľvek pedagogického, literárneho či iného úsilia. „Chýbal tu západný cynizmus, brali nás vážne,“ povedala na záverečnej tlačovej konferencii. Študenti sa ma spýtali, či nie som kvôli témam, ktoré otvára, vo svojej krajine persona non grata. Otázke som nerozumela. Prekvapilo ma, že verili v takú silu slov. Že slová majú moc zahnať ľudí do exilu, ak otvoria Pandorinu skrinku nevypovedateľného. Takýto prístup k váhe slova sa podľa rumunského autora narodeného v Odesse, Vasilija, spája s binárnym systémom (s nami, alebo proti nám) charakterickým pre pozíciu literatúry za socializmu. Podľa Vasilija dnes funguje princíp mnohých hlasov, na ktorých vo výsledku nijako nezáleží. Američan Fortner povedal: „Obávam sa, že organizátori si myslia, že vo svojich krajinách máme nejaké slovo.“

Samotný festival bol pre nás nahliadnutím do zóny, kde literatúra požíva – aspoň v určitých vrstvách – značnú vážnosť. Je prostriedkom spoločenského dúfania aj politickým nástrojom. Pozvaných autorov táto nečakaná tiaž prekvapila: „Viem, o čo tu ide,“ tvrdila jedna z nás, „vyzývajú nás, aby sme na záver pobytu napísali niečo do zborníka. Niečo o Arménsku. Keď každý rok pozvú takmer päťdesiat autorov, tak skôr či neskôr získa niekto z týchto autorov nejakú veľkú cenu. A predstavte si, čo to bude znamenať, mať od tohto človeka báseň o Arménsku!“ Pocítili sme náhlu povinnosť presláviť sa. Možno však vôbec nejde o nás, o naše písacky, ódy na Arménsko. „Máme byť svedkami, že táto krajina tu je, že s ňou treba rátať,“ hovorí Američan Fortner. Googlime krajinu, ktorú by sme snád inak nenavštívili, a svojim známym hovoríme: „Chodte, áno, určite sa opláti!“ A potom napíšeme svoj text o Arménsku.

Autorka je spisovateľka a publicistka.

Literary Ark. Jerevan, Arménia, 23.–31. 10. 2013.

Jak pochopit nepochopitelné

Hermann Broch analyzuje psychopatii světa

Brochovy příspěvky k psychologii politiky vznikaly převážně během jeho válečného exilového pobytu v Británii a Spojených státech. Úvahy o příčinách masového šílenství, k němuž dochází v totalitárních systémech, nebo o vyprázdněných symbolech demokracie jsou však podnětné i dnes.

TOMÁŠ VUČKA

Kniha rakouského esejisty a spisovatele Hermanna Brocha *Teorie masového šílenství* (Massenwahntheorie. Beitrage zu einer Psychologie der Politik, 1979) je pozoruhodná z řady důvodů. Nejedná se o klasickou monografii, nýbrž o soubor esejů a dílčích studií, jež měly podepřít Brochův koncept masového šílenství, široce pojatý projekt, na kterém pracoval v letech 1939 až 1946. Broch pod vlivem historických událostí již v roce 1937 navrhl založení výzkumného institutu, který by analyzoval procesy vedoucí k „ohrožení člověka masovým pomatením ducha“ s tím, že tyto celospolečenské psychopatologické jevy měly být sledovány nejen z hlediska psychologie, ale také na pozadí kulturních, sociálních a ekonomických ukazatelů. Cílem velkolepě pojatého projektu mělo být pochopení kritických procesů ve společnosti, směřující k totalitnímu systému, a následná schopnost takovým tendencím účinně předcházet. Dodejme, že impulsem k práci na projektu masového šílenství mohla být i autora osobní zkušenost s nacistickým režimem. Teprve intervence Jamese Joyce a Alberta Einsteina mu po anšlusu umožnila opustit

i do vzdálenějších historických epoch, takže probuzení démonických, destruktivních sil celospolečenské psychopatie vnímá jako opakovaně se vracející fenomén. Pracuje při tom s pojmem metafyzické úzkosti, jíž rozumí vše mimo Já, vše, co přesahuje Já nebo je pro Já neuchopitelné: „Já (...) ví o metafyzické osamělosti svého umírání.“

K překonání této úzkosti potřebuje Já moment extáze, moment rozšíření, což se dle Brocha odehrává ve dvojí možné linii. První je charakterizována obohacováním iracionality ve smyslu duchovní, kulturní či náboženské extáze. Já je rozšířeno do světa, je obohaceno světem ve smyslu výroku „Já jsem svět“. Druhá linie je rytmizována iracionálními cíli, prezentovanými ovšem jako racionální a nutné. Důsledkem je návrat k ne-kulturnímu, k archaicko-infantilní formě existence, jejíž extáze spočívá ve vybíjení pudů, v podmanění si druhého v duchu hesla „Já mám svět“.

Potřeba vůdce

Stav úzkosti Broch spojuje s panikou, s momentem ztráty racionálního korelátu a předpokladem masového šílenství, kdy se iracio-

nebo hospodářskou krizí zmítanou Výmarskou republiku, podstatná zde není samotná náprava věcí, ale – jak podotýká Broch – specifický druh emocionálního uspokojení sadistických pudů. Toto uspokojení musí být všeprostupující a totální, aby dokázalo stav paniky proměnit v moment extáze (v této souvislosti pak lze vidět mýty celosvětového vítězství proletariátu, nacistické totální války a podobně).

Genezi masového šílenství vidí Broch jako složitě strukturovanou, avšak v dějinách víceméně neměnnou řadu několika jednotlivých událostí či momentů, během nichž je starší systém nahrazován systémem novým, přičemž hodnoty původního systému se postupně dostávají mimo rámec přijatelného. Jsou vytěsňeny nejprve v rovině ideové, symbolické, aby byly následně tabuizovány i v rovině legislativní. Iracionální je tak posvěcováno zákonem a vstupuje do sféry racionálního. Jako příklad Broch uvádí demonizaci Židů, potvrzenou následně norimberskými zákony, avšak podobnou paralelu nachází i ve schematickém zobrazení světa komunistickým proletariátem nebo v procesech s čarodějnicemi, zapadajících do logiky křesťanského dogmatismu. Současně se během nahrazení starého systému novým proměňují i obsahy pojmů normální a abnormální, etické a ne-etické, nemocné a zdravé. Ve svých sociálně-psychologických exkurzech se proto Broch dotýká i problematiky fungování skupin, kolektivů a větších společenských celků, problematiky vymezování individuality a současně i potřeby identifikovat se s určitým společenským celkem.

Demokracie ve fázi únavy

Velmi podrobným rozbořem psychických modelů společnosti dospívá nakonec Broch k definování klíčových předpokladů pro genezi nacistického a komunistického teroru, proti kterému staví ideu demokratického společenského řádu. V neustálém posilování demokratických principů na jedné straně a v důsledném potlačování extáze z vítězství totalitního systému na straně druhé spatřuje Broch možnost, jak masovému šílenství předcházet. Ovšem za předpokladu, že společnost bude schopna včas rozpoznat jeho příznaky. Na druhé straně autor upozorňuje, že demokracie – na rozdíl od nacismu nebo komunismu – není schopna samu sebe prezentovat jako „náhražkové náboženství“, jejím pilířem jsou totiž prakticko-racionální základy a její ideologie se stává „ne-ideologií pouhé municipality“. Demokratické vědomí se proměňuje ve vědomí státní, ovšem s klesajícím symbolickým obsahem a znejasněným, rozostřeným obrazem světa, zatímco totalitarismus konvenuje lidské bytosti svou jednoznačností, čitelnou hierarchií hodnot a regulativním zpřehledněním univerza. Ideologie totalitarismu nabízí – s odvolání na Freuda – „hodnověrné snové přání“, teorémy podepřenou nadějí. Tedy ty kvality, kterými demokracie ve fázi únavy nedisponuje.

Brochova *Teorie masového šílenství* představuje ojedinělý projekt, jehož některá řešení se z odstupu mohou jevit jako místy naivní a příliš široce pojatá. Naopak nelze přehlédnout, že řada postřehů je více než přesných, ať již jde o analýzu demokracie a její symbolickou vyprázdněnost, o propojení individuálního prožívání sebe sama s psychologií davu nebo o fenomén zotročení, přítomný jak v marxistickém pojetí ekonomiky, tak i v kapitalistickém volném trhu. A dodejme, že některé Brochovy teze se na pozadí současného světového dění ukazují jako zlověstně aktuální.

Autor je komparatista.

Hermann Broch: Teorie masového šílenství.

Příspěvky k psychologii politiky. Přeložil Milan Váňa. Academia, Praha 2013, 535 stran.

Hermann Broch. Foto austria-forum.org

Rakousko, což mu – jako autorovi židovského původu – velmi pravděpodobně zachránilo život.

Šílet v polospánku

Ve svých úvahách Broch vycházel z prací Sigmunda Freuda, Carla Gustava Junga či Gustava Le Bona, od jejichž teorií davové psychologie se ovšem přesouvá k subtilnějšímu pojmu lidského stavu polospánku, který pokládá za primární předpoklad pro masové šílenství, jež Broch nechápe jen jako fenomén první půle 20. století, třebaže své teze artikuluje v souvislosti s komunistickým a především nacistickým terorem. Ve velmi detailních analýzách dějinných předpokladů vzniku masového šílenství či teroru podniká exkursy

nální modely chování začínají prezentovat jako racionální, logicky zdůvodnitelné a historicky nutné. Propuknuvší panika je pak stavem, k jehož redukci nestačí jen potlačení úzkosti, protože zkušenost s ní vyžaduje nové stvoření světa, nové vytvoření hodnot a bezpečných rámců existence. Pocit metafyzické úzkosti je dle Brocha hluboce intimním prožitkem, avšak současně se může stát ve společnosti sdílenou, pociťovanou skutečností, impulsem ke zhroucení racionálního vnímání světa a pádem do masového šílenství. Důsledkem je potřeba vůdce, který je schopen společnost vyvést z panického stavu a současně jí nabídnout „nápravu všech utrpených škod“. Jakkoli lze tuto Brochovu tezi vztáhnout na zbídačelý proletariát předrevolučního Ruska

Chladná a krutá vášeň

Pravá láska ve Velkém sešitu Agoty Kristofové

Novelu původem maďarské spisovatelky Agoty Kristofové letos zfilmoval János Szász jako konvenční válečné drama (viz A2 č. 15/2013). Ve Slavoji Žižkovi kniha vzbudila radikálnější odezvu. Hrdinové bez výčitek ve slovinském filosofovi vyvolali touhu stát se „etickým monstrem bez empatie“.

SLAVOJ ŽIŽEK

Takovým člověkem bych si přál být – etickým monstrem bez empatie. Ilustrace na obálce anglického vydání Velkého sešitu Agoty Kristofové

Existuje jedna kniha, z jejichž stránek jsem se dozvěděl, jakým člověkem bych si přál být. Ona kniha nese název *Velký sešit* (1986, česky 1995) a jedná se o první svazek trilogie Agoty Kristofové, jejímiž dalšími svazky jsou novely *Důkaz* (1988, česky 2001) a *Třetí lež* (1991, česky 2001). Když jsem poprvé zaslechl jméno Agota Kristofová, domníval jsem se, že se jedná o chybnou východoevropskou výslovnost jména Agathy Christie. Záhy jsem však zjistil nejen, že Agota není Agatha, ale také, že hrůza, s níž se setkáváme v jejím díle, je nesrovnatelně děsivější nežli ta, kterou nacházíme v díle slavné autorky detektivek.

Nechceme být hodní

Velký sešit líčí příběh dvojčat žijících na sklonku druhé světové války a v prvních letech komunismu u babičky v malém maďarském městě. Bratři postrádají jakoukoli morálku – lžou, vydírají a vraždí. Přesto však ztělesňují autentickou etickou naivitu v jejím nejryzejším stavu. Jako důkaz postačí uvést pár příkladů. Jednoho dne potkají v lese hladovějícího dezertéra a přinesou mu pár věcí, o které je požádá. „Když se vrátíme s potravou a přikrývkou, říká: ‚Jste hodní.‘ Říkám: ‚Nechceme být hodní. Přinesli jsme vám ty věci, protože je nutně potřebujete. To je všechno.‘“

Existovalo-li kdy něco, co by se dalo označit za autentický etický postoj, pak je to právě toto. Jakkoli mohou být požadavky jejich bližních bizarní, dvojčata se jim ve své naivitě pokoušejí vyjít vstříc. Jedné noci jsou nuceni přenocovat v jedné posteli s německým důstojníkem, homosexuálním masochistou, zmlitaným vnitřní trýzní. Když se brzy ráno probudí, chtějí vstát, ale důstojník je nechce pustit: „„Nehýbejte se. Ještě spíte.‘ Potřebujeme močit. Musíme ven.‘ ‚Nechodte. Udělejte

to tady.‘ Ptáme se: ‚Kde?‘ Říká: ‚Na mě. Ano. Nebojte se. Vyčurejte se mi na obličej!‘ Děláme to, potom odcházíme do zahrady, protože postel je celá mokrá.“ Pokud kdy existoval nějaký akt pravé lásky, pak je to toto!

V tichosti odstranit

Nejbližší přítelkyní dvojčat je hospodyně místního faráře, mladá smyslná žena, která je koupe a oddává se s nimi erotickým hrákám. Jednoho dne městem prochází zástup vyhladovělých Židů, kteří jsou eskortováni do koncentračního tábora: „Přímo před námi se z davu vysune hubená paže, nastavuje špinavou ruku, hlas říká: ‚Chleba.‘ Služka udělá s úsměvem gesto, jako by chtěla podat zbytek svého namazaného krajíce. Přístrkuje ho k natažené ruce a potom vyprskne smíchy, zdvihne chleba k ústům, zakousne se do něj a řekne: ‚Já mám taky hlad.‘“

Chlapci se rozhodnou, že ji potrestají: nacpou jí do kuchyňského sporáku muniici, takže když ráno zatopí, sporák exploduje a znetvoří ji. Podle tohoto návodu si snadno mohou představit situaci, kdy bych byl schoopen bez jakýchkoli výčitek svědomí zabít člověka, dokonce i kdybych věděl, že dotyčný ve skutečnosti nikdy nikoho nezabil. Při četbě autentických svědectví popisujících mučení praktikované latinskoamerickými vojenskými režimy na mě pokaždé obzvlášť odpudivě zapůsobila (obligátní) postava lékaře, jenž faktickým trýznitelům pomáhal dělat jejich práci co možná nejefektivnějším způsobem. Prohlížel oběti a monitoroval celý proces, informoval mučitele o tom, kolik utrpení jejich obět snese, jaký druh mučení jí způsobí nejnesnesitelnější bolest a tak dále. Musím se přiznat, že kdybych se setkal s takovým člověkem a kdybych dostal příležitost v tichosti jej odstranit, pak bych to při vědomí, jak malá je pravděpodobnost, že by se mi podařilo

odevzdat ho do rukou oficiální spravedlnosti, učinil, přičemž bych měl jen málo výčitek, že беру spravedlnost do vlastních rukou.

Chladná úslužnost

V takových případech se musíme vyvarovat fascinace zlem, která nás ponouká, abychom na mučitele pohlíželi jako na démonické jedince, kteří mají odvahu vzeprít se našim malicherným mravním zábránám a jednat svobodně. Trýznitelé nestojí mimo dobro a zlo, jsou pod jeho úrovní. Nezpečují se heroicky našim etickým normám, jednoduše je postrádají.

Sourozenci vydírají také kněze. Vyhrožují mu, že rozhlásí, jak sexuálně zneužíval Zaječův pýsek, děvče, které strádá materiální nouzí, a požadují od něj každý týden jistý finanční obnos. Šokovaný kněz se jich zeptá: „To je obłudné. Víte vy, co vůbec děláte?“ ‚Ano, pane. Vydíráme vás.‘ ‚Ve vašem věku... To je žalostné.‘ ‚Ano, je žalostné, že jsme museli zajít až tak daleko. Ale Zaječův pýsek a její matka hrozně nutně potřebují peníze.‘“

Na tomto vydírání není nic osobního: o něco později se s knězem stanou dokonce blízkými přáteli. Když mají Zaječův pýsek a její matka zase dost prostředků, aby mohly stát na vlastních nohou, přestanou si od něj peníze brát: „Nechte si je. Už jste dal dost. Brali jsme od vás, když to bylo naprosto nezbytné. Teď vyděláváme dost peněz a můžeme z nich dávat Zaječimu pysku. Taky jsme ji naučili pracovat.“ Jejich chladná úslužnost vůči ostatním sahá tak daleko, že jsou ochotni je zabít, pokud jsou o to požádáni: když je jejich babička poprosí, aby jí dali do šálku mléka jed, odvětlí: „Přestaňte plakat, babičko. Uděláme to, jestli to opravdu chcete, uděláme to.“

Tento subjektivní postoj, jakkoli se může na první pohled jevit naivně, ani v nejmenším nevylučuje monstrózně chladný reflexivní odstup. Jednoho dne si dvojčata na sebe oblečou roztrhané šaty a vydají se žebrať. Kolemjdoucí ženy jim dávají jablka a sušenky a jedna z nich je dokonce pohládí po vlasech. Další žena je pozve k sobě domů, kde jim chce dát nějakou práci a poté je nakrmit. „Odpovídáme: ‚Nemáme chuť pro vás pracovat, paní. Nemáme chuť jíst váš chleba ani polévku. Nemáme hlad.‘ Ptá se: ‚Tak proč žebrať?‘ ‚Chceme zjistit, jak to účinkuje a pozorovat reakce lidí.‘ Odchází a křičí: ‚Malí špinaví uličníci! A k tomu drží!‘ Když se vrátíme, zahodíme jablka, sušenky, čokoládu a mince do vysoké trávy. Pohlazení zahodit nemůžeme.“

Takto si tedy stojím, přesně takovým člověkem bych si přál být – etickým monstrem bez empatie, které v směsici slepé spontánnosti a reflexivní distance dělá to, co je nezbytné učinit, a které pomáhá druhým a zároveň se straní jejich dotěrné blízkosti. Pokud by takových lidí bylo víc, svět by byl příjemnějším místem. Místo sentimentality by v něm zaujala chladná a krutá vášeň.

Autor je filosof.

Z anglického originálu **Agota Kristof's The Notebook Awoke in Me a Cold And Cruel Passion**, uveřejněného na serveru www.theguardian.com, přeložil **Radovan Baroš**. Citáty z knihy Agoty Kristofové jsou převzaty z překladu Sergeje a Jana Machoninových. Otištěno se svolením autora.

Mrázek jako žurnalismus

Příběh kmotra, filmová adaptace knihy Jaroslava Kmenty o mafiánovi Františku Mrázkovi, je pokusem vměstnat tisícistránkový text plný bulvarizujících pasáží do celovečerního filmu. Zestručnění a zjednodušení složitých událostí ale nepředstavuje jediné ani největší nedostatky tohoto nového českého snímku.

IVO MICHALÍK

Jaroslav Kmenta se ve své knize o vládci českého podsvětí *Kmotr Mrázek* (2007) osobnosti Františka Mrázka přiblížil minimálně. Zaměřil se výhradně na jeho skutky, potažmo jejich dopad na chod republiky v polistopadovém poblouznění. Využil k tomu rozhovorů se zainteresovanými lidmi, vyšetřovacích zpráv a zmatených záznamů odposlechů. Ty pak doplnil bulvarizujícími pasážemi, jež slepují jednotlivé informace v jakžtakž soudržný celek. Tuto „omáčku“ pro méně trpělivé čtenáře, zaplněnou nevidaným množstvím žurnalismů, pak sám označuje za uměleckou licenci. Také Kmentovou knihou inspirovaný šestý celovečerní film Petra Nikolaeva *Příběh kmotra* staví na přístupnosti, povrchnosti a doslovnosti.

Plácání po ramenou

Pro českou verzi kriminálního thrilleru je typické, že často vychází ze skutečných událostí. Svůj reálný předobraz měly třeba filmy *Bolero* (2004), *Sametoví vrazi* (2005) i *Kajíněk* (2010). Také *Příběh kmotra* se inspiroval realitou, má s ní ale suverénně nejméně společného. Nejde jen o to, jestli se ta která událost opravdu odehrála a jak, ale spíše o výsledný dojem. Kmenta se snažil o důkladnou rekonstrukci a Nikolaev jej chtěl následovat. Proto fabule snímku i knihy začíná a končí ve stejných bodech. Jenže zatímco Kmenta díky vysokým prodejním číslům prvního dílu svou knihu postupně natáhl na bezmála tisíc stran informačně hutného textu, Nikolaev vměstnal Mrázkův událostmi nabitý dvacetiletý osud do půl druhé hodiny filmu.

Výsledek pak představuje sled scén či scének, které možná pobaví samostatně, ale dohromady nevytvoří celistvý příběh. Drtivá většina sekvencí má obdobnou stavbu. Záleží pouze na tom, zda se točí kolem osy jednoznačného dobra, nebo ještě jednoznačějšího zla. První varianta: policisté zprvu konstatují, že se jim při vyšetřování nedaří, poté znovu zhodnotí své možnosti a objeví další šanci, jak se Mrázkovi dostat na kobylku. A poplácají se po ramenou. Druhá varianta: padouch sám nejprve vyzdvihne jeden ze svých dílčích úspěchů, ale kolega zkrotí jeho optimismus nějakým novým poznatkem, načež se s Mrázkem navzájem dvojsmyslně uklidňují. A poplácají se po ramenou.

Uvědomělá sexbomba

Výše zmíněné se děje převážně v intencích knižní předlohy. Filmaři v kinematograficky vyspělých zemích dávno pochopili, že rozdíl mezi oběma médii jsou natolik podstatné, že pouhým převodem autor filmu svébytnosti nedosáhne. Nikolaev si to však – podobně jako v případech dějepisných *Lidic* (2011) – uvědomil jen do té míry, že nabízí paralelní příběh implantované fiktivní postavy. Za daných žánrových okolností nepřekvapí, že se jí stala uvědomělá sexbomba. Nevyhnutelné selhání snahy o filmovou zkratku role Vici Kerekes odnesla dost možná nejvíce. Zatímco zpočátku těží z nevyčerpatelného potenciálu filmové femme fatale stojící na pomezí vrozené odpovědnosti a živočišné pohodlnosti, s postupem děje její důležitost vyprchává a ona se mění v pouhého okrasného člena detektivního týmu, zbaveného práva samostatně jednat.

Propagační bublina kolem *Příběhu kmotra* se kromě jména Františka Mrázka stejně vehementně oháněla také představiteli titulní role. Ondřeji Vetchému rozhodně nelze upřít snahu vymanit se z množiny stále stejných postav, které od „odborníků“ na casting v Česku přijímá. Není důležité, nakolik se chování jeho postavy ve filmu shoduje s Mrázkovým. Ocenění si zaslouží pokus o ojedinělé vytvoření zahraničními vzory neztypizovaného charakteru. Jenže i jeho postava dojeďe na nedostatky prostoru. Ten přitom bylo kde brát. Další variace Lukáše Vaculíka na soukupovsky ploché hrdiny, snažící se imponovat ženské části publika, totiž ty, kteří jím nejsou uhranuti, otravuje až příliš často.

Srovnávat *Příběh kmotra* třeba s předložským thrillerem Tomáše Zelenky *Hranaři* není namístě. Na to je paradoxně příliš inteligentní. Navíc formální stránka filmu se minimálně vyrovná účelně klipovité estetice zahraničních kriminálních seriálů. A už to je svým způsobem úspěch. Zpracovat zvolené téma v mantinelech českého celovečerního filmu dost možná ani lépe nešlo. S podobnými alibi si však stěží vystačíme.

Autor je filmový publicista.

Příběh kmotra. ČR, 2013, 99 minut. Režie Petr Nikolaev, scénář Petr Nikolaev, Miroslav Oščatka, kamera David Ployhar, střih Adam Dvořák, hudba Kristian Koll, hrají Ondřej Vetchý, Lukáš Vaculík, Vica Kerekes ad. Premiéra v ČR 31. 10. 2013.

Drogová válka je především soubojem neotřesitelného policisty Zhanga a prchlivého zločince Timmyho. Foto beyondhollywood.com

Drogová válka robotů

Letošní ročník festivalu Filmasia přinese mimo jiné i Drogovou válku – jeden z nejvýraznějších nových filmů hongkongského žánrového tvůrce Johnnieho Toa. Opěvovaný snímek je režisérovým pokusem smířit žánr krimifilmu s nároky čínských cenzurních úřadů.

ANTONÍN TESAŘ

Film *Drogová válka* je právem opěvován jako triumfální návrat Johnnieho Toa po několika rozpačitéjších či kompromisnějších snímcích. Toova novinka je přitom ze všech jeho novějších filmů postavena na kompromisu nejsilněji. Jde totiž o první režisérův kriminální

snímek natáčený na pevninské Číně a ve většinově čínské produkci.

Ošemetný žánr

Johnnie To je nepochybně jednou z určujících osobností hongkongského filmu posledních patnácti let (viz portrét režiséra v A2 č. 48/2007). Ústřední figura nezávislé filmové společnosti Milkyway Image nabrala na významu zejména ve druhé půli devadesátých let, kdy se naopak většina hongkongské kinematografie po předání země pod čínskou správu a také díky asijské ekonomické krizi ocitla v útlumu. Zatímco pro celou hongkongskou kinematografii znamenala tato etapa konec „zlaté éry“ osmdesátých a první poloviny devadesátých let, kdy zde vznikaly stále ambicióznější a úspěšnější produkce, Milkyway se v této době stala značkou originální tvorby, která s menšími náklady v mnohém navázala na tradici hongkongských žánrových filmů.

V posledních letech se většina aktivních hongkongských filmařů začala stále silněji orientovat na čínský trh, který se ukazuje jako nejspolehlivější odbytiště a zároveň zdroj prostředků ke koprodukčním projektům. Díky tomu se ale hongkongské novinky mnohdy odklánějí od domácí filmové tradice a přibližují se čínským žánrovým spektaklům. Johnnie To dlouho tomuto trendu vzdoroval – jediným jeho výraznějším mezinárodním projektem byl snímek *Nemi-*

tento tah dělá z *Drogové války* výrazný a originální žánrový snímek.

V příběhu o boji proti drogovým dealerům vystupují čínští policisté proti hongkongským zločincům – to je opět rozhodnutí motivované obavami z cenzurních zásahů. Podle režiséra chtěli tvůrci obrátit naruby klišé starších hongkongských filmů, v nichž zločinci zpravidla přicházeli z Číny. Zločince v *Drogové válce* přitom hrají vesměs hongkongští herci známí z Toových předchozích filmů. V posledku jde o souboj dvou ústředních osobností, neotřesitelného policisty Zhanga (v podání čínské herecké hvězdy Suna Hongleie) a prchlivého zločince Timmyho (hongkongská herecká star Eric Koo). Ten je na začátku filmu dopaden a rozhodne se spolupracovat s policií, aby se vyhnul trestu smrti. Timmy je jediná postava celého filmu, která projevuje hlubší emoce a u níž máme k dispozici nějaké informace ze soukromí – byť jde v podstatě jen o to, že jeho žena a její dva bratři v době jeho dopadení zemřeli při explozi drogové laboratoře. Naproti tomu všichni členové policejního týmu v čele se Zhangem jsou redukováni na neosobní vykonavatele svých povolání.

Děj se maximálně soustředí na průběh komplikované policejní akce. Zhang se přitom postupně vydává za několik různých zločinců a Timmy zase musí před svým okolím neustále předstírat, že neví o chystaném policejním zásahu. Díky tomu snímek – zřejmě do značné míry bezděčně – působí

jako zvláštní přízračná přehlídka chameleonských bytostí, které předstírají různé lidské reakce. Pomineme-li však toto divadlo, budí spíše dojem mechanicky pracujícího stroje. Precizně natočený průběh složité policejní procedury navíc v poslední části filmu přechází do chaotického a brutálního finále, které celý dosavadní „robotický“ princip popře.

Drogová válka tak nepochybně tvoří vrchol Toovy tvorby za posledních několik let, nicméně je otázka, nakolik skutečně otevírá možnost v tomto trendu pokračovat jinak než sérií dalších podobně mechanicky procedurálních filmů. Johnnie To každopádně prohlašuje, že ve svých dalších snímcích se bude pokoušet o odvážnější scénářistické tahy. Komerční úspěch *Drogové války* u čínského publika by mu to mohl umožnit.

Drogová válka (Du zhan). Čína, Hongkong, 2012. Režie Johnnie To, scénář Yau Nai-Hoi, Wai Ka Fai, Ryker Chan, Yu Xi, kamera Cheng Siu-Keung, střih Allen Leung, David M. Richardson, hudba Xavier Jamaux, hrají Eric Koo, Sun Honglei, Michelle Ye, Suet Lam ad.

Milíčova 13, Praha 3
www.argo.cz, argo@argo.cz
distribuce www.kosmas.cz

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Jan Hus

348 Kč

Šmahelův Hus je mužem pochybností, mužem hledání pravých cest. Mužem vzorů a ideálů, zosobněných biblickým životem a ostře uvažujícím Wyclifem. Zároveň je však reformátorem, který nahlíží vše, co čte, kritickým duchem univerzitního mistra. Na rozdíl od mnoha soudobých kritiků církve své doby však umí riskovat a ve jménu pravdy jít hlavou proti zdi, s tušením, že není návratu. Soudcem mu však není pouze Bůh, nýbrž i jeho vlastní svědomí, stejně jako pocit zodpovědnosti vůči těm, k nimž mluví a kdo mu naslouchají.

ALEXANDRA HARRISOVÁ Virginia Woolfová

Přeložila Kateřina Hilská

298 Kč

Virginia Woolfová patří k literárním ikonám dvacátého století: málokdo měl na vývoj moderní prózy větší vliv než ona. Proč tomu tak je, ukazuje výmluvně přední britská kulturní historička Alexandra Harrisová. Její nové biografii Virginie Woolfové se v anglofonních zemích dostalo nadšeného kritického přijetí i mimořádného čtenářského ohlasu, zejména díky autorčině schopnosti barvitě a srozumitelně vykreslit Woolfově život i dobu a skrze živý detail přiblížit její geniální literární dílo. Těm, kdož Woolfovou neznají, nabízí Alexandra Harrisová čtivý úvod do spisovatelčina díla, znalcům modernistické spisovatelky pak neotřelé a novátorské interpretace jejích velkých děl, založené na důkladné znalosti předmětu.

BALET V KINĚ

PŘÍMÉ PŘENOSY

KRÁLOVSKÝ BALET
V LONDÝNĚ

12. 12. / P. I. Čajkovskij LOUSKÁČEK
Bio Oko | změna termínu | 13. 12. ze záznamu
27. 1. / A. Adam GISELLE
19. 3. / P. I. Čajkovskij
SPÍČÍ KRASAVICE

BALET
PAŘÍŽSKÉ OPERY

16. 12. / P. I. Čajkovskij
SPÍČÍ KRASAVICE
3. 6. / G. Bizet, M. Ravel
BALANCHINE / MILLEPIED

ZÁZNAMY

(různá data a kina)

HOLANDSKÝ NÁRODNÍ BALET
V AMSTERDAMU

S. Prokofjev POPELKA

MARIINSKÉ DIVADLO
V PETROHRADĚ

P. I. Čajkovskij LABUTÍ JEZERO

Balet v kině uvádějí
Bio Oko, kino Aero a Světozor
v Praze a další kina v ČR.
WWW.BALETVKINE.CZ

Návrat legendy Etiojazzu

HAILU MERGIA

with TONY BUCK
and MIKE MAJKOWSKI

Út/Tue 3.12. Jazz Dock 19,30

Nadělte vánoční předplatné A2!

Nečekejte na zázraky.

Oživte svátky konzumem dárkem proti měknutí mozku. Předplaťte sobě nebo svým blízkým Ádvojku.

Ušetřete

Pokud si předplatíte Ádvojku do 21. 12. 2013, získáte desetiprocentní slevu, originální designový blok od Martina Kubáta a knížku z nakladatelství Fra.

STANDART předplaťte si ádvojku na rok za zvýhodněnou cenu a získáte originální designový blok Papelote s grafikou Martina Kubáta a knížku z nakladatelství Fra – CELOROČNÍ PŘEDPLATNÉ (26 čísel) a přístup do archivu A2 za 719 Kč

ELEKTRO získáte CELOROČNÍ PŘEDPLATNÉ V ELEKTRONICKÉ PODOBĚ pro vaše čtečky a tablety za bezkonkurenční cenu – každé číslo (26 čísel) do Vaší elektronické hračky a přístup do archivu A2 jen za 399 Kč

Nezblbněte!

Ádvojka je jedním z mála nezávislých titulů na českém trhu. Nepodléháme zájmům PR sekcí politických stran a finančních skupin. Nerezignujeme na kvalitu textů a poskytujeme prostor umělcům, teoretikům, spisovatelům a lidem s vlastním názorem.

Závazné objednávky posílejte na e-mail kaplan@advojka.cz. Poté vám e-mailem zašleme certifikát o darování A2, který můžete vytisknout a dát pod stromeček.

Soustředit se na nudu

Retrospektiva podle Jasanského a Poláka

Duo fotografů Lukáš Jasanský a Martin Polák bývá řazeno spíše do kontextu současného výtvarného umění než fotografie. Nyní dvojice s ironií sobě vlastní prezentuje svoji bilanční expozici v Moravské galerii. Výstava je založena na konceptuální hříčce.

KLÁRA STOLKOVÁ

Za parodii na muzeální prezentaci můžeme považovat kvádr vyplňující volné prostranství v přízemí muzea. Foto archiv Moravské galerie

Výstava v Moravské galerii, nazvaná jednoduše *Fotografie Lukáše Jasanského a Martina Poláka*, je poměrně rozsáhlá a v určitém smyslu může být pokládána za retrospektivu, jakkoli se sama vůči tomuto označení vymezuje a v některých aspektech mu skutečně neodpovídá. Autorská dvojice, která od roku 1985 pracuje (co se umělecké tvorby týče) výhradně společně a vždy v médiu fotografie, představuje v Brně nové snímky přiřazené ke starším cyklům, datovaným od osmdesátých let po současnost. Fotografie z nedávné doby přitom technicky i tematicky odpovídají starším pracím.

Parodie na muzeální prezentaci

Expozice se snaží nebýt obvyklou prezentací životního díla, které jako by se mělo po skončení výstavy nadobro uzavřít. To se vcelku daří. Kritický postoj vůči institucionálnímu kontextu – nikoli však jeho apriorní odmítání – nicméně provází působení Jasanského a Poláka na výtvarné scéně od počátku. Spojit retrospektivu s momentem nového se jim podařilo už na *Výstavách fotografií* v roce 1999, kdy prostor Galerie Václava Špály vyplnili fotografickou dokumentací svých minulých výstav. Tyto fotografie jsou v Moravské galerii promítány za doprovodu přehnaně monumentální hudby, která z podívané

dělá příjemně humorný zážitek. Za parodii na muzeální prezentaci můžeme snad považovat také absurdně velký kvádr vyplňující volné prostranství v přízemí muzea, v němž jsou ve dvou relativně malých vitrínách vystaveny pozvánky na minulé výstavy autorů a rovněž několik monografií.

Zájem o stereotypy a průměrnost

Stěny Moravské galerie pokrývají pro Jasanského a Poláka typicky precizně provedené převážně černobílé, ale i barevné fotografie, které rozšiřují už tak rozsáhlé cykly a poskytují určitý přehled témat charakteristických pro tvorbu dvojice. Zároveň však, s ohledem na časový odstup zcela přirozeně, mají některé snímky zcela aktuální mimoestetickou výpovědní hodnotu. Jasanský a Polák bývají tradičně označováni za tvůrce konceptuální fotografie. Zkoumají stereotypy fotografických žánrů, přičemž reflektují jejich užívání v umělecké fotografii i v populární kultuře. Pro charakteristiku jejich tvorby můžeme použít přívlastky jako dokumentární, analytická, vtipná, se snahou být objektivní a se zájmem o všednost a všudypřítomnou průměrnost a bezvýraznost.

Díky rezignaci na tradiční výtvarnou estetiku bývají spojováni spíše s vlnou současného umění využívajícího fotografické médium

bez důkladné znalosti řemesla a technologie. Některé z cyklů vystavených i v Moravské galerii se ve svých námětech i vizuálním zpracování až příliš důvěrně blíží známým trendům z českého umění: třeba snímky ze sérií *Abstrakce*, *Fluxus*, *Staré aranžované* nebo *Na bílém papíře* evokují tendenci spjatou s objevováním „kouzla“ obyčejných předmětů. Tato estetika jistě má své místo v (dějinách) umění, zároveň je jí však všude kolem stále až moc. Atraktivnější jsou dnes formou i obsahem osobité fotografie cyklů *Příroda*, *Petrohrad*, *Vesnice*, *Televize* nebo *Reportážní a humanistická fotografie* – obzvláště pak ty, které oplývají nezaměnitelným vtipem, jako například *Ředitel a Zakladatel*, tedy série portrétů kulturního manažera Vladimíra Beskida z jeho běžného pracovního dne.

Důležitost balance

Zmíněné cykly jsou jedinečné způsobem, jakým se vztahují k médiu i klasickým fotografickým žánrům, jako je krajina, portrét či zátiší. Fotografie na první pohled často působí jako nicneříkající momentky, jimž podobné bychom obvykle pro nedostatečnou estetickou úroveň a absolutní nezajímavost okamžitě smazali z našich digitálních fotoaparátů. Současné jsou ale velmi asociativní a nutí nás, abychom se právě na tuto všudypřítomnou nudu soustředili. Smysl snímků i pointa vtipu pak vyplývá z celku série, přičemž relevance významu cyklu jako by se upevňovala s rostoucím počtem jeho částí. Právě to je možná důvod, proč stojí za to nafotit nové snímky do starých sérií – jejich kvalita tím nemůže utrpět.

Vzhledem k tomu, že se autoři při přípravě výstavy vrátili k velké části již uzavřené práce, má tento projekt bezesporu i bilanční rozměr, ať už mluvíme o retrospektivě nebo ne. Ovšem stejně jako je nám v případě tvorby Jasanského a Poláka většinou zcela skryta povaha jejich spolupráce a autorský subjekt je potlačen na minimum, je těžko říct, jak důležitý pro ně tento aspekt výstavy je – Jasanský a Polák se jako obvykle drží stranou.

Autorka je studentka dějin umění na FF MU.

Fotografie Lukáše Jasanského a Martina Poláka.

Moravská galerie v Brně, 11. 10. 2013 – 5. 1. 2014.

28.11.–2.12. 2013
Asijský filmový festival
Kino Světozor – Praha
Asian film festival
Cinema Světozor – Prague
www.filmasia.cz

film

DESIGN - SUPER- MARKET

PRODEJNÍ
FESTIVAL
SOUČASNÉHO
DESIGNU

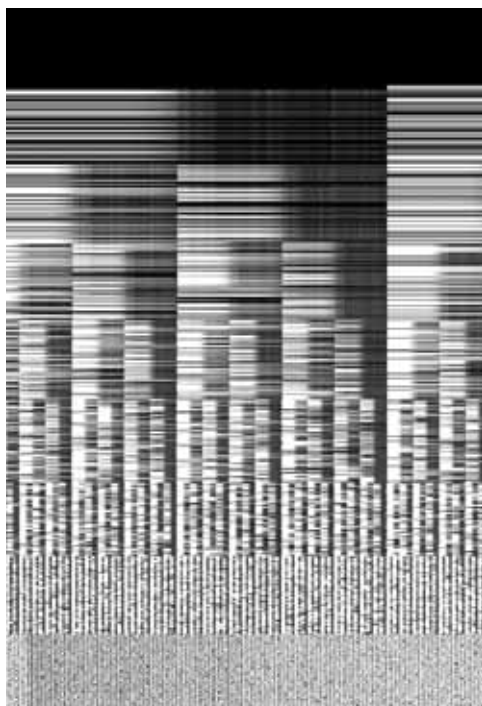
4. - 8. 12. 2013

KAFKŮV DŮM
NÁM. FRANZE KAFKY 3
PRAHA 1

Hlavní mediální partner:

 Česká televize

Za podpory:

GALERIE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY /
CITY GALLERY PRAGUE

daniel hanzlík

zdroje signálů
sources of signals

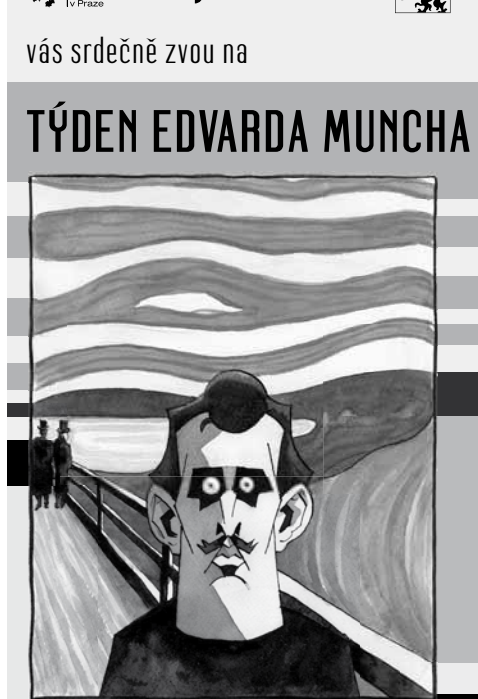
Colloredo-Mansfeldský palác /
Colloredo-Mansfeld Palace
8 / 11 / 2013 – 9 / 2 / 2014

Karlova 189/2, 110 00 Praha 1 /
Karlova St 189/2, 110 00 Prague 1
Otevřeno denně kromě pondělí 10–18 hodin /
Open daily except Mondays 10 a.m. – 6 p.m.

vás srdečně zvou na

TÝDEN EDVARDA MUNCHA

27.–30. 11. 2013
Praha

27. 11. 19:00 **Přednáška o životě a díle Edvarda Muncha**
České centrum Praha (Rytiřská 31)

28. 11. 9:30–16:30 **Konference: Edvard Munch v souvislostech**
Akademie výtvarných umění (U Akademie 4)

28. 11. 19:00 **Promítání filmu Edvard Munch**
Městská knihovna v Praze (Marianské náměstí 1)

30. 11. 15:00 **Komentovaná prohlídka: Za obrazy Edvarda Muncha**
Národní galerie – Veletržní palác (Dukelských hrdinů 47)

Více informací na www.skandinavskydum.cz

Za podpory: Hlavní mediální partner: Mediální partneri:

pá/Fri 29. 11. 19,30
PALÁC AKROPOLIS

THE PYRAMIDS

Fra právě vydává

Pačinko je hrací automat. U pultu si koupíte malou zásobu kovových kuliček; potom, před přístrojem (jakýmsi vertikálním obrazem), jednou rukou nalceme kuličky do otvoru, zatímco tou druhou s pomocí záklopy vystřelujeme kuličku na okruh plný příček a zákrutů; pokud je výkop správný (ani moc silný, ani moc slabý), vystřelená kulička uvolní déšť dalších kuliček, které vám vypadnou do ruky, a nezbývá než začít znovu – pokud si výhru raději nevyměníte za směšnou odměnu (tabulku čokolády, pomeranč, krabičku cigaret). Herny pačinko jsou velmi četné a neustále plné různorodých klientů (mládeže, žen, studentů v černých tunikách, mužů neurčitého věku v úřednickém obleku). Říká se, že tržby v pačinku jsou stejné (ne-li větší) jako ve všech japonských obchodních domech dohromady (a to už je zřejmě co říct)...

K čemu tohle umění slouží? K seřízení trávicího ústrojí. Západní automat udržuje symboliku penetrace: jde o to získat dobře mířenou „ranou“ svůdnou krásavici, která svítí na okraji obrazovky, dráždí a čeká. V pačinku není žádný sex (v Japonsku – v té zemi, které říkám Japonsko – je sexualita obsažená v sexu, nikde jinde; ve Spojených státech je to naopak: sex je všude kromě sexuality). Přístroje jsou krmítka, jedno vedle druhého; hráč hbitým gestem, které se opakuje tak rychle, že vypadá nepřerušovaně, krmí stroj kuličkami; cpe je dovnitř, jako když se vykrmuje husa; přeplněný stroj občas vychrstne průjem kuliček: za pár jenů je hráč symbolicky pocákaný stříbrem. V tu chvíli lze pochopit závažnost hry, která do protikladu ke smršťování kapitalistického bohatství, k zácpovému skrblictví platů staví slastný výtok stříbrných kuliček, jež zničehonic naplní hráčovu ruku.

Roland Barthes, Říše znaků
Proč Japonsko? Protože je to země rukopisu: ze všech zemí, které autor mohl poznat, právě v Japonsku narazil na práci se znakem, která má nejbližší k jeho přesvědčení a k jeho tajným představám, nebo, chcete-li, má nejdál k jeho nechtům, k podráždění a ke vzdorům, které v něm podněcuje západní sémiokracie. Japonský znak je silný: úchvatně uspořádaný, sestavený, vyjevený, nikdy přejatý nebo zracionalizovaný. Japonský znak je prázdný: jeho signifikát prchá, na dně signifikantů, které vládnou bez protiváhy, není žádný bůh, pravda, morálka. A především: vyšší jakost tohoto znaku, ušlechtilost jeho tvrzení a erotický půvab, s jakým se kreslí, jsou vylepené všude, na předmětech i na těch nejmálíčernějších úkonech, které obvykle vykazujeme do sféry bezvýznamnosti nebo vulgárnosti. Bude řeč o městě, o obchodě, o divadle, o zdvořilosti, o zahradách, o násilí; bude řeč o několika gestech, o několika pokrmech, o několika básních; bude řeč o tvářích, o očích a o štětcích, kterými se tohle všechno píše, ale nemaluje. Brož. vazba, 168 s., DPC 229.

fra.cz

Éditions Fra, Fra Societas, Café a knihkupectví Fra
7.2013

Čas nenávratne stratený

O košickej verzii X Apartments

V súkromných bytech letošního Evropského hlavního města kultury se odehrála slovenská premiéra divadelního projektu X Apartments. Koncept vytvořil německý dramaturg a režisér Matthias Lilienthal před více než deseti lety pro festival Theater der Welt. Diváci bloudí městem a domácnostmi, iluze setkávání se však přece jen rozpadne.

IVANA KOMANICKÁ

Výtvarné, divadelné a hudobné predstavenia sa odohrávajú v súkromných bytoch vybraných so zreteľom na ich politický a sociálny aspekt. Čo sa deje, ak sa po krátkych desaťminútových predstaveniach, ktoré tvorcovia zopakujú v priebehu niekoľkých dní niekoľkokrát za sebou, jednoducho u diváka nedostaví recepný zážitok? Nové umelecké formáty vyškolia produkciu aj umelcov. Ale kto vyškolí diváka?

V blízkosti kultúrneho turizmu

Možno som len nebola vyškoľená na tento typ podujatia tak, ako si predstavujem, že boli vyškoľení všetci účastníci projektu – pätnásť umelcov a viac než tri desiatky ľudí podieľajúcich sa na produkcii (vrátane šóférov). Kurátorky košickej verzie *X Apartments* Katrin Moll a Johanna Höhmann stavili pri výbere miest na Staré mesto opradené mladým príbehom o šťastnom spolunažívaní starých minorít a na priemyselnú časť mesta vybudovanú počas socializmu s prekrásnou architektúrou sorely a s väčšou a z väčšej časti asimilovanou rómskou komunitou. V kontexte Európskeho hlavného mesta kultúry sa tak tento progresívny formát už len kurátorským výberom a „turistickým“ charakterom dostal

svojim pseudoalpským štýlom. A ako sme sa nechali kolonizovať, veď mnohí začiatkom deväťdesiatych rokov posudzovali životnú úroveň podľa počtu kvetín v oknách domov! Stephanie mi vysvetlila, že v Nemecku môžete nájsť špecialistov, ktorí vám vyhľadajú dnes už zabudnutú odrodu. Hovorím, že zabudnuté odrody nájdeme v mnohých z týchto bytov, ktoré nám dnes otvoria svoje brány a verandy, lebo tam prebývajú veľmi dlho a ako také tvoria tiež súčasť nášho kultúrneho dedičstva. A navyše, súčasťou našej kultúry návštev je, že návštevy nikdy neodchádzajú bez toho, aby si neodlomili kúsok rastliny na znak toho, že sa u hostí cítili dobre... ako doma.

Konfekčné umenie vyrobené na mieru

Všetko ostatné, čo sa udialo počas desaťminútových predstavení, na prípravu ktorých umelci nepotrebovali viac než desať dní, sa nestalo viac než kulisou k umeniu konverzácie so Stephanie. Mnohé z odkrytých a sprístupnených rómskych, maďarských, židovských bytov a priestorov bolo pre väčšinu výtvarných a divadelných produkcií len omalovánkou s vopred vyznačeným konfliktom a príbehom. A aj keď sa pohrávali s myšlienkou „iného“ a „cudzieho“ a išlo tu o odkrývanie

a obohraná téma minorít pôsobili nevyhnutne vyprázdnene. A tak som nadobudla pocit, že tu ide o konfekčné umenie vyrobené na mieru pre nás, Východoeurópanov.

Socializmus a vylúčenie

Dve vydarené kritické práce s miestom aj publikom zahŕňali umenie v nebytových priestoroch, odkazy na socialistickú minulosť a prácu s filmom. Nemecký dokumentarista Stefan Kolbe navodil v robotníckom hoteli Metál atmosféru tmavého kina a divákeho, až intímneho stotožnenia sa s obrazom. V zatemnenej miestnosti, kde oddychovali a striedali sa robotníci po šichty, bežali amatérske fotografie robotníkov kombinované s fotografiami dobových vecí, ktoré Kolbe urobil na miestnom blšom trhu. Zobrazovali ich každodenný život, rodinu a sny. Práve podmienky premietania v kontraste medzi tmou a svetlom prítomnosťou polonahých mužov posilnili u diváka ilúziu, že sa díva na súkromný svet niekoho iného. Táto ilúzia klasického kina a jej perverzný a voyeuristický charakter boli naplno odhalené jedinou krátkou performanciou striedania robotníkov v posteli v priestore, ktorý podobne ako robotníci samotní pracuje na šichty.

Košická verze X Apartments odhalila jistou šablonovitost původně silného projektu. Foto X Apartments

do blízkosti kultúrneho turizmu. Divák absolvuje dvakrát trojhodinovú trasu, väčšiu časť ktorej tvorí blúdenie po meste.

Ignorovala som emaily a facebookové promo, ktoré avizovali skvelých účastníkov a nemenej skvelé projekty. Nedodržiavala som stanovené poradie vystúpení a niekedy ani vyhradenú dĺžku akcií, ktoré simulovali spontánne rozhovory. Vraj išlo o celkom typické správanie špecifického segmentu publika – teoretikov umenia, ktorí sú zvyknutí na biely priestor galérie, ničím neobmedzenú kontempláciu a ešte stále na klasické formáty: knihu, fotografiu či film. Znova a znova som si pozrela krátky film určený na jedno zhliadnutie. Nevedela som zabudnúť na fotografiu s mojim vzdialeným prapredkom, ktorú som objavila náhodou v jednom z tých bytov. A veľa som sa po celý čas zhovárala. So Stephanie, ktorá mi ako tá, čo pozná tento formát z Berlína, bola pridelená do diváckej dvojice. Intuitívne som pochopila, že ide o nový typ participácie diváka, a tak som si vymyslela hru s muškátmí.

Muškáty boli predsa na uvítacej kartičke fotografky Anje Schaeffer. O muškátoch som sa zhovárala so Stephanie, keď sme cestou mňhali záhradnícke obchodné centrá. O tom, ako kolonizovali našu sídliskovú krajinu

rôznych vrstiev kultúrnych komunit žijúcich v daných lokalitách, neboli viac než bezpečnou a uhladenou ilustráciou multi-kulti. Rómske byty boli v záujme bezpečnosti sprístupnené cez neziskové organizácie.

Potrebujeme si vypočúť stredostavovské sny rómskej rodiny vo forme obžalujúceho chóru, libreto ktorého vytvorila divadelná režisérka Marta Górnicka, ak sú aj zaodeté do progresívnej formy deklamačného divadla? Potrebujeme si vypočúť slová spisovateľa Sándora Máraia, vlajkovej lode košického turizmu, na mieste, na ktoré odkazujú, v zanikajúcom spolkovom svete košického maďarského meštianstva?

Paradoxne, práve reálne miesta silu umeleckých výstupov neutralizovali. Austrálsky performer Damian Rebgetz pritom už len samotným výberom mainstreamového jazzového slágru, pri ktorom sa nechal doprevádzať členom spolku, u ktorého sa predpokladá klasické vzdelanie s hodinami klavíra, príhodne okomentoval zvolené prostredie. Členovia spolku navyše využili možnosť propagácie svojej činnosti a pamfletom s archaizujúcim názvom „Slovákum súcim na slovo“ ilustrovali svoju vlastnú verziu multi-kulti. V tomto kontexte aj umelecké stratégie výtvarných umelcov, práca s archívom a príliš zjednodušená

Britský umelec Phil Collins nechal v socialistickom kine Úsmev prehrať šesťnástimilimetrový film predstaviteľa košického undergroundu Marcela Strýka, ktorý patrí k ojedinelému, ak nie k jedinému filmovému záznamu československého undergroundu. Traja priatelia Marcel Strýko, Erik Groch a Ondrej Jurin plánujú v podzemí bunkru natočiť príbeh, ich plány zmari polícia. Film prežil len vďaka tomu, že ho polícia pri zásahu zabudla osvetliť. Nemý film Collins ozvučil hudbou, lebo v tom čase sa zvuk nahrával samostatne a zvukový film si vyžadoval špeciálne štúdiá, kam títo umelci prístup nemali. V opustenom kine tak divák zažil trojité vylúčenie: dobový film v dobovom kine vylučoval, aby bol zhliadnutý v čase jeho vzniku, film si mohol pozrieť len z kabíny premietачa ako odkaz na podobné praktiky z čias socializmu, a nakoniec na mieste, kde sa zastavil čas si uvedomil, že ten čas je nenávratne preč. Táto melancholická slučka na krku, pocit, že už nie som doma, prekryl všetky ilúzie stretnutí, ktoré ponúkal onen večer.

Autorka je teoretička umění.

X Apartments. Koncept Matthias Lilienthal, kurátorky Kathrin Moll, Johanna Höhmann. Košice, Slovensko, 26.–29. 9. 2013.

Pocit fyzického ohrožení

Indie opera Bena Frosta

Australský skladatel a producent Ben Frost letos na festivalu Bregenzer Festspiele představil své první operní dílo – adaptaci románu Iaina Bankse Vosí továrna. Frostovo zpracování výpovědi vyšinutého teenagera je, podobně jako velká část jeho hudební tvorby, založené především na nepřetržité gradaci.

ANEK

Opera – tradiční, klasická forma umění, která propojuje divadlo s hudbou – je obtížná ze všech možných pohledů a pro všechny zúčastněné strany, včetně diváka. První zkušenost s operou, nastane-li vůbec, může být matoucí a zavádějící. Pokud člověka nenačhne okamžitě (jako třeba Julii Robertsovou v *Pretty Woman*), není snadné rozlišit, jestli příčinou nezájmu je forma opery, nebo fakt, že se zrovna jeden konkrétní kus příliš nepovedl. U třetího zpackaného představení se ale i vcelku otevřený divák může klonit k názoru, že problém je v opeře obecně, a zařadí si ji jako nepřírozené, archaické umění pro snoby ve fracích. I tehdy by ovšem byla škoda zlomit nad operou hůl definitivně.

Opera je radikální forma vyžadující radikální přístup, ale právě ten jí často chybí. Dobrá opera vytváří mikrokosmos s vlastními pravidly, jehož se stanete součástí, a okolní realita přestane existovat. Jde o podobný efekt, jaký využil filmový režisér Baz Luhrmann v *Romeovi a Julii* (1996), kde postavy běhají po současné Veroně Beach, vraždí se pistolemi a přitom odříkávají repliky z Shakespeara, nebo v *Moulin Rouge* (2001) – muzikálu s opulentní výpravou, zrychlenými scénami a pitoreskními postavami. V obou

filmech je vyhraněná forma tak sebevědomá, že na sebe nestahuje pozornost, ale funguje společně s dějem. Opeře nic jiného nezbyvá. Bez sebejisté bezohlednosti k realitě nestojí nikdy za nic.

Temná rodinná historie

Předlohou pro první operní dílo Bena Frosta *The Wasp Factory* byl stejnojmenný román Iaina Bankse z roku 1984 (v českém překladu Vosí továrna, 1998) o narušeném teenageru Frankovi, který žije na opuštěném skotském ostrově se svým otcem, a jeho bratru Erikovi, jenž právě uprchl z psychiatrické léčebny. Frosta ke složení opery podle Banksova díla inspirovali organizátoři festivalu vážné hudby z rakouském Bregenzu. Hudebník si vybral téma, přišel s konceptem zpracování, složil hudbu a představení zrežisoval. Výsledek kolísá na pomezí divadelní adaptace knihy a živé vizualizace hudby.

Jak ve svém článku pro The Guardian zmiňuje libretista díla a umělecký ředitel Bregenzer Festspiele David Pountney, nejde a ani nemohlo jít o tradiční operu. *Wasp Factory* není založena na dialozích, což tradičně opera vyžaduje, nýbrž je téměř nepřetržitým monologem hlavní postavy. Přestože je děj vyprávěn formou rozhovoru mezi Frankem a Erikem, většinou jde pouze o Frankovu promluvu. V ní divákovi sděluje temnou rodinnou historii a vypráví o vraždách, které spáchal. Z románu navíc úplně jasně nevyplývá, jestli je Eric skutečnou postavou, nebo zosobněním Frankova šilenství. Frost se kloní k druhé možnosti (viz jeho rozhovor s psychiatrem a neurologem Reinhardem Hallerem na webu thewaspfactory.is). Franka hrají tři pěvkyně, které jsou po celou dobu představení na scéně a zároveň jsou jedinými postavami celé opery. Jejich role a míra zapojení do děje se v průběhu představení liší a lze usuzovat, že každá z nich reprezentuje určitou stránku

Frankovy osobnosti. Jedné z nich patří i role Erika. Její prostor se zvětšuje s tím, jak se děj blíží ke konci a jak postavy Franka a Erika čím dál více splývají.

Gradace a intenzifikace

Nejllepší Frostovy skladby fungují na principu stupňování monotónní zvukové plochy. Příkladem může být k nesnesení protahovaná hlučková stěna ve skladbě Killshot z jeho poslední sólové desky *By the Throat* (2009), gradace v alternativním soundtracku k filmu *Solaris* Andreje Tarkovského nebo hudba k filmu *Šípová Růženka* (Sleeping Beauty, 2011). Frost využívá drobnou a postupnou modulaci na rozsáhlé ploše, v níž ztrácíte přehled o tom, jestli zvuk opravdu sílí, nebo se vám to jen zdá. Očekávaný klimax přitom oddaluje tak dlouho, dokud posluchači nedojde, že už asi nikdy nenastane.

Ne že by si snad Frost v případě *Wasp Factory* celou dobu pohrával s jednou zvukovou plochou. Hudba se mění poměrně dynamicky, ale výsledný dojem kopíruje pohyb ručičky od hodnoty „intenzivní“ k hodnotě „velmi intenzivní“. Velkou roli v tom hraje i promyšlená a jednotící vizuální stránka: pěvkyně se nejprve doslova plazí hlinou a ke konci představení jsou nuceny až k akrobatickým výkonům na kolmé plošině v záblescích světla, které jsou sladěné s vlnami hluku. Požadavek vyhraněné formy osvobozené od reality je splněn bezvýhradně.

Dílo neobsahuje žádné skutečně výrazné árie, na druhé straně ale díky tomu velmi plynule přechází z melodičtějších pasáží k recitativům a naopak. Tento postup napomáhá kompaktnosti díla a plně souzní s Frostovou formou gradace. Dá se říct, že *Wasp Factory* se vyznačuje intenzivní hudbou, intenzivním příběhem a intenzivní vizualitou, včetně hereckých projevů. Přitom ale žádná ze složek zbytečně nevyčnívá na úkor celistvosti, naopak pouze všechny prvky dohromady mohou tvořit

zamýšlený efekt. Přestože opera trvá jen půl druhé hodiny, divák je na konci vyčerpán.

Průnik sfér

Ačkoli pronikání klasické hudby do nezávislé scény nelze považovat za aktuální pohyb hudebního dění, stále jde o živý trend s otevřenými možnostmi, jak dokládají vydavatelství typu Erased Tapes, Miasmah nebo Frostovo domovské Bedroom Community. Tímto směrem orientované projekty se objevují na prestižních festivalech experimentální hudby jako CTM nebo Unsound. I kdybychom v tomto křížení neviděli hned potenciál pro vývoj současné hudby, lze doufat aspoň v posun na rovině prezentace děl a ve větší prolnutí jednotlivých hudebních sfér, které jsou v současné době takřka neprostupnými světy.

Frostova *Wasp Factory* není převratným dílem. Žádný konkrétní motiv si divák z představení zřejmě neodnese (snad až na melodii k ústřední větě „My greatest enemies are women and the sea“), zato ho čeká vypjatý zážitek, hraničící až s pocitem fyzického ohrožení. Nepochybně však jde o příkladnou ukázkou sladění různých uměleckých forem do jednoho celku a také o další krok k sblížení tradičního světa klasické hudby a klubové a podzemní elektroniky. Podobných progresivních indie oper zatím moc nenajdete. Každý podobný počín narušující hranice mezi jednotlivými kulturními sektory by měl být vítán. Tento má intenzitu hozené cihly, kterou stojí za to se nechat trefit.

Co se posunů v prezentaci děl týče, *Wasp Factory* se od běžné opery posouvá ke koncertnímu představení také tím, že nemá žádnou domovskou scénu. Po rakouské premiéře a několika představeních v Berlíně a Londýně si na další termíny bude třeba počkat.

Autor provozuje hudební blog [Cary mlhy](http://Cary.mlhy).

Iain Banks, Ben Frost, David Pountney: The Wasp Factory. HAU 1, Berlín, Německo, 28. 9. 2013.

Hlavní postavu Franka hrají tři pěvkyně a každá reprezentuje určitou stránku jeho osobnosti. Foto Anja Köhler

Tiché písně do hlučného města

Postfolková písničkářka Julia Holter

Losangeleská hudebnice Julia Holter před časem vydala svou třetí desku *Loud City Song*. Umělkyně spojující žánrový anachronismus s novátorstvím, experiment s písničkářstvím a naléhavost s nenápadností ve své nové tvorbě reflektuje současný městský život.

BENJAMIN SLAVÍK

Julia Holter svému publiku ukazuje, že archaismus může být cool. Foto Rick Bahto

Folk bývá poslední roky nezdravě mytizován. Jedni teskní nad tím, že koncept osobní hudební výpovědi před časem bez náhrady zmizel. Jiní zase kritizují dnešní písničkáře za to, že zní stejně jako jejich vzory před padesáti lety a místo reflexe současného světa nabízejí jen chytlavé rýmováčky na libovolné téma: o všudypřítomné nudě, rodičích, lásce, polévce Pho, prostě o čemkoli. Přestože se zastánci obou názorů zcela nemýlí, nejsou tyto teorie k ničemu. Folk ve skutečnosti ani nezůstal stejný, ani nikam nezmizel, pouze se maskuje jinými styly. Jako by testoval současné posluchače a chtěl být znovu objeven – pod přikrovem dnešní doby, opět na pozici, která není nostalgická.

Reflexí strastí a radostí současnosti tedy už dávno nejsou alba chlapců a děvčat s akustickou kytarou na klíně. Osobní výpověď, již bychom mohli označit za folkovou, případně ji aspoň porovnávat s původním významem tohoto slova, lze dnes často najít v žánrech, ve kterých textová složka v minulosti buď úplně chyběla, anebo její role byla čistě estetická a slova nenesla žádný závažný význam. Z takového pohledu – který se u tradičního folkového publika asi nesetká s přílišným pochopením – lze za nejnovější vlnu „mladého písničkářství“ považovat třeba dubstep-soulového zpěváka Jamese Blakea, elektronickou producentku Laurel Halo nebo Marii Minervu, která své písně zahaluje do změti noiseových zvuků a ozvěny.

Emoční výpověď

Možná nejvýraznější zástupkyní současného postfolkového písničkářství je Julia Holter,

mladá umělkyně z Los Angeles, jež od svého debutu *Tragedy* (2011) testuje možnosti akustických nástrojů. Její skladby jsou chytlavé, ale zároveň svoji atmosféru rozvíjejí do maximální hloubky a vyžadují od posluchače čas, soustředění a otevřenost. Jde o experiment? Tato hudba vlastně není tak náročná, jen je často tišší než šum okolního velkoměsta.

Julia Holter je mezi hudebnicemi s klasickým vzděláním docela unikátní. Její hudba své klasické kořeny nepopírá, ale také nikdy nezůstane u chladu složitých, akademicky působících kompozic. Jde o emoční výpověď mladé ženy, která chce mluvit, zpívat, tvořit. Ze tří alb, která v posledních třech letech vydala, je patrná touha objevovat nové věci. Toto směřování však není demonstrováno nijak okázale, působí spíše bezděčně.

Analyzovat a konzumovat

Tvorbu Julie Holter vždy definovala dvojznačnost či rozpolcenost. Její díla se vztahují k velmi intelektuálnímu kontextu, současně je však možné je konzumovat jako docela běžnou, lehce stravitelnou alternativní hudbu. Kdo chce, může analyzovat spojnice jejích prvních dvou alb s klasickými díly antické kultury, která je inspirovala. Pokud vás tento umělecký background nezajímá, stačí se zaposlouchat do intimní hudby, v níž křehké akustické vlnky vyvažují hlučné dřevní bicí.

Také tato písničkářka ráda zkoumá vztahy mezi zastaralým a moderním. Zvuk jejích nahrávek je často bolestivě uskrípaný, jako by neměl nic společného s aktuálními trendy.

Znalci hudební avantgardy píší, že v jejích skladbách slyší Laurie Anderson nebo Johna Cage. Písně, které Holter skládá, však tíhu tohoto dědictví kompenzují odzbrojující lehkostí. Skladby z jejího druhého alba *Ekstasis* (2012) jsou tak chytlavé, že si je lze zpívat při domácím úklidu. Tento efekt však není ničím nečekaným. Sama umělkyně v rozhovorech mluví o své lásce ke starým muzikálům. Působení jejích prvních dvou desek z nemalé části spočívá v tom, jakým způsobem mladá písničkářka svému nejen mladému publiku ukazuje, že žánrový a zvukový archaismus může být cool. V tom samozřejmě není první. Tento přístup před několika lety podobně atraktivně rozvíjela podobně ceněná harfenistka Joanna Newsom.

Nekončící romantismus

Na aktuálním albu *Loud City Song* mění Julia Holter směr své umělecké ideje. Nyní ji totiž zajímá výhradně velkoměstský svět a život, který tady a teď žijeme. Deska se snaží zachytit pro dnešek tak typické odcizení, které pocítujeme, přestože jsme obklopeni lidmi. Namísto skutečných vztahů tak prožíváme spousty drobných rutinních kontaktů. Jako by se život vytratil a nastoupila automatizace. Holter tento jev nekritizuje. Její hudební svět je nicméně antitezí rušnosti a odtážitosti. Nejvýraznější charakteristikou její tvorby je nekončící romantismus. Poselství jejích alb, jakkoli jsou rozličná, je totožné: nepřizpůsobujte se pragmatickému životnímu stylu, vytvořte si nějaký vlastní, který nebude zatížen kompromisy.

Hudba se v tomto pojetí stává jakýmsi protikladem velkoměstského stresu – skladby nikam nespěchají, táhnou se v delších stopážích a vyvíjejí se často jen minimálně. Zpěv může evokovat rozvážnou meditaci a za jeho naléhavosti není cítit žádný nátlak. Jako by si Julia Holter uvědomila známou buddhistickou pravdu: chceš-li najít rovnováhu, očisti nejprve vlastní duši. Její písně podobný detox nabízejí – ať už je analyzujeme za pomoci současné, často přeludné písničkářské optiky či se prostě jen oddáme požitku emoční blízkosti a zvukové fascinaci. Julia Holter se ostatně nijak nesnaží vzbudit dojem, že jde o velké umění. Prostě ho vytváří.

Autor je redaktor časopisu Živel.

Julia Holter: Loud City Song. Domino 2013.

Architektura a víno ve střední Evropě

Galerie Jaroslava Fragnera

2/12 symposium
3/12—26/1 výstava

www.gjf.cz

Jaroslav Sterec: Bez názvu

Ubytovny, nebo byty?

Ministerstvo pro místní rozvoj několik let otálí s předložením návrhu zákona o sociálním bydlení. Žonglování se slovy, ignorování výzkumů situace sociálně slabých i názoru jich samotných nahrává domněnce, že stát problém řešit ve skutečnosti nechce.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Z čekání na některé zákony, které jsou považovány za zásadní a nepostradatelné, se stává vytrvalostní běh, jehož cíle nelze dohlédnout. Jedním takovým je zákon o sociálním bydlení. Proč jej vlastně potřebujeme a proč co nejdříve? Bytová situace nejchudších je kritická. Skupina lidí bez domova stále narůstá a přibývá i těch, kteří jsou ztrátou bydlení ohroženi. Bez zákona totiž chybí také vůle místních úřadů realizovat sociální byty, ač stoupá počet osob, které si nejsou schopny zajistit bydlení na „otevřeném“ trhu samy. Od příštího roku se navíc riziko ztráty bydlení dál prohloubí, neboť v lednu nabude účinnosti nový občanský zákoník, který ořezává práva nájemníků. Musíme tedy počítat s tím, že řada z doposud bydlících může skončit v příštím roce na ulici.

Už nyní jsme přitom konfrontováni se situací, kdy jsou chudí vytlačováni do ubytoven, které nesplňují základní požadavky pro důstojný život, a přesto se pomalu, ale jistě stávají nepřiznanou, nicméně tolerovanou a pomalu i legitimizovanou náhradou sociálního bydlení, která navíc funguje jako výnosný kšeft s lidským neštěstím. Dočasné a provizorní přežívání se mění v trvalý stav a nakonec i konečné řešení problému, jež jsme uzavřeli za zdi takzvaných vyloučených lokalit. Vytěsnění reality jde ruku v ruce s vytěšňováním lidí a rodin. Ti jsou živoucím důkazem toho, že se stát neumí nebo často jen nechce starat o osoby, které se bez jeho pomoci nemají šanci obejít.

Kdo za to může?

Otázku, proč nám dosud pomoc, která je v zahraničí zcela běžná, chybí, lze zúžit: Kdo nebo co přijetí zákona už roky vlastně brání? Zodpovědnost za případnou starost o sociální bydlení by podle většiny odborných názorů měla náležet obcím, krajům, případně přímo státu. Je to ale právě starostovská lobby uvnitř parlamentu, která ji nechce vzít na svá bedra, a je tudíž z velké části zodpovědná za to, že zákon, na němž se nejvíce pracovalo v době Topolánkovy vlády, stále nemáme. Má to svou, poněkud zvrácenou logiku. Poslanci všech stran bez výjimky se totiž často rekruťují z bývalých starostů a místostarostů, kteří nezapomínají, kudy vedla cesta na vrchol. Argumentuje se přitom zpravidla tím, že většina obcí se svého bytového fondu už zbavila v privatizaci a to, co zbývá, už jen čeká na její poslední kolo. Výmluva je tu zároveň nechtěným sebeobviněním. Kde nic není, není ani co nabízet. Nechuť k možné výstavbě nových bytů pak vše už jen dokresluje. Obce přitom nelobbují jenom mezi poslanci a senátory, ale i prostřednictvím Svazu měst a obcí, jenž je mocným a pravidelným účastníkem diskusí o tomto tématu a zároveň je připomínkovým místem, přes nějž procházejí všechny legislativní návrhy a koncepční materiály projednávané vládou. Asi není třeba zdůrazňovat, že zástupci Svazu nechtějí o tom, že by se obce podílely na provozování sociálního bydlení – byť by je financoval stát –, nic slyšet. Nejraději by se o něm vůbec nebavili. Starostové pochopitelně působí podobně negativně i uvnitř domovských stran, což můžeme aktuálně sledovat na příkladu sociální demokracie. Poměrně zdařilý návrh zákona o sociálním bydlení zde naráží právě na nesouhlas stranických starostů. Přes odpor měst a obcí se ale jen těžko cokoli prosadí, proto je nejvyšší čas s nimi vést opravdu věcnou diskusi o různých alternativních řešeních, která dobře fungují v zahraničí, stejně jako o rizicích, která plynou z dlouhodobě neřešené situace.

Nejdůležitějším hráčem nicméně zůstává Ministerstvo pro místní rozvoj, které má vlastní představu o tom, jak by mělo sociální bydlení vypadat, a již delší dobu se drží

názoru, že žádný podobný zákon vůbec nepotřebujeme, protože musí stačit novelizace různých stávajících úprav. Navíc máme přece dostatek ubytoven. Ministerstvo má na starosti státní bytovou politiku, která ale vždy přehlížela potřeby nízkopříjmových skupin obyvatelstva. Dříve sice poskytovalo dotace na výstavbu sociálního bydlení, ale ve velmi podvyživené podobě, která byla pro případné investory a obce nevýhodná, takže o ně nejevili výraznější zájem. Stejný princip nezájmu o starosti nejchudších se nyní odráží i v ministerském návrhu Komplexního řešení sociálního bydlení, který sice už nemůže ignorovat potřebu sociálního bydlení, ale může si ji vykládat po svém a aplikovat ji pouze výběrově – z pozic faktických odpůrců zákona o sociálním bydlení.

Ministerstvo pro místní rozvoj trvale podléhá idealistické vizi, že neúnosnou situaci v bydlení může vyřešit volný trh s byty. Už v roce 2008 přerušilo přípravu zákona o sociálním bydlení s poukazem na skutečnost, že se nejprve musí odstranit „deformace trhu“ způsobené údajně regulací nájemného. „Případným necitlivým zásahem státu prostřednictvím nepružné právní regulace ve formě zákona do stále ještě částečně deformovaného sociálně-ekonomického prostředí by mohlo dojít k potlačení pozitivních změn, ke kterým na samosprávné úrovni začíná docházet,“ vysvětluje ministerstvo ve svém tehdejší materiálu. V roce 2013 kupodivu lidé z ministerstva používají stejný argument, ačkoli se situace již změnila: „Zásah státu do stále ještě nestabilizovaného prostředí prostřednictvím samostatné právní regulace sociálního bydlení by byl v této chvíli kontraproduktivní a vedl by k potlačení pozitivních změn, ke kterým na lokální úrovni postupně dochází.“ Zůstává otázkou, co ministerští úředníci mají na mysli „pozitivními změnami“. Jde snad o postupující segregaci chudých a narůstající počty lidí vyloučených ze standardního bydlení?

Bydlení a nebydlení

Vágní návrh Komplexního řešení sociálního bydlení byl opakovaně kritizován ze strany mnoha odborných pracovišť, která se spojila v Platformě pro sociální bydlení. Tvoří ji zástupci 39 organizací, provozovatelů sociálního bydlení, poskytovatelů sociálních služeb či akademických pracovišť a jednotlivců, z nichž mnozí pracují s populací v bytové nouzi a shodují se v názoru, že „osobám, jež ztratily bydlení, jsou jeho ztrátou ohroženy nebo užívají neadekvátní bydlení, musí být poskytnuta náležitá pomoc při jejich tíživé situaci“. Výčet nedostatků a zavádějících tvrzení, jež jsou opakovaně kritizovány v materiálu Komplexního řešení sociálního bydlení, by vydal na samostatný text, zaměříme se tedy jen na ty indicie, které odhalují, jak si Ministerstvo pro místní rozvoj v součinnosti s Ministerstvem práce a sociálních věcí realizaci sociálního bydlení v České republice vlastně představuje. Jakékoli uvažování o sociálním bydlení především předpokládá definování základních pojmů, jako je „bytová nouze“ nebo „bezdомovectví“. Ty ale v ministerském návrhu nenaleznete, zřejmě právě proto, aby nebylo úplně jasné, komu má institut sociálního bydlení pomáhat, nebo spíše proto, aby se daly některé ohrožené skupiny z pomoci přímo vyloučit.

Ze zákona se stal symbol, o nějž se vede zápas, ale málokdo je ochoten k věcné diskusi o tom, z jakých by měl vycházet principy. Jako v mnoha jiných případech také zde se hraje především o slova a definice. Co se dnes může zdát jako přetahování o synonyma, může zítřka konzervovat stav, v němž sice budeme mít na papíře institut sociálního bydlení, ale jen pro některé, anebo s naprosto

nevyhovujícími parametry, které s adekvátním bydlením nemají nic společného. Podle Evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení (ETHOS) je přitom bezdomovec „každý, kdo nemá vlastní domov“ – tedy i ten, kdo žije u příbuzných, na ubytovně nebo je třeba před propuštěním z věznice či léčebny. Ubytovna tudíž nemůže být východiskem, ve skutečnosti je sama problémem k řešení. To si ovšem nemyslí Miroslav Kalous, náměstek ministra pro místní rozvoj a bývalý primátor Plzně, jenž se netají názorem, že „v každé společnosti budou existovat skupiny lidí, pro které je bydlení na ubytovně prostě to, co jim vyhovuje“, a pokládá si otázku, „proč jim stavět byty, když oni tam nechtějí bydlet“.

Hned na začátku je tedy třeba se ptát, komu má zákon o sociálním bydlení vlastně pomáhat. Z logiky věci by vyplývalo, že má sloužit všem potřebným bez rozdílu. Všem, kteří se ocitnou v bytové nouzi, byť třeba vlastním přičiněním, když se ztratí v kolotoči dluhové závislosti, nemožnosti nalézt práci a tak podobně.

Pojmová ekvilibristika návrhu Komplexního řešení sociálního bydlení rozměňuje jasné pojmy „bydlení“ a „byt“, které se nenápadně rozšiřují tak, aby pod ně bylo možné zahrnout i obydli, která nejsou způsobila pro důstojný život a můžeme je oprávněně – v souladu se zmíněnou směrnicí ETHOS – považovat za nebydlení. Jednou se píše o „domech pro sociální bydlení“, podruhé třeba o „co-housingu“, jindy zase o „prostoru pro bydlení“, „zařízení pro sociální bydlení“ nebo o „ubytovně pro dlouhodobé bydlení“. Žonglování se slovy vytváří protimluvy a stále znovu vrací do hry ubytovny, kterým se jen jinak říká. Na Ministerstvu pro místní rozvoj by si měli uvědomit, že jejich latentní snaha představit sociální bydlení jako něco, co nemusíme označovat slovem byt, je přitom v příkrém rozporu s Koncepcí pro řešení problematiky bezdomovectví do roku 2020, kterou schválila česká vláda, a pro všechny je tudíž závazná.

V pojetí, které rází Ministerstvo pro místní rozvoj, se nicméně bydlením stávají třeba zařízení, v nichž jsou „některé funkce bydlení sdíleny společně“ – což platí právě v případě ubytoven, kde jsou často společné koupelny, záchody, kuchyně nebo společenské místnosti, jež nahrazují obývací. Toto řešení přitom před nedávnem jednoznačně odmítl evropský komisař Cecilio Aurelio: „Je třeba udělat jasnou hranici oddělující podstandardní zařízení. Dnes jsem slyšel o věcech, jako jsou společné kuchyně, společná sociální zařízení, a to mi opravdu začíná dělat obrovské starosti (...) Pokud prosazujeme sociální inkluzi, prosazujeme rovněž plné občanství. Pokud jste sociálně vyloučení, nečerpáte svá sociální a občanská práva (...) Neměli bychom prosazovat koncept občanů druhé kategorie. Neprosazujeme luxus, o to nejde, ale nezačínáme finančně podporovat prvky bydlení, které jsou rozhodně podstandardní. Myslím, že bychom měli identifikovat minimální standardy, které by měly být respektovány. Rozhodně nepodporuji koupelny bez dlaždiček a jakékoli jiné povrchové úpravy či společné kuchyně a sociální zařízení, ani zkušenost se sdílením, kterou člověk získá ve frontě na záchod na dvoře. Situace, kdy rodiny sdílejí kuchyň či sociální zařízení, není rozhodně standardem v rozvinuté členské zemi Evropské unie.“

O nich, ale bez nich

Položme si otázku, kdo by se vlastně měl účastnit debat, které k tématu sociálního bydlení Ministerstvo pro místní rozvoj společně se zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí pořádá. Zdálo by se přirozené, že hlavně ti, kteří mají k neřešené situaci co říct. Prvotně jde o lidi, kteří jsou neexistencí sociálního bydlení již dnes postiženi. Bohužel

Proč potřebujeme zákon o sociálním bydlení

Potřebujeme, aby zákon otevíral cestu k bydlení těm, kteří domov nemají, těm, kteří žijí v nevyhovujících podmínkách, ale i těm, kteří bydlení sice zatím mají, ale krajně nejisté. Danny Lyon: Dva kluci z okraje města Chicago, 1974

nepřekvapuje, že právě jich se nikdo na názor neptá a u kulatého stolu o sociálním bydlení jejich židle nenajdete. Když už nemají přístup k jednáním, která mohou měnit jejich budoucnost, pak by bylo záhodno mezi nimi aspoň provádět výzkumy a na základě jejich vyhodnocování zohlednit hlasy, které jsou slyšet třeba z tolik diskutovaných ubytoven. Ani to se ovšem neděje, a pokud se chcete dozvědět něco o situaci lidí ohrožených bezdomovectvím, nezbyvá vám než se za nimi vypravit nebo vzít zavděk výzkumy, které vznikají na půdě nejrůznějších lokálních nevládních organizací a jejichž vypovídací hodnota zpravidla přesahuje všechny ministerské materiály. Jakkoli se v zahraničí prosazuje přístup k formulaci strategií boje proti bezdomovectví na základě výzkumných zjištění, v českém prostředí jde v podstatě o pole neorané a uplatňuje se opačný postup, kdy se výrobou dat podporuje předem daný politický záměr. Participaci lidí žijících v bytové nouzi Ministerstvo pro místní rozvoj zkrátka odmítá, přičemž razí názor, že za ně přece mluví zástupci nevládních organizací, jimž ovšem – nutno podotknout – stejně není vůbec dopřáváno sluchu. Jako by sociální pracovník mohl nahradit autentickou zkušenost svého klienta, jemuž zbývá jen právo čekat na rozsudek.

Rozložení sil u kulatého stolu je jasné – subjekty bojující za sociální bydlení (Platforma pro sociální bydlení, Agentura pro sociální začleňování) jsou v menšině a převládají zástupci sdružení, která prosazují zájmy svých členů (Sdružení nájemníků, Svaz

stavebních inženýrů), případně své komerční zájmy (firma RPG). Chybět nesmí ani ekonom z NERVu, to se už tak nějak rozumí samo sebou. Stejný prostor jako Platforma pro sociální bydlení navíc dostala obskurní Asociace majitelů a provozovatelů ubytoven, podle které jsou ubytovny nenahraditelné, protože bez nich bychom zde měli desítky tisíc bezdomovců, a která v souvislosti s kritikou podmínek, v nichž žijí lidé na ubytovnách, neváhá mluvit dokonce o „mediální štvanič“.

Pokud vylučování začíná už na nejvyšší úřednické úrovni, těžko se divit tomu, jaké zalíbení v něm nalézají zástupci nejrůznějších radnic po celé republice, k nimž se přidává i řada občanů, kteří chápou bytovou nouzi jako důkaz nepřizpůsobivosti určitých sociálních skupin, jimž pak dávají za vinu vlastní zhoršující se ekonomickou situaci.

Neuralgické body sporů o podobu a formu sociálního bydlení lze dobře vyčíst z návrhů zákona o sociálním bydlení, jež u nás za poslední roky vzešly z iniciativy Sdružení majitelů bytových domů, z krajů, či s nimiž přišli někteří politici. Politická objednávka nepřije společenské soudržnosti a solidarity, a tak se stává pravidlem, že návrhy na zlepšení podmínek bydlení sociálně slabých zpravidla rozdělují dotčené osoby na ty, které si sociální bydlení zaslouhují, a ty, které by na něj neměly mít nárok, protože jsou trvale bez práce nebo mají z minulosti dluhy na nájemném. Příznak nepřizpůsobivosti, jenž se v českém prostředí často váže na barvu

pleti, vylučuje celé skupiny občanů a upírá nárok na pomoc právě těm, kteří ji nejvíce potřebují a dosud neměli šanci na ni dosáhnout.

Bydlení pro všechny

Potřebujeme, aby zákon otevíral cestu k bydlení těm, kteří domov nemají, těm, kteří žijí v nevyhovujících podmínkách, ale i těm, kteří bydlení sice zatím mají, ale krajně nejisté. Nejohroženějšími skupinami jsou samozřejmě Romové, samoživitelky či samoživitelé s dětmi a důchodci (zvláště ti osaměle žijící). Na žádnou z těchto skupin by neměl budoucí zákon zapomínat. Právě pro svůj široký dosah by se měl bezpodmínečně držet antidiskriminačního principu a neumožňovat další segregaci chudých – naopak, měl by jí plánovaně zabráňovat.

K tomu, aby zákon plnil svůj účel, musejí být jasné rozděleny kompetence a povinnosti obcí a státu při jeho uplatňování. Pokud k tomu nedojde, nemůžeme očekávat, že se jaksí sám od sebe zvýší zájem o hledání sociálního bydlení pro potřebné. Stačí se podívat, kolik obcí dnes sociální bydlení nabízí, aby bylo jasné, že bez adresné právní normy se neobejdeme. Povinnost zajišťovat sociální bydlení v dané lokalitě by s největší pravděpodobností měly mít obce – ať už prostřednictvím vlastního bytového fondu, spoluprací s nevládními organizacemi, družstvy nebo třeba uzavřením smluv se soukromými vlastníky. Sociální úředníci by přitom neměli být v žádném případě vládci nad osudy svých

klientů, ale měli by mít k dispozici jasná pravidla, jež budou bez rozdílu uplatňovat na všechny lidi ohrožené bytovou nouzí.

Postarat se o to, aby ti nejchudší mezi námi měli bydlení, které odpovídá jejich preferencím, je v zájmu všech i v zájmu státu. V neřešitelné bytové situaci se nakonec může ocitnout kdokoli z nás. Pokud bychom kvalitu života v české společnosti posuzovali podle životních podmínek nejchudších a nejbezbrannějších, nedopadli bychom příliš dobře.

Návrh řešení bytové nouze by mělo Ministerstvo pro místní rozvoj předložit vládě do konce tohoto roku. Protože však odborníci požadují doplnění Komplexního řešení sociálního bydlení na základě dialogu s lidmi z praxe, vše se – naštěstí – protáhne. Sledujme tedy bedlivě, zda se v interpretaci příslušných ministerstev sociální bydlení nezmění v asociální nebydlení.

Nejprve bydlení

Jaké jsou potřeby lidí v bytové nouzi? Proč je tak důležité mít možnost zavřít dveře vlastního bytu? Hovořili jsme s německým expertem na bezdomovectví, podle něhož je důstojné bydlení prvním nutným krokem k překonání existenčních problémů, kvůli nimž jsou lidé bez domova z nároku na sociální bydlení naopak vylučováni.

JAN MILOTA
ŠTĚPÁN RIPKA
JAN SNOPEK

Dlouhodobě se věnujete výzkumům bezdomovectví. Proč by se měli zákonodárci zajímat o jejich výsledky? Myslím, že zákonodárci v posledních letech svoji politiku stále více zakládají na faktech. Ptají se, co funguje, co nefunguje, jaké mohou být důsledky opatření. Shromáždili jsme velké množství výsledků, které považujeme za opravdu solidní. Vyhodnocujeme různé kvaziexperimentální situace a porovnáváme, komu se po různých stránkách daří lépe a jak to vychází finančně. Samozřejmě vždy musíme brát v potaz místní nebo vnitrostátní stav věcí. Stejně tak nesmíme zapomenout, že přebírání praxe jednou zemí od druhé je vždy komplikované. To ale neznamená, že by zákonodárci i nadále měli tvořit politická opatření čistě na základě svých předpokladů nebo dokonce rozhodovat o tom, kdo si pomoc zaslouhuje. Důležité je především zjistit, co skutečně funguje. A pokud použijete jiná opatření, nebudete úspěšní.

Nicméně třeba ve Velké Británii, kde se politika zaměřená na bezdomovectví na rozdíl třeba od Česka řídí výsledky výzkumů, se diskutuje o negativěch tohoto přístupu. Prý vytváří převážně kauzální modely a sleduje zejména kvantifikovatelné a měřitelné jevy. Setkáváte se s tím v praxi?

Dobrý výzkum vždy kombinuje kvalitativní a kvantitativní metody. Nikdy byste se neměli věnovat pouze kvantitativní stránce věci. Navíc je velmi obtížné dokázat, že jedna věc způsobuje druhou, pouze kvantitativními metodami. Může totiž jít o paralelní vývoj a ty dvě věci spolu nemusí mít nic společného. Statistika zkrátka nestačí. Podívejme se třeba na iniciativu Housing First Europe, jejímž smyslem je poskytnout lidem bez domova bydlení co nejrychleji. Zásadní je přitom něco, čemu říkáme ontologické bezpečí – je to pocit, že na místě, které obýváte, můžete zůstat, můžete se tam rozvíjet, můžete tam sprádat své plány, můžete za sebou zavřít dveře. To vše je důležité pro to, abyste se mohli plnohodnotně začlenit do společnosti. Takže zčásti samozřejmě jde o kvantitativní výsledky, o to, kolik lidí uspěje, ještě důležitější však je, aby bylo jasné, proč uspějí. A to je kvalita.

Vraťme se ještě k přebírání praxe z jedné země do druhé, jak jste o něm mluvil. Někteří čeští ministerští úředníci tvrdí, že naše situace je nesrovnatelná s podmínkami v západoevropských státech a že je třeba vytvořit vlastní postupy. Existují nějaké doložitelné příklady funkčnosti přejatých strategií?

Takovým příkladem je třeba právě přístup housing first, tedy způsob pomoci, který prosazuje zmíněná iniciativa Housing First Europe. Tento přístup je založen na praxi, která byla převzata ze Spojených států. Samozřejmě se musíte ujistit, jestli je tato praxe vhodná, a musíte ji adaptovat. S tím naprosto souhlasím. Rozhodně si však nemyslím, že stoprocentní důvěra je správnou cestou, a je hloupost prohlašovat: „Musíme to dělat přesně tak, jak to dělají ve Spojených státech!“ Například v Nizozemsku, kde je velké množství sociálních bytů, není možné postupovat jako v New Yorku, kde sociální bydlení zajišťuje omezený počet soukromých nájmů. Ale to je jasné, proč byste to dělali? Inovace je vždy potřeba. Na druhé straně znalost jiných řešení je důležitá už proto, abyste nezaváděli něco, co už se v jiných zemích neosvědčilo.

V čem se koncept housing first liší od přístupu housing ready, který například v Česku dosud převládá?

Volker Busch-Geertsema. Foto archiv VUF

Také v západní Evropě a Americe dlouho převládala myšlenka, že musíte lidi bez domova na bydlení nejprve připravit a až potom jim můžete poskytnout samostatný byt, že jim nejprve umožníte jen dočasné ubytování, naučíte je spravovat své vlastní záležitosti a až pak jsou připraveni na vlastní bydlení. To je koncept housing ready: postup přes jednotlivé stupně. Celé to zní velmi logicky, ale má to svou odvrácenou stránku. Lidé často nebyli schopni překonat určitý stupeň, protože se nechovali podle pravidel – například se nevzdali konzumace alkoholu nebo drog, což je problém mnoha lidí bez domova, a tak prostě v systému uvízli. Ti, kteří měli největší problémy a potřebovali největší podporu, se tak ke skutečné pomoci nikdy nepropracovali. Dalším problémem tohoto systému je efekt zúženého hrdla. Lidé projdou několika stupni a najednou není dostatek bytů. Data z Velké Británie i z jiných zemí ukazují, že v takovémto systému dosáhne té finální fáze pouze deset, dvacet, maximálně třicet procent lidí. Ostatní jsou v systému pomoci zaseknutí, celá struktura pouze narůstá a lidí bez domova de facto přibývá.

Při prosazování sociálního bydlení nebo strategií pro boj s bezdomovectvím se navíc často spíše než na efektivitu hledí na rádobý morální aspekt pomoci... Dělení chudých lidí na ty, kteří pomoc zasluhují a kteří ne, má dlouhou tradici. Celá historie anglické legislativy řešící problematiku chudých je historií takového rozdělování. To je první poznámka. Druhá věc je,

že sociální spravedlnost musí být nastavena tak, aby bylo jasné, že se stát snaží zlepšit situaci všech obyvatel, ne pouze malé vrstvy. To je velice důležité. Takže chcete-li legitimizovat něco, co je zaměřeno na jednu úzkou skupinu, musíte také udělat něco v otázce bytových potřeb ostatních lidí, těch, kteří pracují, platí daně. Pokud většina obyvatel bydlí neuspokojivě, je samozřejmě těžké ospravedlnit pomoc těm, co jsou na tom nejhůře. Ale myslím si, že sociální bydlení by měl stát poskytovat tak jako tak, a nejen pro potřeby lidí na samém okraji společnosti. Když bude jasné, že daný program skutečně pomáhá větší části obyvatelstva, mnohem snáze před touto většinou obhájíte tu část programu, která se zaměřuje na sociálně nejslabší.

V České republice se často hovoří o kompetencích k samostatnému bydlení. Co si myslíte o tomto termínu? Nejde prostě o legitimizaci vylučování určitých skupin lidí?

Ano, v angličtině se mluví o lidech, kteří nejsou „housing ready“, a vlastně se tím myslí, že nejsou schopni řídit vlastní život. Někdy ale musíme být realisty. Často používám frázi, kterou jsem si vypůjčil od jednoho amerického výzkumníka: Opětovným poskytnutím bydlení ještě neděláme z bezdomovců zdravé, úspěšné a moudré jedince. Možná zůstanou chudí, možná zůstanou nezaměstnaní, možná budou muset i nadále zápolit se svými problémy. Ale bydlí! A to je pro ně obrovský rozdíl. Myšlenka, že někomu není možné poskytnout byt a proto pro něj

S Volkerem Buschem-Geertsemou o pomoci lidem bez domova

potřebujeme speciální instituci, je – aspoň na obecné úrovni – prostě špatná. Většinu lidí se daří lépe v běžném bydlení. Na druhé straně housing first není univerzální řešení. Vždycky se najdou lidé, kteří to nezvládnou. Typickým problémem jedinců bez domova, kteří dlouhodobě žili v různých prostředích, ve skupinách s alkoholem a drogami, je zvládnutí situace, kdy už mají své bydlení, ale na ulici je spousta lidí, kteří je znají, kteří byli v podobné situaci... A teď chtějí používat vaši postel a váš pokoj, a když získáte nějaké peníze, chtějí je utratit společně. Chybí schopnost zavřít dveře a říct: „Ne! Nechci, abys sem chodil, chci mít své soukromí a nemůžu z tohoto pokoje dělat hotel.“ Je obtížné to zvládat. U některých lidí to naopak vede k sociální izolaci. Ale opakuji: myšlenka, že existuje nějaká kvantifikovatelná skupina lidí, kteří nejsou uzpůsobeni pro běžné bydlení, je špatná! Dokonce to bylo prokázáno! Existují důkazy, že samostatně bydlet můžou i jedinci, u kterých by všichni řekli: „Hm, psychické potíže! Alkohol! Proboha, heroin! Není možné jim poskytnout byt.“ Ve Spojených státech udělali něco, co bychom v Evropě nemohli. Vzali dvě stě čtyřicet různých lidí bez domova a s podobnými problémy a řekli: „Dobrá, polovina dostane bydlení ihned, druhá polovina dostane obvyklou péči.“ Ten rozdíl je ohromující. Nejsou to tedy jenom nějaké podivné názory různých výzkumníků, jsou to empirické, ověřené důkazy.

Měla by vůbec bytová politika počítat s nějakým procentem

lidí, kteří neuspějí, a vytvořit pro ně nějaké speciální instituce?

Třeba podle amerického odborníka na bezdomovectví Sama Tsemberise je nutné schodišťový systém (housing ready) obrátit vzhůru nohama – dát lidem nejprve bydlení a určitou podporu, a pokud neuspějí, zkusit to znovu. A teprve pokud to nebude ani po mnoha letech a pokusech fungovat, dát jim ubytování, kde kontroluje dveře vstupu. Půjde ale o velmi malou skupinu lidí a nejsme proroci, abychom uhádli, o koho. Osobně jsem organizoval výzkum v Hannoveru, při němž jsme se nejprve ptali sociálních pracovníků: „O kom si myslíte, že bude riskantní nájemník? Kdo nevydrží celé dva roky? Kdo bude nekonfliktní a úspěšný?“ Odpovědi příliš nevycházely. Neříkám, že ti lidé neměli žádné problémy. Ale pokud máte odpovídající podporu, zvládnete je spíš, než když jste předem diskvalifikováni.

Neustále mluvíme o právu na bydlení. Co to vlastně znamená?

Listina základních práv Evropské unie zajišťuje – aspoň teoreticky – právo na bydlení pro každého evropského občana. Všichni víme, že to není moc naplňováno. A také všichni víme, že v mnoha zemích jde spíše o jakousi povinnost státu něco udělat než o opravdu vymahatelné právo. Málokde se jednotlivec může obrátit na soud a říct: „Já mám právo na bydlení a já chci trvalé bydlení.“ To platí pouze ve Francii a Velké Británii, přičemž ve Francii to moc dobře nefunguje a situace v Londýně také rozhodně není ideální. Ale je velice důležité na tyto úmluvy poukazovat, aby bylo

jasné, že se nepohybujeme v prázdném prostoru, když mluvíme o právu na bydlení.

Česku chybí zákon o sociálním bydlení, veřejné orgány ale říkají, že pokud takový zákon bude prosazen, jednak sám o sobě bydlení nezajistí, jednak by nebyl dostatečně pružný, aby poskytoval opravdovou podporu.

V Německu tyto debaty také probíhají a mluví se o tom, že hlavním odpovědným orgánem v této otázce by měly být obce. Já jsem zastáncem spolupráce na různých úrovních. Na státní, regionální a obecní úrovni. Ovšem obce s větším množstvím chudých lidí mají často méně peněz než ty, které mají bohatší obyvatelstvo, ale méně sociálních výdajů. Takže musíte dosáhnout určité rovnováhy. V Německu je mnoho celostátních zákonů, které dávají obcím dostatečnou flexibilitu, ale určitá regulace je potřeba. Typickým problémem je, že nějaké město pomáhá bezdomovcům a všichni lidé bez domova se tam pak stahují, čímž se situace zhoršuje. Teď třeba nastává situace, že do Německa přicházejí Romové a všechna města se snaží nic nedělat a čekat, až odejdou někam jinam. Proto je potřeba celostátní předpis. Nejsem odborníkem na českou situaci, ale myslím, že je třeba mít základní definici, co to sociální bydlení je. Když obce dostanou finance, aby postavily sociální bydlení, a pak postaví jenom dočasné ubytování nebo ubytovny nebo stany nebo kontejnery, je něco špatně. Sociální bydlení je sociální bydlení. Nemusíte nakazovat, že pokoj musí mít třicet metrů čtverečních a že musí mít určitou barvu zvenku a jinou barvu zevnitř... Ale třeba předpisy ohledně financování jsou velmi rozumné, protože jinak nastane spousta problémů. Vzpomínám si na dlouhou debatu o starostovi Paříže, který si stěžoval, že pařížská předměstí nic nedělají a město Paříž má spoustu problémů s bezdomovci. A proč? Protože neexistovaly žádné předpisy, které by přiměly předměstí, aby s tím něco udělala.

České Ministerstvo pro místní rozvoj plánuje velký, Evropskou unií financovaný program na stavbu domů pro sociální bydlení – v nich se ale zřejmě počítá se společnými koupelnami a záchody, čímž se de facto dostávají na úroveň ubytoven. Existují nějaké evropské směrnice pro tento typ společného bydlení?

Evropská komise obvykle řekne, že takovéto ubytování je vnitrostátní záležitost, není to evropská otázka. Nemá žádné kompetence v rozhodování o tom, co dělají vlády v oblasti bydlení. Zároveň je však těžké říct, co je a co není dostatečná úroveň. Pravda ale je, že sdílení takovýchto prostorů mezi různými rodinami vždycky vytváří spoustu problémů a konfliktů. Nejlepší by bylo mít samostatné bytové jednotky. Nejsem také nijak zvlášť nakloněn sociálnímu míšení, protože to často v důsledku vede opět k segregaci. Naopak podporuji zvyšování příležitostí pro lidi bez domova a chudé lidi tam, kde žijí. První věc, kterou musíte udělat, abyste zabránili segregaci, je zabránit vytváření ghett bohatých a zabránit vzniku opločených společenství. Pokud jde o lidi bez domova, není dobrý nápad ubytovat je všechny na jednom místě. To prostě nefunguje.

V Česku je několik set tisíc prázdných bytů, jenže většina z nich je v soukromém vlastnictví. Je nutné stavět pro sociální bydlení nové domy? Neexistují jiné možnosti?

V Metropolitním institutu v Budapešti hojně diskutovali na podobné téma, je tam obdobná situace, spousta volných bytů. Přišli s projektem sociálních nájemních agentur, které fungují i v řadě jiných zemí, například v Belgii, ale také v Německu, kde se nevládní

a neziskové organizace snaží tyto byty, které předtím nebyly vůbec k dispozici, renovovat a zpřístupňovat. Nebo se pro lidi v nouzi snaží získat bydlení pomocí nájmu na soukromém trhu a pak ho zprostředkovávají, případně i s další podporou, těm, kteří to potřebují. Myslím, že to je velmi dobrý nápad.

Jaké mají podle vašich zkušeností lidé v bytové nouzi preference v bydlení? Měla by případná opatření na tyto představy brát ohled?

Rozhodně by měla a jsem rád, že jste položili tuto otázku, protože je to něco, o čem jsem sám psal. Každý člověk bez domova, který jde do azylového domu nebo zařízení dočasného ubytování nebo do jakékoli nevládní organizace pro lidi bez domova, se setká s otázkou: „Jak chcete žít v dlouhodobém horizontu? Chcete žít v ústavu, chcete společné ubytování, chcete žít nějakým alternativním způsobem? Nebo pro sebe či dokonce pro svou rodinu chcete samostatné bydlení?“ A asi osmdesát pět procent dotázaných, možná ještě víc, chce vlastní samostatné bydlení, kde si člověk může zavřít dveře, kde může mít své soukromí.

V současnosti se zabýváte náklady na bezdomovectví. Co je to za projekt?

Na něm se ukazuje, jak je to celé složité... Původní myšlenka přišla od Dennise Culhanea ze Spojených států. Ten vypracoval několik nákladových studií, které fungovaly jako silný argument pro podporu housing first. Ukázaly, že člověk bez domova není v žádném případě pro společnost levnou záležitostí, že obzvláště lidé s velmi komplexními problémy vytvářejí spoustu dodatečných nákladů. Například v trestních a soudních systémech, v psychiatrických zařízeních, na pohotovostních odděleních nemocnic, v zařízeních dočasného ubytování. Je to spousta nákladů. Nevím, jestli znáte příklad „milionového muže Murraye“ z New Yorku. Ten člověk žil na ulici bez dostatečné podpory, navštívil zařízení zaměřené na boj s alkoholem, navštěvoval terapii, ale nakonec skončil zase na ulici. A když zemřel, jeden policista se pokusil vyčíst, kolik tento muž společnost stál, a došel k jednomu milionu dolarů. Shrnul to takhle: „My jsme mohli tomuto muži koupit byt, najmout mu zdravotní sestru na nepřetržitou péči – bylo by to pro něj mnohem lepší a pro nás levnější.“ Samozřejmě to není tak, že každý člověk bez domova vytváří takovéto náklady. Lidé žijí v lesích, někteří nechodí do azylových zařízení nebo nocleháren, někteří nezpůsobují potíže s policií, takže s tímto argumentem musíte být opatrní. Raději říkám: „Se stejným množstvím peněz, které utrácíme za různá iracionální opatření, můžeme dosáhnout daleko lepších výsledků, pokud uplatníme přístup housing first.“

Z angličtiny přeložil **Matěj Schneider**. Redakčně kráceno.

Volker Busch-Geertsema (nar. 1959) je německý sociolog, který se již čtvrtstoletí věnuje výzkumům bezdomovectví. Od roku 1991 spolupracuje se Společností pro inovativní sociální výzkum a sociální plánování se sídlem v Brémách. Od roku 1995 je národním korespondentem a od roku 2009 koordinátorem Evropské observatoře bezdomovectví (European Observatory on Homelessness), výzkumné sekce Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA) a také šéfredaktorem European Journal of Homelessness. V letech 2011 až 2013 koordinoval výzkumný projekt Housing First Europe.

ABCD Walter

ABCD Walter, fragment odstředivého textu výtvarníka Aleše Čermáka, je nastíněním charakteru. Život důchodce a vězně života Waltera definuje deziluze ze světa kolem: „Příliš dlouhá pracovní doba, nízká mzda, ohrožení života a minimální pohyb. Dočasné řešení se tak stalo noční můrou. Dočasné řešení se stávalo trvalým.“

1.

potvrzení: Antropologicky vzato lze tvrdit, že jsou v ústním kontaktu s cizími lidmi méně zdráhaví než kterýkoli jiný domorodý kmen.

Nemají o sobě jasnou představu. Nemají ani nikterak jasnou představu, jakou pozici ve společnosti zaujímají. Nevědí, co se od nich přesně očekává, ani co mohou od společnosti očekávat oni. Nevědí, kam až mohou zajít, jakou kariéru si mohou dovolit, kolik autority jim náleží a kolik poslušnosti ze strany druhých mohou vyžadovat. Nevědí, kolik svobody v rozhodování si mohou dopřát, a nevědí ani, kdo stojí pod nimi a kdo je o kolik převyšuje.

potvrzení: Jsme stále jednou nohou na odchodu a společně s dalšími, kteří se stávají více či méně přebyteční, ztrácíme vlastní rovnováhu.

Celou dobu žijeme v bludu. Hladina je stále zvlněná. Pro ty z nás, co procitli, to je pěkná otrava, zvlášť pokud zjistíte, že jste pro něco takového vůbec nebyli stvoření.

Udržují je ve stálém očekávání vysněného vzestupu, podporují jejich dynamičnost, ponoukají je k soutěžení s jim podobnými, vyzývají je k tomu, aby vynikli, aby se stále překonávali. Zároveň ale pečlivě dohlížíjí na to, aby zůstali tam, kde jsou – na svém místě –, a nikterak nevybočili z řady. Pokud vyniknou příliš, opět je zatlačí zpět tam, kam patří. Mají vlastní zvyky a konvence – vlastní životní styl.

potvrzení: Dříve jste tvořili specifický svět, ale ty časy jsou už nenávratně ztraceny. Vaše půda byla dlouho nikým neobývaná. Vaše postavení bylo specifické.

Musíte se umět znovu vcítit do jejich pocitů. Musíte jim umět naslouchat. Musíte se umět nadchnout. Musíme se znovu učit vcítit se do cizích pocitů. Musíme jim umět naslouchat.

Náš postoj představuje věčný útok na status quo, boj za nalezení nového způsobu života. Jak má člověk uprostřed toho řevu vůbec přemýšlet?

V současném světě je přechodný zmatek. Společnost se pomalu rozkládá. Jedna strana se necítí být ničím vázána a druhá strana se zase cítí být stále zbytečnější.

2.

Začalo to před třemi měsíci v létě. Walter se upřeně zadíval do hrnku s vodou a poprvé se uviděl v pravém světle. Na dně hrnku byla průsvitná hladina bez oblaků.

Nehodlám popírat své slabiny, ale každý dobře ví, jaké nástrahy s sebou přináší život. Vycházím z pocitu, jak na mě působí okolní svět, snažil jsem se mu přizpůsobit, celý život jsem byl bázlivý a konformní člověk. Konformita se mi stala nejvyšší ctností.

Příští rok oslavím šedesátku. Netuším, kolik času mi ještě zbývá. Možná dalších deset let, možná už jen pár týdnů. Pokud tedy zůstanu naživu, nezbývá nic jiného než vymyslet způsob, jak znovu začít žít. Ale pokud mám zemřít, nemůžu jen tak sedět a čekat, až to přijde.

„Zničili mi všechny iluze o tom, že moje práce byla mým domovem, že ostatní zaměstnanci

byli jako moje rodina, že nadřazení mi byli dobryými a věrnými přáteli.“

Hledal – všechna místa byla obsazená, začal ztrácet motivaci. Příliš dlouhá pracovní doba, nízká mzda, ohrožení života a minimální pohyb. Dočasné řešení se tak stalo noční můrou. Dočasné řešení se stávalo trvalým. Důvěra opadávala, vytrácela se, zatímco se otevíraly nové dveře...

... nové prostory – zmařených životních ambicí.

Hladce plynoucí život, v němž se jeví cokoliv skutečného čím dál tím složitější.

Z uhrančivého zarputilého výrazu se stalo vděčné téma pro vtipkování. Obhajoval se před ostatními a nakonec i sám před sebou. Ve výsledku důmyslně dohlížel na to, aby zůstal tam, kde je, aby svá stanoviska neměnil. Důsledně dodržovat zvyky.

V noci podléhal zlé předtuše, vracel se k různým etapám svého života, který končil nepříliš šťastně.

Byt, v němž bydlel, měl nízký strop. V létě zde panovalo neskutečné horko. Chodil ven. Procházel se bez hlubšího smyslu – vždy v noci, když nemohl spát. Každé další rozhodnutí určovala náhoda. Šoural se, ploužil, mluvil si pro sebe nahlas i šeptal, aniž by si to uvědomoval, opakoval dokola stále stejná slova.

„Až tam dorazíš – rozumíš – tak půjdeš zase jinam – jednoduché.“

Usnout dokázal většinou až těsně před svítáním.

potvrzení: Chůze – je ve své podstatě prostředkem lokomoce. Díky evoluci se stala součástí základní psychofyzické hygieny, stejně jako spánek.

Nepoflakuješ se? Nevyhýbáš se?

Kličkuješ!

... ale do toho nemáš co mluvit. ... jsi hříčkou bez vlastní vůle – jediný důvod, proč jsi tam, kde jsi, je... ... abys posloužil rozmarům druhých.

Ne, v tom je rozdíl!

V tom případě se tady ztrácí ten prvek otročiny, což může být podstatné.

Předčasné vyčerpání, nuda, věčné hledání, dotazování, všechno bez jakéhokoliv viditelného výsledku. Disponuji pouze určitými prostředky – možná proto bývám často nespojený.

Ale o to přece jde! Zaplat! Za všechno. Blaho – blaho bez práce, okamžik bezprostředního štěstí si musíš za něco koupit!

A o to jde.

„Nedělám to, abych změnil společnost, ve které žiji, jde mi především o to poznat lidi podobně smýšlející.“

Zotročení, slovo vymykající se z představy o ideální přestavbě života.

Nositel jména „Walter“ = život, který neprožil, život, který patřil někomu jinému a on ho přijal.

Walter vlastně neexistuje!

potvrzení: Pokud se rozhodnete, nebojte se otevřít ústa a mluvit.

Už pro vás nemůžu nic udělat. Střídavě se smál a plakal. Jeho sny se jevily jako falešná záminka pro nečinnost...

–

Walter žil v době, která umožnila masový návrat doktrín, jež postupně od 19. století upadaly v zapomnění. Obecné tvrzení, že volný trh a lidská svoboda jsou koneckonců totéž... Veškeré naděje a sny budou obětovány ve prospěch intenzivního hromadění prožitků. Ideologie touhy v době nekonečného vrstvení veřejné i soukromé byrokracie byla zodpovědná za administrativní systém fungující v téměř celoplanetárním měřítku. V dobách, kdy nemohl množstvím nahromaděných myšlenek spát, přemýšlel, kam jinam se odstěhovat.

„Nevidím důvod, proč být loajální k instituci, která je tak málo loajální vůči nám.“

... ale v šedesáti letech znovu začínat žít...

Opět se vrátil na zem.

potvrzení: Do jaké míry může tato část společnosti prosazovat své vlastní zájmy, a naopak v jaké míře je pouze poslušným aparátem, který je plně k dispozici skutečným držitelům moci?

Existuje ještě schopnost vyvinout vlastní kulturu a dál rozvíjet své vlastní hodnoty? Vystupňovaná situace a celková beznaděj zahubily zbylé touhy cokoliv se snažit měnit.

Tohle období popsal jako nejradostnější... ... ale zároveň jako nejhorší ve svém životě.

Cítil se stále slabý, nebral na nic ohledy, měl nezvykle velké obavy.

Zároveň však tušil, že pokud neudělá něco právě teď, bude jednou provždy ztracen.

potvrzení: Zdá se, že existuje volba mezi jednou možností, která člověka nutí uvažovat, že žít lze jen jediným způsobem... ... a druhou, která v naději říká, že chcete-li žít v lepších a snesitelnějších podmínkách, nezbude nic jiného než se znovu odkázat k první možnosti.

Nenapadalo ho nic. Netrvalo dlouho a opět se začal zaobírat vlastními myšlenkami, což v jeho případě nikdy nevěstilo nic dobrého. Aby se toho pocitu zbavil, procházel místnostmi a bral do ruky všechno, co mu připomínalo nějakou konkrétní událost z vlastní minulosti.

potvrzení: Jedna věc se děje ve vězení zcela automaticky: začnete chodit sem a tam.

Chodil sem a tam. Dělal osmičky jako pomatená včela. Kvůli tomu chodí lidé předčasně do důchodu? Sotva se někdo dostane do takového věku, stává se kolekcí věcí minulých...

On není jako většina těch, kteří se bojí si věci přiznat.

Pár věcí v životě se mu nepovedlo, to je pravda. Slovo „bývalý“ je mu hodně blízko, lepší se na něj a stále ho pronásleduje.

Aleš Čermák

Ed a Nancy Kienholzovi: Sollie 17, 1979–1980

Bývalý prodavač, bývalý pošťák, automechanik, bývalý účetní, bývalý vedoucí, bývalý, bývalý, bývalý...

O své minulosti přemýšlí víc, než je zdrávo. Vyčítá si všechno, co se mu nepovedlo. Člověk, který žije tak dlouho, má tendenci se domnívat, že všechno ví, že ho nic nemůže překvapit. Nic ho nemůže vyvést z míry, nic ho nemůže šokovat.

Teď už si je jistý...
... nejedná se pouze o dočasný stav.
Uvědomuje si, kde se nachází...

Je-li opravdu tam, kde si myslí, že je, uprostřed nekonečného a bezedného davu sobě si podobných, tak ideální způsob, jak přežít, může být – splývání. Řečeno jednoduše, splynout s davem. Podobná zjištění ho očividně přivedla na jemu dosud neznámé myšlenky.

potvrzení: Nový pocit, zdánlivá uvolněnost a nezávaznost může být také velkou iluzí.

Podle výrazu jeho tváře je dost pravděpodobné, že už nikdy nebude chtít mluvit. Nikdy nebude chtít mluvit a nikdy se nebude chtít smát. Nejistota se stala základem každého rozhodování. Později si uvědomoval, že se vždy potýkal s pocitem důmyslně vystavěným generací předků.

potvrzení: Příběh se začne skládat ne podle toho, jak ho pojmenovávají oni. Příběh se začne skládat podle toho, jak ho budeme pojmenovávat my.
V překladu tato věta znamená: „Pokud se Walter potýká s nedostatkem jistoty, která se opírala o celé generace předků, je zcela jasné, že převládá snaha z člověka vymazat jeho vnitřní orientaci, a jeho přirozený chod by se měl ideálně přizpůsobit ‚tempu‘, jehož je součástí.“

Walterův životní rytmus je plně automatizovaný, shoduje se s rytmem druhých, jeho pohyby jsou uvolněné, veškerá fantazie je

podřízena dennímu snění o nezaměnitelnosti, jedinečnosti a autentičnosti.

potvrzení: Od počátku převládá nejednoznačné postavení. Příběh se stane snem jen pro ty, kteří by se rádi povznegli nad úroveň těch druhých.

Jak přežít v prostředí, do kterého vstupujeme vůbec poprvé?

3.

Pokaždé, když jsem si sedl, na chvíli zavřel oči, jen tak nechal mysl bloudit... Před očima se mi formovaly bytosti, jejichž jednání nevycházelo z vlastního přesvědčení. Nevycházelo z nich samotných. Soupis jejich charakterových vlastností trpěl stejnou vadou. Byly stále krystaličtější. Přestože je jejich hlas slyšet, ve skutečnosti jim nepatří.

Ozvěny osamocených hlasů.

Bytosti opouštějící vlastní domovy.

Pomáhal jsem si tím, že jsem si místo slov vytvářel věty v domnění, že příběhy složené z takových vět by mi mohly usnadnit si věci představit a pojmenovat.

4.

Není snad tohle charakteristické pro sny? Že všechno vypadá pravdivější?
Takhle funguje lidské myšlení...
Je třeba věřit, že člověk důvěřuje svým snům.
A co když jsem ve skutečnosti ztratil paměť? Je možné, že už se to stalo? Že lidé ztratili v šoku paměť a už si nikdy nedokázali vzpomnout na nic ze své minulosti?

Walter

Nemluvili jsme ostatně o věcech, které se mi zdály před chvílí?
Neomílám stále dokola obsah svých snů?
Nic si nepamatuji, a tak najednou považuji sen za skutečnost.

Aleš Čermák (nar. 1984) je výtvarný umělec, vydavatel a zakladatel nakladatelství Ausdruck Books. Vystudoval AVU, žije a pracuje v Praze. Ve svém díle kombinuje jazyk a performanci, zkoumá možnosti tištěného slova. V roce 2012 mu v nakladatelství Divus vyšla kniha *Pes nadbíhá kličkujícímu zajíci. Letos byl jedním z autorů nominovaných na Cenu Jindřicha Chalupeckého.*

12. Přehlídka animovaného filmu
— 12th Festival of Film Animation
5.–8. 12. 2013, Olomouc

www.pifpaf.cz

www.facebook.com/PAFOlomouc

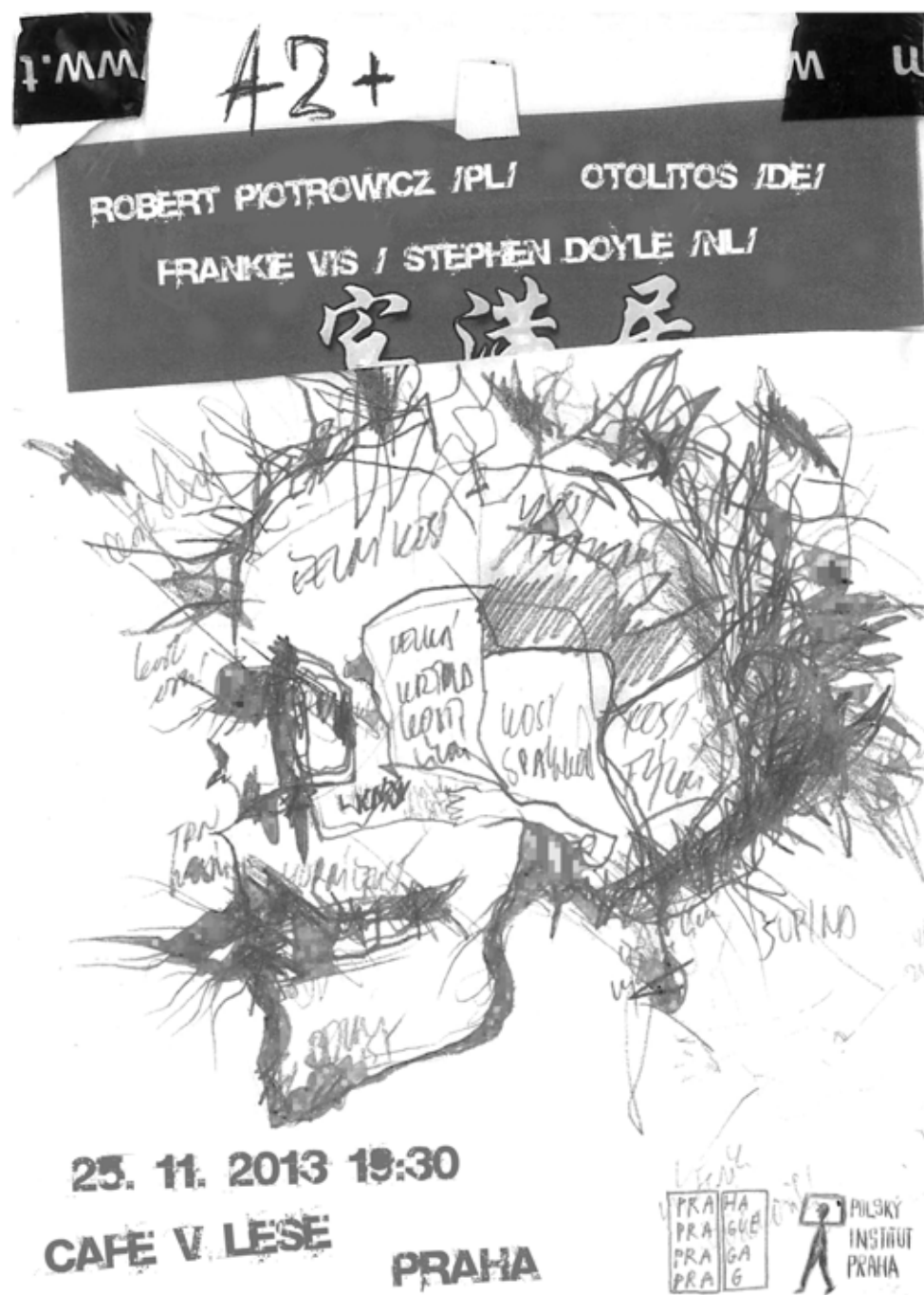
MOHAMMAD REZA MORTAZAVI

Solo Concert for
Tombak & Daf

Írán

pá/Fri **22.11.**

A studio Rubín 19,30
Malostranské náměstí 9, Praha 1

Čáp

1913
1972

První mezinárodní retrospektiva
filmové tvorby Františka Čápa

kopie ze sbírek: NFA,
Deutsche Kinemathek,
Slovenski filmski arhiv,
Jugoslovenska kinoteka

Kino Ponrepo 6/11 – 20/12 2013

Intenzivní rehabilitační program

Tříměsíční **bezplatný**
program
pro osoby po **cévní mozkové
příhodě** nebo jiném
poškození mozku
v produktivním věku

MRTVICE? ...to zvládneme!

Návrat k aktivnímu životu
Návrat do zaměstnání
Samostatnost
Zlepšení paměti
Návrat ztracených schopností
Řeč | Pohyb | Koordinace

Kontakt

ERGO Aktiv - Komplex hotelu Olšanka,
Táborská 23, Praha 3
tel: 222712534, 774939169
email: info@ergoaktiv.cz
www.ergoaktiv.cz

Evropský sociální fond
Praha & EU: "In vest, jené do
se š/budou cest."

Unijazz za podpory hl. m. Prahy, MK ČR, SFK ČR,
Velvyslanectví USA, SAT a Nadace Život umělce pořádá

20—30/11 Praha

21. ročník mezinárodního
hudebního festivalu

ALTERNATIVA 2013

Rock Café HooDoo Music Club
Čítárna Unijazzu Kaštan

SAX RUINS (JAP)

UŽ JSME DOMA HRAJÍ FBP (CZ)

VLOŽTE KOČKU (CZ) NO JOY (CAN)

AND THE WIREMEN (USA)

BEAT DIARY - JULIAN SARTORIUS (CH)

FEAT. DIEB13 (A), PHAERENTZ (CZ),

MEIENBERG (CH) AND STROTTER INST. (CH)

DAAU (BEL) 100NKA (PL) TOC (FR)

JARDA PALÁT IN MEMORIAM

(pocita otci československého
industriálu) a další

hudba Malá Alternativa
filmové projekce výstavy

WWW.ALTERNATIVA-FESTIVAL.CZ

předprodej: Ticketpro, Ticketportal, Ticketstream,
Rekomando, Čítárna Unijazzu

Přímá volba všech a všude

Varování z krajských voleb na Slovensku

První kolo slovenských krajských voleb odstrašuje úspěchem přiznaně klerofašistické Ľudové strany Naše Slovensko. Ukazuje se, že přímé volby mohou být v systému vyhořelé parlamentní demokracie pozvánkou pro xenofoby a populisty všeho druhu.

JIŘÍ KOUBEK

Je snad v Česku ještě někdo, komu ani zavedení nesmyslu jménem přímá volba prezidenta nestačí a touží také po přímé volbě starostů či hejtmanů? Pak by měl obrátit pozornost k našim východním sousedům, u nichž právě proběhly krajské volby s přímou volbou županů. Slovensko je názorným příkladem, jak takové volby probíhají v kombinaci s nepříteli konsolidovaným stranickým systémem. A to je na tom ještě ten slovenský oproti rozbitému a nefunkčnímu systému českému relativně dobře. Dvoukolová přímá volba županů vede strany ke sdružování do prapodičných mnohočetných a heterogenních volebních koalic. A tak se v jednom kraji údajně levicová strana SMER – Sociálna demokracia (SMER-SD) spojí s konzervativně katolickým Kresťanskodemokratickým hnutím (KDH), v jiném kraji táž, nyní údajně nacionalistická strana pro změnu spolupracuje s Ľudovou stranou Naše Slovensko (ĽSNS). A například v Banskobystrickém kraji jak s KDH, tak s maďarskými stranami a dalšími. Za jménem kandidáta se tak slovenský volič může dočíst třeba takovýto shluk písmen: SMER-SD, SZ, HZD, ĽS-HZDS, SModS, SMK-MKP, KDH.

Logo napoví

Není pak divu, když se v tomto nepřehledném kvazistranickém chaosu prosadí někdo, jehož politická platforma je naopak až příliš jasná a srozumitelná. Zůstaneme-li

u Banskobystrického kraje, zjistíme, že do druhého kola s 21 procenty hlasů postoupil Marián Kotleba, kandidující za ĽSNS. Kdo je Marián Kotleba? A co je Ľudová strana Naše Slovensko? Trochu napoví logo strany, které nápadně připomíná značku klerofašistických Hlinkových Ľudáků, a to dokonce v její pobřežnové hlinko-gardistické podobě. Ostatně dnešní kotlebovci hodlají založit domobranu na ochranu před „cigánskými extremisty a parazity“. Kdo by snad byl ještě na pochybách, může se začíst do listu Naše Slovensko – noviny politickej strany Mariána Kotlebu, který je ke stažení na stranickém webu.

K tématu sexuálních menšin se zde kupříkladu píše: „Ľudová strana Naše Slovensko týmto vyjadruje odpor proti plánovanému niekoľkodňovému festivalu ľudskej zvrátenosti (...) Festival úchylností pod názvom Dúhovy pochod nie je nič iné ako propagácia životného štýlu vedúceho k likvidácii normálnych ľudí, a verejná skúška architektov nového svetového poriadku, že koľko toho Slovensko ešte znesie. Je povinnosťou každého národne uvedomelého človeka, a kresťana zvlášť, spraviť všetko na prekazenie tohto diabolského podujatia. Biblia nám jasne hovorí, že homosexuálne správanie je hriechom.“

Na téma Romů a jiných menšin: „Cigánski extrémisti vďaka nečinnosti polície a ľahostajnosti vlády denne okrádajú, bijú a vraždia slušných ľudí bez rozdielu národnosti, a to vrátane bezbranných žien, detí a starcov!“ Nebo reakce na výsledky komunálních voleb: „Po komunálních volbách Slovensko ovládli cigánski starostovia a sionisti. Slovensko má po komunálních volbách o štyroch cigánskych starostov viac (23 oproti 19). Slovensko má tiež 228 starostov, ktorých nominovala strana MOST-HÍD, o ktorej samotní Maďari tvrdia, že je ovládaná sionistami. Ešte smutnejší je fakt, že z tých 228 sionistických starostov 96 je na strednom Slovensku! To už nepotrebuje ani komentár.“ Pro zpeřtení kotlebovci občas namísto extremisti používijí souslovijí „cigánski paraziti“. Například:

„Do redakcie sme dostali list od zdravotnej sestry, ktorej štát po 26-tich odpracovaných rokoch dal namiesto dôchodku pluvanec do tváre. Vymeral jej dôchodok vo výške 128 eur, čo sú peniaze, za ktoré by asociálny cigánsky parazit ani nevstal z postele.“

A ještě k tématu „potkanů v politice“ a – abychom se vrátili na začátek – stranických koalic: „Politické potkany na Slovensku neslúžia ľuďom, ale záujmom Nového svetového poriadku, ktorého cieľom je pomaly, ale isto zničiť všetko národné a kresťanské. V tomto sú všetky veľké strany rovnaké, niet medzi nimi rozdielu. Ak by to tak nebolo, tak by predseda ‚kresťania‘ z KDH nevytvárali volebné koalície s ‚bolševikmi‘ zo SMERu. Ľudia, rozmýšľajte!“

Slovensko, naše budoucnost?

Slovensko je, zdá se, před Českem v mnoha ohledech napřed. Ukazuje nám, kam až lze

dojít po cestě kolektivní sebevraždy zavedených politických stran – v kombinaci s přímou volbou všeho a všude – a jak vypadají možné alternativy. Jak daleko je od věčkářských „dinosaurů“ ke kotlebovským „potkanům“? Anebo od českého, údajně politicky korektního označení „sociálně nepřizpůsobiví“ ke slovenskému neskrývaně nekorektnímu „paraziti“?

Kam nás doveze stále rychleji roztáčený kolotoč opakovaně vzbouzených očekávání a věčně zklamávaných nadějí z nových stran? Už mezi Věcmi veřejnými a Úsvitem lze zaznamenat jistý posun. Slovensko by mělo být mementem. A nenechme se mýlit tím, že někteří „sociálně spravedliví dělníci“, například jejich předseda Tomáš Vandas, působí oproti Kotlebovým ranařům jako spopřádání bankovní agenti. Tím spíš by jednou mohli uspět.

Autor je politolog.

Co je zač Ľudová strana Naše Slovensko, napoví logo strany, které nápadně připomíná značku klerofašistických Hlinkových Ľudáků, a to dokonce v její pobřežnové hlinko-gardistické podobě

par avion

Z UKRAJINSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL MIROSLAV TOMEK

V časopise **Ukrajinskij tyžden'** vydaném 11. října se Volodymyr Kopčák, působící v nevládní organizaci Centrum pro výzkum armády, konverze a odzbrojení, zamýšlí nad perspektivami plánované reformy ukrajinské armády a především její profesionalizace. Podle zákona o zásadách vnitřní a zahraniční politiky nesmí být Ukrajina členem žádných vojensko-politických bloků. To znamená, že ukrajinská armáda by měla být schopna bránit zemi výhradně vlastními silami. Nyní má Ukrajina brannou povinnost a 180 tisíc vojáků. Letošní odvod, který tak jako každý rok začal 1. října, však má být historicky poslední. Program Armija 2017 počítá s tím, že během příštích čtyř let se armáda zmenší na 122 tisíc profesionálů a Ukrajina bude budovat „kompaktní profesionální armádu evropského typu“. Kopčák vidí problém především v nízkých platech vojáků z povolání – ty při své nynější úrovni mohou přilákat nejspíš jen nezaměstnané mladé muže z venkova a ani v jejich případě není jisté, že budou sloužit dostatečně

dlouho. Pro srovnání: během příštího roku má plat poručíka vzrůst na částku odpovídající 12 tisícům korun. Důstojník stejné hodnosti v ruské armádě dostává v přepočtu přibližně 29 tisíc, v německé 74 tisíc korun. **Otázkou je také budoucnost tisíců stávajících příslušníků ozbrojených sil, kteří budou v důsledku snížení stavů propuštěni.** „Část z nich samozřejmě pohlítí takzvané bezpečnostní struktury ukrajinských byznysmenů a oligarchů, kteří si již pořídili mnohatisícové ‚vojenské útvary‘, jež lze docela dobře považovat za hrozbu národní bezpečnosti. Současně se mnoho nepotřebných bývalých vojáků, kteří mimo jiné umějí zacházet se zbraněmi, dostane rovnou na ulici.“

„Co po Vilnius?“ ptá se v týdeníku Dzerkalo tyžnja v čísle z 18. října německý politolog Andreas Umland, docent na jedné z kyjevských univerzit a přední komentátor politického dění na Ukrajině. „S možným uzavřením rozsáhlé asociační dohody mezi Evropskou unií a Ukrajinou se v nejbližší budoucnosti naskytne šance k hlubokým politickým změnám v severní části Eurasie,“ píše komentátor. Ukrajina se svými 45 miliony obyvatel je územně největší evropskou zemí, a pokud bude pevněji spojena s Unií, bude Rusko muset omezit své neoimperiální záměry. Četné osobní vazby mezi řadovými Ukrajinci a obyvateli jiných států na území bývalého Sovětského svazu pak zaručují, že případné úspěchy Ukrajiny při

demokratizaci a budování právního státu by nezůstaly nepovšimnuty. Ukrajina by se tak mohla stát v postsovětském prostoru průkopníkem postupné modernizace. Stará otázka, je-li Ukrajina „částí Evropy se západními idejemi a všelidskými hodnotami, nebo segmentem kolektivisticko-autoritářské ‚eurasijské‘ civilizace, v níž hraje dominantní roli Rusko“, má tentokrát podobu dvou už hoto-vých smluv, které stačí jen podepsat – Asociční dohody s Evropskou unií a smlouvy o přistoupení k Celní unii s Ruskem. Na rozdíl od vstupu do NATO se představa, že Ukrajina vstoupí do Evropské unie, setkává i u tradičně prorusky naladěného obyvatelstva východní a jižní části země se sympatiemi či přinejmenším s vlídnou neutralitou. Potíží je v tom, že stále nebylo oficiálně oznámeno, zda se s budoucím vstupem Ukrajiny do Unie počítá. Dokud Evropa takovou perspektivu, byť třeba podmíněnou splněním náročných požadavků, Ukrajině nenabídne, zůstává tento „největší bruselský demokratizační projekt“ pouhým experimentem. Za takto nejistých podmínek totiž nelze užít politiku „cukru a biče“, kde by „bičem“ byla hrozba znemožnění či oddlo-žení vstupu do Unie. Evropa musí být připravena na reakci ze strany Ruska, jehož elity si na rozdíl od unijních představitelů uvědomují, že nadcházející ukrajinské rozhodnutí bude mít historický význam. Je žádoucí, aby Evropa dokázala v případě nové ruské obchodní války proti Ukrajině podniknout patřičná protipatření. Moskva by měla pochopit, že embargo na ukrajinské produkty může vyvolat celoevropský obchodní bojkot Ruska.

Vidina omezení exportu surovin do zemí Evropské unie a s tím spojených ekonomických ztrát Putina donutí zvolit „jinou politiku, než jakou roky vedl vůči Gruzii a Moldavsku a jakou nedávno začal uskutečňovat i ve vztahu k Ukrajině a Arménii“. Na závěr Umland zdůrazňuje, že Evropa se těsnější spolupráci s Ukrajinou nevyhne, neboť na to jsou rizika i příležitosti spojené s rozvojem této územně největší evropské země příliš významné.

V Kyjevě 27. října skončil mezinárodní filmový festival Molodist'. Publicistka Maryna Doroshová pro čtenáře mediálního portálu **Media-sapiens** shrnula některé závěry, na nichž se během festivalové diskuse shodli ukrajinští filmoví kritici: „**Ukrajinská filmová kritika jako systémový jev neexistuje, a to především z toho prostého důvodu, že od doby získání nezávislosti ještě nevznikla ukrajinská kinematografie.**“ Kromě toho čelí kritici při své práci i dalším podstatným neúspěchům – většina ukrajinských filmů se vůbec nedostane do širší distribuce, a zájemcům o kinematografii tak nezbyvá než navštěvovat festivaly a sledovat recenze. Na Ukrajině však pro ně neexistuje vhodné periodikum a autoři se nejčastěji realizují na internetu, především na svých blozích. Komentáře jim umožňují navázat bezprostřední kontakt se svými čtenáři a získat konkrétní představu o tom, pro koho vlastně píší.

Tak kde je ta vaše společnost?

Společnost neexistuje. Tak zní ústřední teze chorvatského filosofa Borise Budena, který počátkem listopadu navštívil Prahu. Při té příležitosti jsme mluvili o politických specifikách východní Evropy, krizi západního světa, společenské funkci současného umění, budoucnosti levice či relativní hodnotě demokracie.

BARBORA KLEINHAMPLOVÁ
TEREZA STEJSKALOVÁ

Před deseti lety jste psal o paradoxní situaci východoevropských intelektuálů, kteří přejímají svou kritiku kapitalismu ze Západu a zapomínají na vlastní tradici. Východoevropská levice se vám tehdy zdála jako vyprázdněná a bezradná. Platí to i nadále?

Devadesátá léta představovala velice zmatečné a rozporuplné období. Východoevropská levice byla tehdy poražena vítěznou západní ideologií opírající se o koncept totalitního odkazu reálné socialistických režimů. Její reakce byla defenzivní. Byla to ale vůbec levice? Mluvíme tu o stoupencích liberální demokracie, kteří byli původně v opozici vůči vládnoucímu socialismu. Patřil mezi ně například i maďarský filosof Gáspár Miklós Tamás. Využil vlivu, kterému se těšil jako přední disident, a veškerou svou energii investoval do toho, aby systém liberální demokracie etabloval. Později změnil názor a uvědomil si, že to nefunguje. Bylo by zajímavé zjistit, kdy to bylo a za jakých okolností.

Na jedné straně tu panovala euforická atmosféra svobody, na straně druhé jsme zažili dramatický kolaps Sovětského svazu nebo občanskou válku v Jugoslávii. Situace v těchto zemích se značně zkomplikovala, přítomnost byla najednou horší než minulost. Tehdejší levice představovaly komunistické strany, které se transformovaly. Dělalý „to, co musely“, tedy vlastně totéž, co chtěly konzervativní strany. V důsledku privatizovaly sociální stát, ať už slibovaly, co chtěly. Bez ohledu na to, zda se jednalo o konzervativce, bývalé komunisty či liberály, šlo o transformaci, jejímž cílem byl kapitalismus a liberální demokracie. Nikdo tehdy netušil, co globální kapitalismus vlastně znamená. Mluví se o transformaci zemí bývalého východního bloku, ale také kapitalismus se proměnil, a rovněž ve jménu určité utopie. Liberalizoval se, dominantním se stalo finančníctví. Pak přišel šok v podobě ekonomické krize. Stoupenci liberální demokracie byli náhle konfrontováni s realitou.

Současný aktivista nebo politik nemůže nijak zásadně ovlivnit osudy lidí. Nemůže splnit své sliby kvůli podmínkám, které jsou zcela mimo jakoukoli demokratickou kontrolu – a právě díky nim globální kapitalismus funguje.

Nevznikla žádná nová opozice?

Je tu nová levice, postkomunistická generace, která transformaci zažila na vlastní kůži. Život mladých lidí v Praze, Sarajevu nebo Tbilisi se jistě v mnohém liší. Novou levici však spojuje právě zkušenost konfrontace s mocí, kterou nemohou ovlivnit. S něčím podobným se ostatně potýkají lidé na Západě i na Východě. Jedná se o zkušenost konce postkomunismu, ztrátu víry v utopický příslib liberální demokracie. Jsme vystaveni různým šokujícím odhalením, z nichž zatím poslední byla Snowdenova aféra. To by před dvaceti lety nebylo vůbec představitelné. Tehdy by nikoho nenapadlo se ptát, jestli by raději byl sledován Stasi nebo americkou Národní bezpečnostní agenturou. Dnes už to možné je.

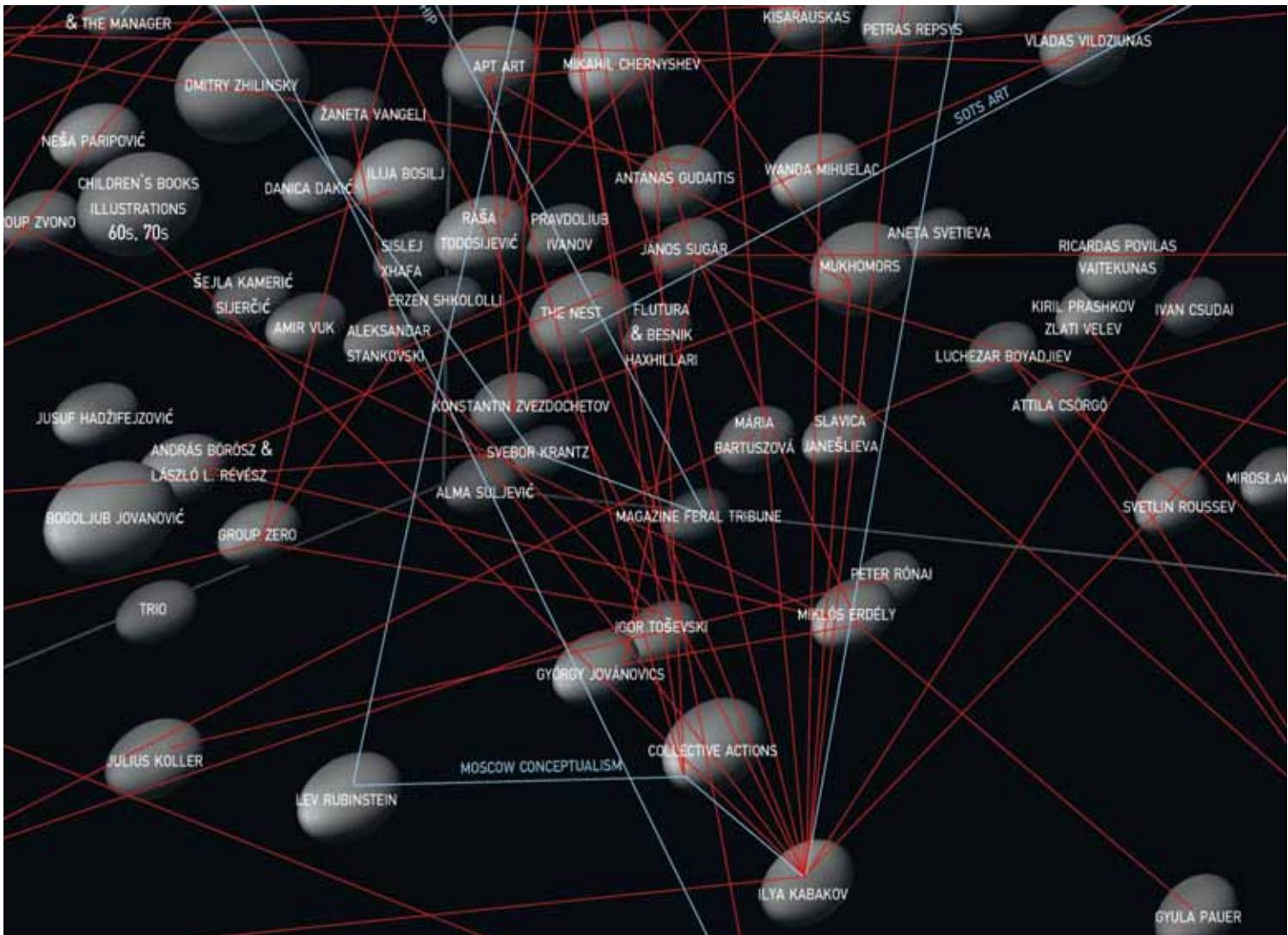
Neprožívají konec postkomunismu jinak elity a jinak obyčejní občané? Jako by velká část elit stále setrvala v postkomunismu. Věř v budoucnost liberální demokracie, které jsme sice ještě zcela nedosáhli, ale ke které se prý ubíráme...

Co vlastně dělá elity elitami? Je to jejich pozice v sociální hierarchii? Jaké byly elity před padesáti lety a jaké jsou dnes? Jak dnešní elity zdůvodňují svůj status? Před padesáti lety se legitimizovaly odkazem k národnímu sociálnímu státu, ať už to bylo v demokratických státech na Západě nebo v zemích reálného socialismu na Východě. Dnešní elity se musí legitimizovat s ohledem na globální kapitalismus, a to i v politice. Odvolávají se na autoritu nadnárodních organizací – Mezinárodního měnového fondu, Evropské unie, Světové banky, NATO... Ty ale stojí mimo demokratickou kontrolu. Tradičně se elity vztahovaly

k národní kultuře, jazyku, je to dvě stě let stará tradice. Měly vést národ ke vzdělání, tvořivosti, osvícenským ideálům. Dnešní elity jsou v odlišné situaci, pohybují se v nadnárodním prostředí. Jsou překladateli a mediátory moci, kultury, diskursů, a to nejen těch, které obhajují kapitalismus, ale i těch, které ho kritizují – zpravidla teorií ukotvených na Západě a formulovaných v angličtině. Jsou však schopné kriticky reflektovat svou pozici? To je klíčová otázka. Řekl bych, že vůči svému postavení zůstávají z ideologických a strukturních důvodů slepé. Aby získaly svůj podíl na globálním vývoji, jsou země bývalého východního bloku nuceny prodávat svou pracovní třídu co nejlevněji. Elity tedy musí utlačovat pracující, protože jinak se kapitál přelije někam jinam. Všude nacházíme ten-tyž scénář. Nejlépe to ale, jak víme, funguje v Číně.

V knize Konec postkomunismu píšete také o konci společnosti. Co tím myslíte?

Nebudu řešit, jak se k problému společnosti staví sociologie, to by bylo nadlouho. Vaše otázka se ostatně týká spíše toho, jak se v dané situaci cítíme. Je tu něco jako společnost v existenciálním slova smyslu? Před pětadvaceti lety jsem přeložil knihu Alfreda Lorenzera o psychoanalýze a sociálním utrpení, bolesti. Jistě, lidé trpí jako jednotlivci, trpí individuální bolestí. Ale existovala také bolest, kterou jsme vnímali jako společenskou. Nicméně, jak tvrdila Margaret Thatcherová, společnost neexistuje, jsou jenom jednotlivci a bolest je pouze individuální. Nemůžeme říct, že naše společnost trpí. Společnost dnes nevnímáme v existenciálním slova smyslu. Je možné to politicky vyjádřit? Louis Althusser tvrdil, že ideologie funguje na základě interpelace: Hej, ty! Ve chvíli, kdy se ten druhý otočí, stává se subjektem, chápe sám sebe jako subjekt ideologie. Pokud bychom se dnes obrátili na společnost a zavolali: Hej, společnosti!, nikdo by se neotočil. Na společnost se už tedy nelze

IRWIN: Východoevropská mapa umění, 2006

S Borisem Budenem o elitách, umění a postkomunismu

obracet jako na nějaký subjekt. Jsou tu politické strany, jednotlivci, rodiny, elity, existuje řada aktérů uvnitř něčeho, co bývalo společností, obalem všech interakcí. Dnes se společnost neozývá. Má to co do činění s rozvojem neoliberálního kapitalismu. Když Thatcherová říkala, že společnost není, měli jsme jí věřit. Ne snad proto, že by byla jednou z předních britských socioložek, ale protože její slova měla performativní sílu. Znamenala v podstatě toto: Úspěšně jsem demontovala sociální stát, vystrnadila jsem odbory z politiky. Tak kde je ta vaše společnost?

Ve vašem podání se společnost jeví jako jakási mrtvola nebo snad zombie...

Francouzský sociolog Bruno Latour popisuje společnost jako spoutanou, mrtvou, hnijící a zapáchající velrybu na pláži. To by ale znamenalo, že na ni můžeme aplikovat forenzní výzkum. To, co jsme kdysi nazývali společností, dnes nacházíme v kultuře. Je jazykem, v němž se společnost vyjadřuje, jelikož ztratila svůj vlastní. Je to podobné jako s latinou a dalšími klasickými jazyky. Můžeme je studovat, protože jsou mrtvé. Dokud byly živé, nemohli jsme je uchopit v jejich celku, obsáhnout veškerou jejich slovní zásobu. Až když zemřely, mohly vzniknout slovníky, mohli jsme spočítat všechna slova, mohla vzniknout struktura, gramatika. Společnost lze uchopit jen proto, že už je mrtvá, existuje v překladech. Lze se naučit její strukturu a gramatiku, ale už to není něco živého, co k nám mluví a k čemu se obracíme.

Je to důvod, proč tak často mluvíte o umění? Existuje dnes společnost už jen v uměleckých dílech?

Umění je v tomto smyslu opravdu zajímavé. Nejde jen o umělecké projekty, ale také o způsob, jakým o nich přemýšlíme. Je pozoruhodné, jak Boris Groys spojuje umění a historii, stalinismus a avantgardu. O něčem to vypovídá a netýká se to jen umění, ale celé naší situace. Jeho teze zní, že stalinismus je v důsledku realizací avantgardního projektu a avantgarda je proto ve své podstatě totalitní. To, čemu říkáme totalita, je tedy ve skutečnosti umělecký projekt! Neříkám, jestli má Groys pravdu nebo ne, jen mi to připadá příznačné. Dalším příkladem jsou umělecké aktivity, které zdůrazňují vlastní východní identitu. Už před pádem komunismu pracovali moskevští conceptualisté a skupiny IRWIN, Laibach či Neue Slowenische Kunst s konceptem Východu. IRWIN například vytvořili Mapu východního umění. Tehdy se s tím zcela identifikovali, přesto chtěli být subverzivní, vytvořit alternativní pojem. Společnost a politiku, a také své umění, chápali především skrze opozici Východu a Západu. Umění je jako akvárium. Oceán je neprostupný, nekonečný, obrovský, nelze ho pojmout, má svá tajemství. V akváriu ale můžeme vidět malé i velké ryby. Podobně v umění najednou můžeme pozorovat, jak fungují hegemonie, hodnoty, zkulturnění společnosti, kategorie jako Východ nebo Západ a tak dále. Nemyslím se, že umění je symptomem. Je ale křehcí a měkkí, takže se do něj skutečnost výrazněji otiskne – zanechává v něm stopy, které pak můžeme číst.

Ve své knize nazíráte rozpad východního bloku především v souvislosti s koncem industriální epochy...

Ano, nerozpadl se jen komunismus jako systém jedné strany a jako ideologie. Skončila celá jedna etapa, způsob života typického pro industriální modernitu. V Evropě se dnes nacházejí země nikoho, opuštěné bývalé industriální komplexy. Průmyslová produkce, jak víme, se přestěhovala někam jinam. Není to důsledek politického rozhodnutí zrušit

Boris Buden. Foto Barbora Kleinhamplová

sociální stát. Sociální stát se opíral o tovární dělníky, a ti zmizeli. Kapitalismus se proměnil, respektive změnil se způsob, jakým generuje zisk. Průmyslová práce se ocitla na okraji. Ekonomická krize je krize finančního kapitalismu, nikoli industriální produkce. Ta však kdysi řídila veškerý život společnosti včetně architektury, urbanismu, zdravotní péče. Nastala nová situace, která budí spoustu otázek. Není to jen případ bývalého východního bloku. Byl jsem nedávno ve Stockholmu, kde jsem se účastnil výstavy, která pojednávala právě o tom, jak konec industriální modernity ovlivnil Švédsko, například Tenstu. To je stockholmská dělnická čtvrť postavená na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Šlo asi o milion bytů. Dnes tu nežijí už žádní švédští dělníci, nýbrž imigranti z celého světa. Modernistické projekty, které měly zlepšit společenskou situaci skrze zvýšení životní úrovně dělnické třídy, vznikaly na obou stranách železné opony. Nyní jsou to často oblasti od společnosti zcela odtržené, ohniska konfliktů a násilí, kterým nikdo nerozumí a které jsou zcela mimo kontrolu. Vysvětlujeme to odlišnou kulturní identitou, náboženstvím a tak dále. Lze tím však objasnit ono iracionální násilí? Jedná se o symptomy hluboké proměny sociálního života v důsledku konce industriální modernity, trvající sto padesát let. Říká se, že dnes žijeme v postutopické době. Je tomu skutečně tak? Proč už se dnes lidé nedívají do budoucnosti? Kdy v ni přestali věřit? Proč máme forenzní umění, estetiku, výzkum? Kolaps komunismu je třeba vidět v kontextu krize industriální modernity, která stojí mimo dělení tehdejšího světa na Západ a Východ.

Jak bychom měli reagovat? Nestává se dnes levice jen jednou z rádob subverzivních subkultur?

Když už jsme u těch subverzivních subkultur: mezi bývalou Jugoslávií a tehdejšími Československem je jeden velký rozdíl. Vy jste věřili v subverzivní sílu rockové hudby. Ukázalo se to například při setkání Václava Havla a Lou Reeda v Bílém domě, které symbolizovalo vítězství rockové scény bojující proti konzervativním komunistům. V Jugoslávii to bylo úplně naopak. Tehdejší establishment doslova tlačil mladé lidi, aby provozovali alternativní kulturu a nefušovali do politiky. Ti, kteří přišli k moci potom, byli mnohem konzervativnější než předchozí režim, například proto, že byli spjatí s církví. Populární a rocková kultura tedy může být využita pro nejružnější cíle, ať už pravicové či levicové.

Levice by měla budovat hegemonii. Chápu ji tak, jak jí rozumí politolog Ernesto Laclau, ne jako něco uvnitř společnosti. Společnost neexistuje sama o sobě, je důsledkem hegemonie. Boj o ni společnost definuje. Nejde o to, aby chom měli více moci, abychom to byli my, kdo rozhoduje, jak by měla společnost žít. Jde o definici společnosti nad rámec tradičních konceptů národního státu a národní politiky, demokracie jako plurality politických stran. Stále například postrádáme koncept nadnárodní demokracie. Chceme žít pohodlně uprostřed zastaralých pojmů. To už ale nejde. Je například téměř tragické pozorovat volby ve Spojených státech. Celý svět to sleduje a čeká, koho ti Američané zvolí, protože všichni vědí, že to bude mít dopad na všechny. O osudu světa tak rozhoduje celkem malá skupina lidí. To jsou paradoxy, které bychom měli řešit

a o nichž bychom měli veřejně diskutovat. Měli bychom zpochybnit pojem demokracie. Měli bychom ho chápat jako historický pojem, nikoli jako neměnnou hodnotu či univerzální řešení, jak nám to bylo předkládáno během studené války. Demokracie je vystavena nahodilým dějinám, není to neměnná hodnota, odvíjí se od toho, co děláme, podléhá změnám.

Boris Buden (nar. 1958) je filosof, překladatel a teoretik kultury. Doktorát získal na Humboldtově univerzitě, nyní přednáší na Bauhaus-Universität Weimar. V devadesátých letech založil v Záhřebu, kde řadu let působil, časopis a nakladatelství Arkzin. Je autorem řady esejů a článků týkajících se filosofie, politiky, umění a obecněji kultury. Do chorvatštiny přeložil díla Sigmunda Freuda. Je autorem knihy Konec postkomunismu (2009, česky 2013; viz A2 č. 10/2013). Žije v Berlíně.

Každý má lidská práva

Rozhovor o boji s bezdomovectvím

Freek Spinnewijn a Ruth Owenová. Foto Štěpán Ripka

S Freekem Spinnewijnem a Ruth Owenovou, zástupci Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA), jsme hovořili o stereotypech v přístupu k bezdomovectví, kriminalizaci bezdomovců a potřebě zákona o sociálním bydlení.

ŠTĚPÁN RIPKA

Čeho jste v posledních letech ve spolupráci s vašimi členskými organizacemi dosáhli? Freek Spinnewijn: Obvykle si jen těžko můžeme nárokovat všechny zásluhy. Mnohdy jde o součinnost mnoha různých faktorů a FEANTSA je jen jedním z nich. Ale je zřejmé, že v některých zemích, kde v posledních letech zavedli opatření řešící bezdomovectví, naše zkušenosti a odborné znalosti pomohly. Někde byl náš vliv opravdu důležitý, třeba i v České republice, kde je momentálně zaváděna strategie pro boj s bezdomovectvím [letos byla vládou schválena Koncepce prevence a řešení problému bezdomovectví v České republice do roku 2020 – pozn. red.]. Kromě toho jsme zapojeni i do soudních sporů na evropské úrovni, společně s Radou Evropy se snažíme přivést členské státy k odpovědnosti za porušení některých práv, zejména práva na bydlení. Podali jsme stížnost na Slovensko a Francii a nyní je projednávána naše stížnost proti Nizozemsku. Oba uzavřené případy jsme vyhráli.

Angažujete se také v případě kriminalizace bezdomovectví v Maďarsku. Co se proti tomu dá dělat?

FS: Především musíte přesvědčit lidi, kteří prosazují kriminalizaci bezdomovectví, že je

to postup, který nefunguje a je nákladný, a že existují alternativy, které fungují. Mám totiž dojem, že kriminalizace bezdomovectví je často důsledkem naprostého nedostatku pochopení toho, co bezdomovectví ve skutečnosti je. Je pravda, že se soustředíme na Maďarsko, protože tam kriminalizace bezdomovectví dospěla neuvěřitelně daleko. Dokonce kvůli tomu změnili ústavu. Ale je to problém i ve zbytku Evropy. Na lokální úrovni se čím dál častěji objevují opatření, která mají znepříjemňovat pohyb bezdomovců ve veřejném prostoru a mnohdy vedou až k jejich pokutování či uvěznění.

V Praze se objevil návrh odsunout lidi bez domova na okraj města, kde by pro ně byly postaveny tábory. Je to marginální myšlenka, anebo naopak souzní s hlavním proudem představ o řešení bezdomovectví?

FS: Myslím si, že mezi politiky je docela běžná představa, že bezdomovci nejsou schopni žít důstojný život a že nesou aspoň částečnou vinu za situaci, ve které se ocitli.

Ruth Owenová: Ale nejen mezi politiky. Obecně existuje velké množství stereotypů a obav z lidí bez domova.

Jaká je spojitost mezi politikou týkající se bezdomovectví a politikou sociálního bydlení?

RO: Je to různé stát od státu. Někde je propojení velmi silné, a to je většinou dobře, někde není propojení vůbec žádné. Sociální bydlení v Evropě je velmi různorodé. FEANTSA podporuje myšlenku, že při řešení bezdomovectví by měl být kladen důraz na dostupnost bydlení. V některých zemích je sociální bydlení pro lidi, kteří se ocitli bez domova, hlavním řešením, ve většině států však existují určité překážky v přístupu lidí bez domova k sociálnímu bydlení.

Zastáváte názor, že by bytová nouze měla být základním kritériem při přidělování sociálního bydlení...

FS: Míra závažnosti potřeby bydlení by skutečně měla být zásadním kritériem, ale také záleží na kapacitě bydlení, které je k dispozici. Například v Nizozemsku tvoří sociální byty třetinu bytového fondu – pak samozřejmě můžete mít mnohem vyšší cíle. Pokud se však nezaměříte na ty nejzranitelnější, budou si muset najít ubytování na soukromém trhu. Což znamená, že nakoupit budovy ve špatném stavu, nastěhovat do nich zranitelné osoby a požadovat po nich nezaplacené nájemné může být výhodnou investicí. Když lidé bez domova nebudou mít přístup k sociálnímu bydlení, budou muset najít jiné řešení, ale to řešení bude dlouhodobě neudržitelné a drahé. Nebo uvíznou v systému azylových domů a ubytoven. A to je problém v mnoha zemích.

Ve veřejných debatách slyšíme, že lidé bez domova jsou neplatiči nájmu, že si nezaslouží bydlení, protože už měli šanci, a tu nevyužili. Jak byste argumentovali?

FS: Tak především každý člověk má lidská práva, která musí být respektována, bez ohledu na to, jestli se ocitl ve svízelné situaci částečně nebo zcela vlastní vinou. Pokud pro tyto lidi nic neuděláte, skončí na ulici, nahromadí problémy a v určitém okamžiku je bude muset někdo řešit. Právě v takových případech se místní úřady často uchylují ke kriminalizaci bezdomovectví.

Jak zajišťujete participaci osob v bytové nouzi na vašich aktivitách?

RO: Existují různé úrovně participace. Je tu participativní způsob poskytování sociálních služeb a pak je tu participace na vytváření politik. FEANTSA se převážně soustředila na posílení práv a účasti bezdomovců v rozhodování, které má vliv na jejich životy a služby,

jež využívají. Jde především začlenění do společnosti, až pak o politickou participaci.

Platforma pro sociální bydlení nedávno požádala zodpovědná ministerstva, aby do přípravy bytové politiky zapojila lidi bez domova nebo ve stavu bytové nouze. Odpověděli, že už zapojili platformu. Lidé, o které přímo jde, jsou z jednání vyloučení a zastupují je odborníci.

FS: Například ve Finsku musí místní úřad, který vyvíjí bytovou politiku, strategii pro zvládání bezdomovectví konzultovat i s lidmi bez domova. A funguje to velmi dobře. Je tam organizace, která zajišťuje, že participace není jen naoko.

Jaká je či má být úloha výzkumu při přípravě strategií boje s bezdomovectvím? Například v Česku je výzkum obecně podceňován.

FS: Členské země Evropské unie, které se věnují sběru dat a které opírají své postupy o výzkum, mají obecně lepší zákony a postupy týkající se bezdomovectví. Musíte vědět, kolik lidí je bez domova, jací lidé to převážně jsou, jak dlouho zůstávají v azylových domech a tak dále. To ovšem není problém jen v Česku, ale i ve zbytku Evropy. Je jen hrstka států, kde vědí, jak dlouho zůstávají lidé bez domova v azylových domech. Většina států nemá žádné ponětí o tom, jakou část bezdomovců tvoří lidé, kteří jsou bez domova dlouhodobě, a jakou lidí, kteří bydlení postrádají kratší dobu. Je přitom obrovský rozdíl mezi postupy, které pomáhají někomu, kdo je bez domova pět let, a těmi, které se zaměřují na lidi, co bydlení ztratili nedávno.

Česká republika nemá zákon o sociálním bydlení. Myslíte si, že je důležité, aby každá země takovou normu měla?

RO: Pro strategie boje s bezdomovectvím je dobré mít legislativní oporu a zákonný podklad, protože to znamená, že tyto strategie vydrží déle než jedno volební období a lidé budou vědět, jaká mají práva. Záleží ale na kvalitě konkrétního zákona.

FS: Pokud je to špatný zákon, je asi lepší ho nemít.

Co by měl takový zákon obsahovat? Existují nějaké podobné zákony na úrovni Evropské unie?

FS: Přinejmenším by měl definovat roli poskytovatelů sociálního bydlení. Měl by jasně stanovovat, kdo může sociální bydlení poskytovat a co se od něj očekává. To je základ. Je to asi zřejmá odpověď, ale pokud nemáte jasně stanovený cíl, vede to jen ke zmatkům a frustraci.

RO: Na uniijní úrovni neexistuje žádná pravomoc, ze které by vzešlo něco jako celoevropská politika týkající se bezdomovectví. Unie může pouze koordinovat politiku jednotlivých členských zemí a podporovat proces vzájemného učení.

Freek Spinnewijn (nar. 1972) je ředitel a Ruth Owenová (nar. 1983) strategická koordinátorka Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA). Ta byla založena v roce 1989 jako nevládní organizace, jejímž úkolem je předcházet chudobě a sociálnímu vyloučení lidí bez domova či ohrožených bezdomovectvím, anebo tyto jevy zmírňovat. FEANTSA má v současnosti na 150 členských organizací z téměř třiceti evropských zemí.

Jste bez domova?

Sociální bytová družstva ve Skotsku

Jak vyřešit problém sociálního bydlení? Jednu z možností představují sociální bytová družstva, která fungují například ve Skotsku. Široce otevřený systém, jenž se snaží zabezpečit bydlení i pro lidi, kteří se ocitli v pasti dluhů nebo závislosti, může sloužit jako inspirace – jakkoli sám není zcela bez vady.

ELIŠKA LINDOVSKÁ

Skotsko je považováno za zemi s jednou z nejprogresivnějších bytových politik v Evropě. Řídí se legislativou, již upravuje zákon Housing (Scotland) Act z roku 1987, naposledy revidovaný v roce 2010. Ten definuje domácnost bez domova a zároveň i osobu ohroženou ztrátou bydlení. Úprava z roku 2001 navíc přinesla zařazení nového odstavce, který vymezuje povinnosti státu a obcí v problematice bezdomovectví. Obce musí tuto oblast mapovat a vypracovávat strategie pomoci. Zřizují komunitní týmy, jejichž pracovníci posuzují nárok na bydlení na základě tří hlavních otázek: Jste bez domova? Jste bez domova, protože chcete? Máte nějaký vztah k obci (žijete zde více než šest měsíců, jste zde zaměstnán a podobně)? V době posuzování žádosti je obec povinna nabídnout domácnosti dočasné ubytování a prostor k uskladnění majetku. Pokud je domácnost uznána za domácnost bez domova, která chce bydlet a má vztah k obci, může podat žádost o sociální bydlení. To je ve Skotsku poskytováno vládou registrovanými sociálními pronajímateli, jimiž mohou být například neziskové organizace formující bytová družstva.

Bytové družstvo a bytový úředník

Jak takové sociální bytové družstvo funguje ve Skotsku, lze ukázat na příkladu Bytového družstva Glasgow, které patří mezi největší poskytovatele sociálního bydlení ve Velké Británii. Poslední desetiletí mu patří všechny veřejně vlastněné nemovitosti v Glasgow. Spravuje 90 tisíc bytů a bydlení zajišťuje více než 43 tisícům obyvatel v nepříznivé bytové situaci. Družstvo zaměstnává bytové úředníky, pracovníky vyškolené během dvouletého kursu. Pro tuto práci není třeba vysokoškolského vzdělání. Pracovní den bytového úředníka může být velmi různorodý. Vyřizuje dluhy na bydlení, dává podněty k soudnímu vystěhování, domlouvá splátkové kalendáře, posílá lidi do poraden pomáhajících s vyřízením dávek, přiděluje bydlení. Podílí se také na řešení „antisociálního“ chování, zabývá se například stížnostmi na hluk. Obecně se dá říct, že úředník má na starosti vše, co souvisí s nemovitostmi určenými pro sociální bydlení.

David Denholm, bytový úředník z Glasgow, k tomu dodává: „Já se starám o dvě stě až dvě stě padesát veřejně vlastněných nemovitostí. Naše bytové družstvo chce, aby bytoví úředníci v období jednoho roku osobně navštívili každou domácnost, jejíž bydlení spravují. Proto je zmíněný počet bytů přiměřený. Pokud

bych jich měl na starosti více, bylo by vybudování osobního vztahu v každé domácnosti o něco problematictější. Před pronajmutím novému nájemci provádíme v každém bytě inspekci, abychom se ujistili, že je v obyvatelném stavu. Zjišťujeme, zda byt nepotřebuje nutnou opravu. Bytový úředník se stará také o okolí nemovitosti – chodíme do sousedství, abychom zkontrolovali, zda je okolí čisté a v pořádku.“

S dluhy, ale pod střechou

V posledních letech se v západní části Glasgow rozběhl projekt Pronájem na základě výběru. Jedná se o alternativu k dlouhým pořadníkům žadatelů o městské byty. Nyní uchazeči o sociální bydlení obdrží registrační číslo a následně si prostřednictvím webových stránek hledají bydlení. Žádají tedy o byty, které si sami vyberou z nabídky té části města, v níž chtějí bydlet. Počty nabízených nemovitostí se různí. Čekací doba žadatelů o sociální bydlení je taktéž individuální, pro někoho deset dní, pro někoho jeden rok. Vše záleží na tom, jakou nemovitost a v jaké oblasti hledají.

Až do konce roku 2012 byli žadatelé o sociální bydlení posuzováni na základě toho, zda spadají do některé ze zákonem vyjmenovaných prioritních skupin. Ty byly původně čtyři (těhotné ženy, rodiny se závislými dětmi, osoby zranitelné z důvodu vysokého věku, mentálního onemocnění či fyzického postižení a osoby, jež ztratily domov v důsledku krizové události, jako je požár či povodeň). Domácnosti, jejichž členové nespádali do uvedených skupin, byly jako neprioritní z přidělování sociálního bydlení vyloučeny. Nyní jsou nově za prioritní považovány všechny domácnosti bez domova. Skotsko je tak jednou z mála zemí, jež má zákonem zaručené právo na bydlení pro všechny obyvatele. Pro domácnosti bez domova má Bytové družstvo Glasgow vyhrazenou polovinu spravovaných bytů. Denholm uvádí: „Pokud dostaneme žádost o bydlení od domácnosti bez domova, je automaticky předána našemu týmu, který se zabývá posouzením její životní situace. Tento tým se zaměřuje i na zjišťování závislostí, dluhů na nájmu nebo zápisu v registru sexuálních násilníků.“ Výskyt těchto problémů však není důvodem pro odmítnutí žádosti o sociální bydlení. Liší se pouze postup vyřízení žádosti. Denholm to vysvětluje na konkrétním příkladu: „Představme si, že jsme z důvodu dluhů na nájmu soudně vystěhovali domácnost. Taková domácnost si u nás může o bydlení opětovně zažádat, požadujeme však určitou

míru spolupráce. Například budeme chtít, aby po dobu tří měsíců přispívala aspoň symbolickou částkou na splacení svého dluhu. Pokud je to domácnost schopna dodržet, žádost o bydlení přijmeme.“

Možností, jak dál s dluhem za nájem pracovat, je několik. Bytové družstvo může usilovat o jeho zaplacení. Většinou ale dluh odepíše. Záznam ve složce dotyčné domácnosti zůstává, ale zpětné zaplacení se většinou nepožaduje. Bytové družstvo Glasgow nemá žádnou speciální ochranu před neplatiči. „Bereme to jako naše riziko. Zatím tyto položky nemají žádný vliv na naše podnikání. Máme zkrátka dost disponibilních peněz pro tyto výdaje. Ještě se nám nestalo, že bychom si říkali: Docházejí nám peníze, co budeme dělat?“ vysvětluje Denholm.

Bydlení s limity

Bytová družstva poskytují i další služby související s bydlením. Zajímavá je třeba možnost výměny nemovitostí v rámci Velké Británie. Chce-li se domácnost, která žije v sociálním bydlení ve Skotsku, přestěhovat například do Anglie, sociální bytová družstva v daných městech zprostředkují výměnu nájemníků a administrativně ji zajistí. Domácnost tak zůstane v sociálním bydlení, i když změní bydliště.

Abychom ale nepropadali přílišnému optimismu – lidé bez domova přes to všechno hledají cestu zpět k bydlení velice nesnadno. Situaci navíc komplikují některá nová legislativní opatření, schválená v souvislosti s vládní politikou škrtů výdajů na sociální oblast. Příkladem je hojně kritizované zavedení „doplatku za pokoj“ pro domácnosti obývající větší byt, než jaký je považován za přiměřený, přičemž pro jednotlivce se za přiměřený bere jednopokojový byt. Takových bytů a garsonek je však třeba v Glasgow minimum. Zmíněné omezení ovšem bylo na Skotsko uvaleno centrální britskou vládou. I ve Skotsku má tudíž sociální bydlení své limity.

K tomu všemu se přidává jedna – specificky česká – otázka: jsme něco z toho, co jinde funguje, schopni a ochotni přejmout, adaptovat a vyzkoušet také v našem prostředí?

Autorka je doktorandka Fakulty sociálních studií v Ostravě.

Jak takové sociální bytové družstvo funguje, lze ukázat na příkladu Bytového družstva Glasgow, které patří mezi největší poskytovatele sociálního bydlení ve Velké Británii. Foto archiv VUF

Kdo jsou ti spokojení?

Příběhy z jedné brněnské ubytovny

Z diskusí o možném řešení sociálního bydlení se často vytrácejí příběhy těch, kteří jsou fakticky bezdomovci a ubytovny se pro ně staly jediným útočištěm. Právě oni jsou přitom v největším ohrožení a zejména na zlepšení jejich situace by měl myslet připravovaný návrh řešící problematiku bydlení chudých.

JAN MILOTA

Od letošního jara připravuje Ministerstvo místního rozvoje za asistence Ministerstva práce a sociálních věcí koncepci sociálního bydlení. Ke snaze jednou provždy zatočit s bezdomovectvím se přistoupilo komplexně. Aspoň to vyplývá z názvu Komplexní návrh

asi pět let a spolu zde vychovávají dvě malé děti. Další čtyři starší jsou v dětském domově. Ten je přitom od Brna dvě hodiny jízdy vlakem. Pravidelné návštěvy dětí jsou drahé, a tak jezdí Lucie sama a stejně na to padne pětina příjmů rodiny.

Pokoj je plný, dva dospělí, dvě malé děti a jejich základní vybavení redukuje možnost pohybu na dva kroky. Lednice by mohla být na chodbě, jenomže to nefungovalo – ráno byla vždycky prázdná. Paní Lucie se o svých dětech zmiňuje téměř při každém rozhovoru. Téma se nakonec vždy stočí k tomu, jak moc by chtěla děti u sebe, přestože si neumí dost dobře představit, jak by se v osmi do pokoje vůbec vešli. Upíná se tedy k možnosti bydlení v azylovém domě pro rodiny s dětmi. Každý týden volá sociálnímu pracovníkovi a ptá se, jak to vypadá s bytem. Zájemců je ale hodně, a tak boj o vlastní děti probíhá jako loterie. Přestože oficiální pravidla

kauci, realitku – byl to docela balík. Pak se to začalo nějak natahovat. My už jsme chtěli klíče, ale ona tvrdila, že ještě potřebuje vyřídit pojištění domácnosti a nějaké další věci. Už jsem na to neměl nervy. Řekl jsem jí, ať to neprotahuje, že pojištění bude. Den nato mi vrátila peníze a nechala mě podepsat odstoupení od smlouvy. Prý jsme si nesesdli. Hrozně mě to vzalo, tak jsem jí řekl, že když nemá ani slušnost mi říct, že si to s cigánama rozmyslela, tak se nemáme o čem bavit.“

Igor bydlí dál na ubytovně a dál hledá byt. Nyní se upíná k potvrzení, která by zvedla jeho šance na městský byt. Jeho složka na bytovém odboru má rozsah chorobopisu dlouhodobě nemocného člověka. Igor ale nemá stabilní práci, a tudíž je v poradníku pro nezaměstnané. Ten je třikrát delší a posuny v něm třikrát pomalejší. Na patře ubytovny sdílí jeho žena a dvě děti koupelnu a kuchyň s dalšími patnácti rodinami. Téměř každou noc tu zasahuje policie.

Co by chtěli Igor, Lucie nebo Iveta vzkázat ministrům? Ani jeden na ubytovně zůstat nechce, natož zde vychovávat své děti... Foto Jan Milota

na řešení sociálního bydlení. Ten by měl v budoucnu představovat základní vodítko při pomoci lidem bez domova. O komplexnosti ale existují různé představy. Když jde například o podporu chudých a deklasovaných, získává adjektivum komplexní zvláště pokroucený význam. Vystihuje to třeba tvrzení náměstka ministra místního rozvoje Miroslava Kalouse, který se nechal slyšet, že bychom neměli novými opatřeními brát lidem možnost vychovávat své děti na ubytovně, když si to sami přejí. Nepotkal jsem ještě nikoho, kdo by na ubytovně chtěl bydlet. Považuji tudíž za vrcholně cynické, že údajná, zjevně marginální skupina lidí, kteří jsou s ubytovnami spokojení, determinuje politiku integrace. A že se v podstatě prosazuje, aby prvním opatřením zmíněného materiálu byla podpora výstavby nových ubytoven.

Děti v loterii

„Dokud budu v téhle boudě, děti mi nevrátí, a to já už nemůžu prostě vydržet. Mám nervy a nikdo si z toho nic nedělá,“ říká paní Lucie, míchá kafe a pomalu se snaží vyklidit prostor čtyř metrů čtverečních, který v jedné brněnské ubytovně slouží jako kuchyně pro pět rodin. „Ona se taky snaží něco dělat, ale jsou mladí, a ten její nechodí ani na železo, tak to mají ještě o dost horší,“ glosuje ve stísněném prostoru vlastní pokoje situaci své sousedky a jejího partnera a připojuje ještě několik věcí, které by potřebovala sama rychle vyřešit. Paní Lucie s manželem bydlí na ubytovně

sociálně-právní ochrany dětí neumožňují odebrat dítě do ústavní výchovy z důvodu nevyhovujících bytových podmínek, existuje řada oficiálních důvodů, které se špatnými bytovými podmínkami souvisí (například péče o hygienu) a na jejichž základě k odebrání dochází. Lidé v podobné situaci jako Lucie jsou stovky.

Modří nebo černí

„Řeknu vám to takhle, já jsem od své matky nikdy nic nedostal a ani s tím nepočítám. Občas se s ní vidím. Jednou jsem jí i řekl o peníze, že se potřebujeme přestěhovat, ale to fakt nemá žádný význam,“ uzavírá Igor výčet svých možností získat peníze na kauci nájemného v soukromém bytě. Brno je studentské město a rodinám s dětmi zde při poptávce o nájemní byty konkurují studenti ochotní sdílet dvoupokojový byt ve čtyřech a přiměřeně svým zdrojům tak tlačit nájemné vysoko nad možností rodin s dětmi. Jde-li o romskou rodinu, je její šance téměř nulová. Igor měl minulý rok ušetřené peníze, a tak s partnerkou zkoušeli hledat komerční pronájem. Každý den seděli u počítače, odpovídali na nabídky, chodili na prohlídky. „Za čtvrt roku jsem volal šesti stům majitelů a byl na padesáti prohlídkách. Ani jeden nás nevzal. Většinou říkali, že je nás moc nebo že už je obsazeno. Pak jedna majitelka říkala na prohlídce docela hezkého bytu, že je jí jedno, jestli jsme modří nebo černí, že jí záleží hlavně na tom, jestli jsme slušní a máme práci. Po týdnu jsme podepsali smlouvu a zaplatili nájem,

Kde nevisí záclony

Iveta se na ubytovnu nastěhovala spolu se svými pěti dětmi znovu zhruba před rokem. Měla možnost bydlet rok a půl v bytě u svého známého, což se podle ní s tím, jak žije teď, nedá srovnávat. „Nečekám a dívám se po čemkoli. Až mi zase vypne majitel elektřiku, budu snad pryč,“ taková je ve zkratce taktika, již mnoho lidí z ubytoven uplatňuje. Chodí po městě a dívají se, kde nevisí záclony. Tento indikátor neobývaného bytu sice není vyčerpávající, dá-li se však do souvislosti s informacemi od známých, může vést k úspěchu. Aspoň v očích obyvatel ubytovny. Po zmínce, že podobné začátky mohou mít i akce squatterů, se rozhovor stáčí ke konkrétním domům, jejich technickému stavu a obyvatelům. Iveta si zkrátka nepřipouští možnost, že by na ubytovně zůstala. Na městský byt nárok nemá, má u města dluh, a tak zkouší, co se dá. Je jí jedno, jestli bude postupovat v systému sociálního bydlení a skládat účty arbitrárně posuzujícím její kompetenci k udržení bytu, nebo dostane šanci bydlet rovnou v nájemním bytě. Jako praktik sociálně-bytových politik říká: „Papír snese dost šílené myšlenky, ale lidem tady to radši neříkejte.“

Co by chtěli Igor, Lucie nebo Iveta vzkázat ministrům? Ani jednoho z nich toho moc nenapadalo. Nejspíš se zabývají praktičtějšími věcmi. Anebo to zní jako otázka z jiného světa? Ani jeden ale na ubytovně zůstat nechce, natož zde vychovávat své děti...

Autor je sociální pracovník.

napětí

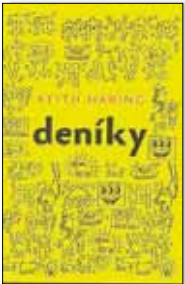
V Bulharsku trvají protivládní protesty takřka půl roku. Přidali se k nim i vysokoškolské studenti a jejich učitelé. Ti okupovali Univerzitu sv. Klimenta Ochridského v Sofii a následně vyrazili blokovat budovu parlamentu – podle původních plánů chtěli na dveře umístit řetězy a zámky a nedovolit tak poslancům, aby se z prostoru dostali. Celá demonstrace však byla v úterý 12. listopadu policií rozehnána a několik protestujících bylo zraněno či zadrženo.

Egyptský soud k 12. listopadu zrušil výjimečný stav, který byl vyhlášen před třemi měsíci po srpnových střetech mezi policií a příznivci svrženého prezidenta Mursího. Střety si doposud vyžádaly více než 600 obětí na životech. Nicméně i přesto v předchozích měsících probíhaly protesty proti vládě a armádě a nic nenasvědčuje tomu, že by mohly v dohledné době skončit. Tiskové agentury se shodují, že demonstrace budou nyní nabývat na síle.

Ruský performer se v neděli 10. listopadu na moskevském Rudém náměstí vysvlékl do naha a přibíl své genitálie hřebíkem mezi dlažební kostky. Svým činem chtěl vyburcovat ruskou společnost upadající do apatie a politické lhostejnosti. Po příjezdu policie byl však překryt prostěradlem a po dalších dvou hodinách mu strážníci uvolnili přibité genitálie. Nyní mu hrozí až patnáct dnů vězení a je obviněn z výtržnictví.

Asi 300 lidí demonstrovalo v sobotu 9. listopadu na pražském Staroměstském náměstí proti nedávnému zásahu policie v growshopech, obchodech, které mimo jiné prodávají potřeby pro pěstování konopí. Zatčeno bylo 22 osob, které poté byly obviněny z šíření toxikomanie. Předseda občanského sdružení Legalizace.cz Robert Veverka k tomu řekl: „Growshopy prodejem květináčů a hnojiv rozhodně nikoho k pěstování či užívání ilegálních drog nespovídají ani nepodněcují.“ A dodal, že činnost klasických growshopů skutkovou podstatu šíření toxikomanie nenaplní.

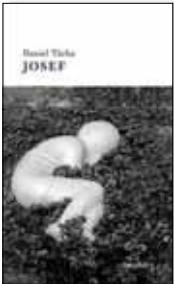
V květnu letošního roku řecká vláda kvůli úsporným opatřením zastavila provoz veřejnoprávní rozhlasové a televizní stanice ERT. Nicméně pracovníci televize odmítli budovu opustit a nadále pokračovali ve svém vysílání přes internet. Ve čtvrtek 7. listopadu do sídla televize vtrhly policejní jednotky a vyklidily je. Novináři, reportéři a další bývalí zaměstnanci ERT vyzvali Řeky: „Čtyřměsíční bitva za demokracii a sociální spravedlnost vstoupila do rozhodující fáze – je čas jednat, demonstруйте.“ Na jejich podporu se před budovou konala početná demonstrace, kterou pořádkové síly potlačily až s použitím slzného plynu. Jan Gruber

Keith Haring
Deníky
 Přeložil Ladislav Nagy
 Kniha Zlín 2013, 470 s.

Podivný čmáral, člověk trpící chorobou AIDS, následovník Andyho Warhola, umělec ulic, ale i triček, plakátů či obalů desek – jsou zkrátka různé způsoby, jak vnímat newyorského výtvarníka Keitha Haringa. Každopádně měl nezaměnitelný styl, spočívající v minimálním výrazu a maximálním vtipu. Sázel na velice vděčné pracovní postupy: narážky na sexualitu, menšiny a aktuální společenské problémy, bezskrupulózní humor, karikaturu, vizuální pointy a srozumitelné symboly, ke kterým přívlastek „popový“ dokonale přiléhá. Sám Haring se mu ostatně nikdy nebránil. V jeho deníku z let 1977 až 1989 je zachycen vývoj jeho kariéry, názorů a úvah nad funkcemi, povahou i provozem umění a zároveň se zde čtenáři přibližují tehdejší kulturně-politický život. Některé záznamy mají charakter recenzí – cizích výstav, děl či knih, například Vonnegutových. Jindy jde o líčení cest nebo v podstatě nečitelné, ale potenciálně užitečné zápisky – například seznam hostů, prodejních předmětů, výstav a podobně. „Popový“ chrlíč ikon a kreseb však zdaleka nebyl naivním bouřlivákem, jehož úspěch tkvěl v ramenatém či vulgárním Cancu. Nejzajímavější vrstvou obsáhlých Deníků je právě nebanální, takřka esejistická rozvaha nad uměním a aktem tvorby obecně, kterou lze považovat za inspirativní, přestože zdánlivě nesouzní s popovým charakterem autorových kreseb, které tak dobře zapadají do dnešní doby.

Michael Alexa

Daniel Tách
Josef
 Dauphin 2013, 164 s.

Pokus novináře Daniela Táchy zachytit tep doby a stvořit generační román se nepodařil. Slovo román je v tomto případě nadnesené. Kniha, beztak útlá, dosáhla počtu stran především širokými okraji a velkým písmem, tak jako diplomová práce. Jazyk je kostrbatě spisovný, naivní a neliterární. Na prvních stranách jsem čekal, odkud se vynoří vypravěč, který zasáhne a Josefovo vyprávění zasadí do kontextu. Nevynořil se. A tak sledujeme, jak nám autorovo alter ego vypráví o svém životě, rodičích, prarodičích, kamarádech. Snaží se tu vypořádat s mlčením svých rodičů za dob normalizace i se světem porevolučním. Zavání to hospodským nadáváním na poměry, což by se snad dalo považovat za neotřelé v první polovině devadesátých let. Teď se autor jen veze na všeobecně sdílené vlně rozhořčení. Když se Josef vypořádá s rodiči, začne nám vyprávět příběh své babičky, a když odbude i ji, vyrukuje se strýcem, a pak nám vysvětlí, jaký byl Havel ignorant, když schválil bombardování Srbů. „A bomby svrhávaly Spojené státy a všechny země NATO, včetně Česka. Kdo bombu měl, ten ji shodil.“ Závěr se – snad aby to nevypadalo jen jako rodinná kronika – zvrhne v jakousi symbolistní hru, u níž jen tušíte, co se asi děje. Prolínají se tu výjevy ze dvou poschodí domu, přičemž v tom vyšším sledujeme hostinu společenské smetánky, mezi níž nechybí premiér a prezident, a v tom nižším se zase prostý lid rve o zbytky jídel vrchnosti. Spodek je oním vyšším patrem zároveň lisován... A tady má imaginace selhala.

Jiří G. Růžicka

Ivan M. Havel
Zjitřená mysl a kouzelný svět
 Dokořan 2013, 312 s.

„Věda nás nefascinuje pravdou, ale mocí,“ cituje Ivan M. Havel v úvodu do výběru aktualizovaných úvodníků časopisu Vesmír filosofa Josefa Šafaříka a dodává, že „snad až vědní společnost začne dospívat, naučí se reflektovat svou moc jako něco, co nás nemá fascinovat více než pravda“. Již v tom je cítit ostražitý přístup autora k moderní vědě, její sebereflexi a využívání. A právě této problematice je v myšlenkově nabitě knize, plné vynikajících postřehů, věnován značný prostor. Tematický záběr sahá od filosofie vědy přes kognitivní a počítačovou vědu, teoretickou fyziku až ke genetice a problémům jazyka. Různorodá témata spojuje snaha o překonávání hranic a propojování různých kontextů. Z metodologického hlediska je zdůrazněn význam a síla metaforického a spekulativního myšlení pro vývoj poznání – metaforou je ostatně již sám název knihy. Čtivě napsané kapitoly lze chápat jako jakési minieseje či vědecké fejetony, ale také prostě jako záznamy z výprav za poznáváním kouzelného a tajuplného světa myšlení. Pro pohodlí čtenáře toužícího po hlubším uchopení souvislostí jsou (díky bohatým odkazům, poznámkám pod čarou a skvělému rejstříku) některé části knihy důmyslně propojeny téměř jako v hypertextu. Přímou položenými otázkami pak autor, jeden z mála zdatných vědeckých esejistů u nás, podněcuje čtenáře k prožití dobrodružství vlastního rozvažování. Proč to tedy nezkusit?

Michal Kotík

Zdeněk Míka
Život v pražských ulicích
 Paseka 2013, 186 s.

Nakladatelství Paseka vydalo další svazek své řady Zmizelá Praha. Publikace nazvaná Život v pražských ulicích nabízí pohledy na hlavní město v době před sto až dvě stě lety. Je až neuvěřitelné, jak se za tak krátkou dobu česká metropole proměnila. Hliněné, udusané cesty nahradil asfalt, nábreží Vltavy obehaly kamenné hradby náplavek, rozsáhlá náměstí se – především vinou automobilů – povážlivě zmenšila. Z ulic zmizeli podomní prodejci a dříve všudypřítomné pumpy na vodu. Naopak zůstaly prostitutky, i když jinak oblečené a možná mladší než na jedné ze zde otištěných fotografií. Asi nejvíce se změnilo Václavské náměstí, které ještě v polovině 19. století připomínalo fotbalový stadion, a zpoza nevysokých domů, které ho lemovaly, se dalo dohlédnout na mohutný kostel svatě Ludmily na náměstí Míru. Na konci 19. století bychom kostel na horizontu vyhlíželi marně, zato se objevují první tramvajové koleje. Ve dvacátých letech už náměstí vypadá podobně vytřížené, jak ho známe dnes. Kniha je rozdělena tematicky, dočteme se o rozkvětu dopravy, poštovních služeb, trhů a obchůdků, elektrifikaci, ale třeba také o uniformách strážníků. Kvalita fotografií je nevyrovnaná, popisky však umožňují srovnat historický stav míst se současností. V knize najdete i kuriozity, třeba fotografii takzvané obecní truhly, do níž se strkali opilci a výtříznici. Co je horší – pobyt v klaustrofobním prostoru, nebo odvoz na záchytku?

Jiří G. Růžicka

Cher
Closer to the Truth
 Warner Bros. 2013

Hned v první skladbě nového alba se od Cher dozvídáme to hlavní, tedy to, co známe už z patnáct let starého hitu – zpěvačka je pořád „strong enough“ a heroismus jejího zpěvu to dokazuje. Hudba, při jejímž skládání se zřejmě myslelo především na choreografii příštího turné, je tak umělá a vrstva vokodérů místy tak tlustá, že dospět hlasem k jakémukoli afektu nebo emoci působí jako nadlidský výkon. A on takový opravdu je. Způsob, jakým se Cher promenuje hudbou, nefascinuje transsexuály celého světa jen kvůli zpěvaččiným převlekům, parukám a plastikám. Jde především o onen zcela neosobní orientální chlad, s nímž se tu zvládá namáhavá práce popu a stejně namáhavá role ženy: „This is the woman’s world!“ Produkce je počtou době, ze které se nám povedlo šťastně vyrůst, která však pro zpěvačku vzdorující času jako by byla včera. Je to od začátku až do konce opravdu tísnivé. Spolu s tuc-tuc rytmem, který se má k pohybu podobně jako silikon k erotice, a za doprovodu onoho klasického syčivého zvuku vesmírné družice, která nám prolétá nad hlavou při každé pauze nebo při jakékoli změně rytmu, se ocitáme na parketu předměstské diskotéky, na konci ztraceného víkendu, z něhož se jen málokdo probral bez následků. Ale to nevadí, chybějící části těl kompenzuje pár přebytečných orgánů, dvacet let neměněné šaty spásí retro, na pot se přilepí flitry a stopy rozkladu ovládne touha umřít vestoje. Refrén: „I love my favourite scars.“ Dobrý republikán Sonny už dávno spí, ale monstrem, které kdysi probudil, je nesmrtelné.

Billy Shake jr.

U Konce světa
The World’s End
 Režie Edgar Wright, VB, 2013, 109 min.
 Premiéra v ČR 24. 10. 2013

Třetí společný snímek Edgara Wrighta, Simona Pegga a Nicka Frosta u nás vzbudil spíš rozpačité reakce. V novém filmu U Konce světa přitom trojice v leccems navazuje na snímek, který je proslavil, zombie komedii Soumrak mrtvých. V něm využili žánrové schéma zombie apokalypsy jako metaforu třicátnické krize a s ní spojeného hrdinova strachu z toho, že splyne s davem otupělých ožvlých mrtvol. Hrdinové U Konce světa jsou o něco starší, ale hrůza z uniformity je nepronásleduje o nic méně. Nostalgický výlet party kamarádů do rodného městečka, v němž jsou odhodláni absolvovat pивní maraton po dvanácti místních hospodách, naruší zjištění, že až nebezpečně mnoho starousedlíků má odendavací hlavy a tmavě modrou krev. Postavy třicátníků rekapitulujičích své rebelantské vidění světa z dob dospívání i současný konformní život se do příběhu o invazi lupičů těl, kteří chtějí lidstvo změnit v masu poslušných a šťastných robotů, vlastně velmi dobře hodí. Děj však směřuje k podivnému finále, které nutně působí jako ne úplně žádoucí vystřízlivění. Do jisté míry je pozoruhodné, že tvůrci dovedli celý konflikt až do nepříjemně doslovné potyčky mezi technokratickým mimozemšťanem a opilým hulvátem o to, či ideály mají v životě větší cenu. Závěr filmu totiž jako by nepřipouštěl ani jednu možnost. Spor mezi diktaturou norem a povrchním hédonismem tak nakonec vyřeší – možná příznačně – globální katastrofa.

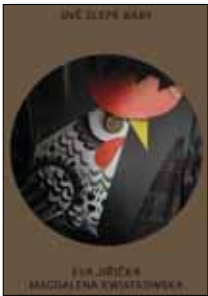
Antonín Tesař

Jan Frič, Ondřej Štindl, Josef Bolf
Mondšajn
 MeetFactory, Praha, premiéra 17. 10. 2013

Jan Frič, který důraznost své imaginace prokázal již v předchozích režii, se rozhodl v atypických prostorách zkušebny MeetFactory inscenovat Mondšajn. Jedná se o scénickou verzi Štindlova a Bolfova dystopického románu z budoucnosti. Frič se společně s autorem dramatizace Janem Tošovským rozhodl rozvrhnout text mezi čtyřici herců, jejichž výkony jsou bohužel poměrně nevyrovnané. Vynikající je Jan Lepšík, jehož velmi plastické herectví zvládá ostrý střih i nenápadný pohyb od temného výrazu ke grotesce. Tuto schopnost herce podtrhuje svým násilnickým zjevem, který podvrací zjevnou ironií a zpěvem otřepaných šlágrů. Fričova režie do jisté míry ctí apokalyptický žánr, ovšem zmocňuje se jej imaginací jiného řádu – pořouchlejší, v leccems jazykově surovější a méně poučenou filmovými předlohami, než jak je tomu v až ornamentální Štindlově próze, která k jiným dílům z temné budoucnosti nepřidává mnoho nového. Frič se navíc nezalekne dětinského, ale funkčního způsobu, jak inscenovat připojení k Dormě, této virtuální iluzi, scénu tvoří skrumáž drátů, starý klavír určený k přehrávání Beethovenovy Mondscheinsonate, přiblblý pseudovojenský stan, kytara, poničený nábytek a skromná světla, projekce diapozitivů jakožto elementů zdevastovaného světa.

Lukáš Jiříčka

Eva Jiříčka, Magdalena Kwiatkowska
Dvě slepé báby
 Etc. galerie, Praha, 13. 11. – 8. 12. 2013

„Slepá bábo, kam tě vedu? – Do kouta! Co tam vidíš? – Kohouta! A co víc? – Nic! Tak si mě, ty slepá bábo, chyt!“ Zamyslíme-li se nad dětskou hrou, kterou všichni známe, možná někoho zarazí její záhadnost a v podstatě i krutost. Kdo je slepá bába a proč ji děti mučí? Eva Jiříčka se již dlouhou dobu zabývá světem starších lidí, především žen, které mívají nejen v evropských kulturách tradičně nejednoznačné postavení. V jednom videu sledujeme skupinu stařenek, které kriticky a s velkou dávkou údivu komentují „punkový“ prostor smíchovské galerie Kostka, přidružené k MeetFactory. Výtvarnou scénu vnímáme z jejich perspektivy. Také novou výstavou, která vznikla ve spolupráci s Magdalenou Kwiatkowskou, se Jiříčka pokouší o nový pohled na umělecký provoz – a to z hlediska „dvou slepých bab“, jež představují samotné umělkyně. Obě autorky výstavu instalovaly se zavázanýma očima. Výsledkem je nakřivo pověšená kresba, vejce, co se skutálelo a rozbilo. Výtvarnice tak relativizují instalační protokol: správné odstupy mezi obrazy, retuše. Svou vernisáž pojaly jako performanci, během níž měly zavázané oči a komunikovaly s návštěvníky pouze po hmatu a sluchu. Nepřímo tak tematizovaly situaci umělce, který „jde s kůží na trh“. Ať už tápe anebo je ostenativně sebejistý, na vernisáži vždy jen úzkostlivě pozoruje reakce svého publika. Jako „slepé báby“ se však umělkyně samy stávají středem pozornosti a své pozměněné vnímání představují jako vlastní artefakt.

Jakub Singer

A2 ZVÍŘE NIKDY

advojka.cz

eskalátor

Stínový ministr kultury ČSSD Ivan Krejčí slíbil během předvolební kampaně zavedení zákona, v němž by kultura byla definována jako veřejná služba. Součástí jeho plánů bylo také navýšení financí na kulturu o dvě miliardy ze zdanění hazardu a snížení DPH na knihy a noviny minimálně na pět procent. A „v nejlepším případě“ prý na nulu. Začíná být čas přejít od plánů k činům, protože po dvou letech experimentování se zvýšenou sazbou DPH na knihy se při pohledu na předvánoční pulty zdá, že vydavatelstvím už došel i dlouhou zadržovaný dech. Ano, kuchařek a severských detektivek jsou i teď haldy, ale kvalitních románů a poezie aby pohledal. Snad tedy nezůstane jen u slibů a vznikající koalice, která se zatím na všem tak podivuhodně shoduje, nezačne řídit ministerstvo kultury jako na produkci zaměřený Agrofert, nýbrž jako suverénní instituci, jež nebude muset neustále obhajovat smysl své existence.

J. Gebrt

Jednou to asi přijít muselo: ve stopách amerického komiksového trhu – jen s několikaletým zpožděním – se konečně i čeští nakladatelé plně oddali obskurní zálibě v alternativních obálkách a limitovaných vydáních. Kdo si tak chce například pořídit nová dobrodružství

vedlejších hrdinů z hellboyovského vesmíru Ú.P.V.O., může si vybrat z šesti různých variantních obálek. Sběratelům se tak jaksi mimochodem napovídá, jak se pozná skutečný fanoušek – přece podle toho, že si pořídí všechny verze! Za pouhých 3 500 korun! Marketingový trik, jako odkoukaný od Pokémonů (Gotta Catch 'Em All), zatím působí. Přejme však Comics Centru jeho výdělek, vždyť pan nakladatelský ředitel Václav Dort vždy a každému rád na počkání vysvětlí, jak to má dnes vydavatel komiksů těžké. Nepřišlo mu však ani trochu nevkusné doprovodit limitovanou edici nového komiksu Vrána: Soumrak bohů, odehrávajícího se povětšinou v nacistickém koncentračním táboře, neméně limitovanou knižní vazbou „potaženou pravým kozím pergaménem s potiskem“? Comics Centrum touto svou „limitkou“ skutečně přináší něco nevídaného. Takové buranství je totiž i v nepříliš kultivovaném českém komiksovém prostoru unikátní.

P. Kořínek

Tvrzení „Před listopadem 1989 tu bylo dobře“ rozděluje českou společnost. Podle výzkumů veřejného mínění necelá polovina obyvatel hodnotí současný politický systém jako lepší než předlistopadový, více než třetina jako horší a ostatní si myslí, že je všechno pořád stejné. Kradlo se dřív a kradle se dál. Politici vypadají pořád směšně, jen mají kvalitnější obleky. Většina umělců nám sice neustále připomíná, jaké máme štěstí,

že žijeme dnes a ne tehdy, ale najdou se i výjimky. Naposledy Jiřina Bohdalová. Krátce poté, co se stala účastnicí autonehody, prohlásila: „Chybí tu základní úcta. Vždyť i dřív, když jsem udělala přestupek a esenbák mi chtěl dát pokutu, tak když jsem mu řekla: ‚To se nestydíte, když jste vyrůstal na mých pohádkách?‘, mě třeba nechal jet, ale teď je to úplně strašné. Připadá mi, jako bych to všechno dělala zbytečně. V tom se vážně nedá žít.“

J. Gruber

Soutěž Aerokraťas, kterou každoročně vyhlašuje kino Aero, se uskutečnila letošního listopadu podesáté a z jejího vyhlášení nakonec bylo pěkné haló. Postaral se o ně jeden z pořadatelů soutěže Mirek Velš, který při udílení divácké ceny před celým sálem prohlásil, že vzhledem k tomu, jaký film vyhrál (šlo o „zombie muzikál“), uvažuje o tom, že soutěž pro příště zruší. V obecnstvu seděli i tvůrci vítězného snímku. V následující přestřelce dokonce autory nařkl z toho, že jejich film je příliš amatérský. A to je hlavní problém téhle přehlídky, původně určené amatérskému filmu – snaží se srovnávat nesrovnatelné. Podle statutu soutěže sem totiž mohou svá díla přihlásit i studenti filmových škol, pokud ještě nedostudovali. Těžko se pak dá poměřovat kvalita filmu, který natočí parta kamarádů přes víkend na chatě, s těmi, které točí kolektiv autorů v profesionálním prostředí třeba celý semestr. I tak ale byly vítězné

filmy spíše podprůměrné. Ostatně, na stránkách Aera si můžete udělat názor sami.

J. G. Růžicka

Po válce v Jižní Osetii v roce 2008 zůstala Saakašviliho Gruzie v povědomí jako stát výrazně prozápadní. Rozuměj: podporující politiku amerických republikánů. Pochopitelná snaha vymanit se z ruského vlivu ovšem hraničí se servilitou vůči Spojeným státům a je otázkou, zda ji nastupující prezident Giorgi Margvelašvili zmírní. Od předloňska se Tbilisi pyšní novou sochou Ronalda Reagana, který se s úsměvem a snad i zadostiučiněním dívá přímo na prezidentský palác. Kdo přijíždí do gruzínské metropole od východu, je uvítán portrétem George W. Bushe, jehož jméno nese hlavní třída do centra. Dříve po ní jezdily i trolejbusy, ale ekologická doprava se s texaským naftářem Bushem dlouho nesnesla: následujícího roku byly trolejbusy a tramvaje v celém městě zrušeny. „I tady nám jezdíval trolejbus,“ říká penzionovaný letecký inženýr Eldar Michanašvili před svým chatrním domkem v nedalekém Gori, Stalinově rodišti. „Bylo to holt pro lidi, tak ho zrušili. Tamhle měl konečnou,“ ukazuje k rozvalinám Chlebozavodu, někdejších pekáren. Podél zrezivělých sloupů trolejbusového vedení dojde chodec ke Stalinovu muzeu a přitom začíná chápat, proč mnozí Gruzínci stále vykazují nedostatečnou prozápadnost a nadále se marně upínají ke svému nejslavnějšímu rodákovi.

M. Špína